

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İŞLETMECİLİK PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ULUSLARARASI MALİ KURULUŞLARININ
AZERBAYCAN EKONOMİSİNE ETKİSİ VE DIŞA
AÇILMASINA KATKISI**

Anar EMİNOV

Danışman
Prof. Dr. Günal ÖNCE

2006

Yemin Metni

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Uluslararası Mali Kuruluşlarının Azerbaycan Ekonomisine Etkisi ve Dışa Açılmasına Katkısı**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

19/09/2006

Anar EMİNOV

İmza

YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin

Adı ve Soyadı : Anar EMİNOV
Anabilim Dalı : İşletme
Programı : Uluslararası İşletmecilik
Tez Konusu : Uluslararası Mali Kuruluşlarının Azerbaycan Ekonomisine Etkisi ve Dışa Açılmasına Katkısı

Sınav Tarihi ve Saati:

Yukarıda kimlik bilgileri belirtilen öğrenci Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün tarih ve Sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisansüstü Yönetmeliğinin 18.maddesi gereğince yüksek lisans tez sınavına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini dakikalık süre içinde savunmasından sonra jüri üyelerince gerek tez konusu gerekse tezin dayanağı olan Anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI	☐	OY BİRLİĞİ ile	☐
DÜZELTME	☐	OY ÇOKLUĞU	☐
RED edilmesine	☐	ile karar verilmiştir.	

Jüri teşkil edilmediği için sınav yapılamamıştır. ***
Öğrenci sınava gelmemiştir. **

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.
** Bu halde adayın kaydı silinir.
*** Bu halde sınav için yeni bir tarih belirlenir.

Tez burs, ödül veya teşvik programlarına (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir.	Evet
Tez mevcut hali ile basılabilir.	☐
Tez gözden geçirildikten sonra basılabilir.	☐
Tezin basımı gerekliliği yoktur.	☐

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme	☐ Red
.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme	☐ Red
.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme	☐ Red

ÖNSÖZ

Yüksek Lisans Tezi olarak aldığım “Uluslararası Mali Kuruluşlarının Azerbaycan Ekonomisine Etkisi ve Dışa Açılmasına Katkısı” araştırma konusu uzun süreli kaynak araştırmaları sonucunda ortaya konmuştur. Uluslararası mali kuruluşlarla ilgili alanlarda çalışan araştırmacıların ve uzmanların görüşleri bu teze yansımıştır.

Ekonominin kalkınmasında ve dışa açılmasında uluslararası mali kuruluşların önemi her geçen gün artmaktadır. Bu tez Azerbaycan ile uluslararası mali kuruluşların ilişkilerini içermektedir. Çalışmada uluslararası mali kuruluşlar ile Azerbaycan ilişkileri detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Böylesine geniş bir alanda bu çalışmayı yüksek lisans tezi olarak almamı bana öneren, çalışmanın her bölümünde ön çalışmalarımı gözden geçirip, çalışmayı baştan sona titizlikle yöneten tez yöneticisi hocam Prof.Dr. Günel ÖNCE'ye en derin saygı ile derin teşekkürlerimi bildiririm.

Ayrıca, bazı kaynaklara ulaşmamda bana yardım eden Pazarlama Örgütünün başkanı Dr. Rahim HÜSEYNOV'a teşekkürümü bir borç bilirim. Özellikle bana farklı bakış açısı sağladıkları, tezimdiki yanlışlıkları düzenledikleri için Dr. Rehman SEFEROV'a, Dr.Adalet İBADOV'a, Dr.Yadulla BABAYEV'e, Dr. Elçin SÜLEYMANOV'a ve burada adını anmadığım emeği geçen her kese yürekte teşekkür ederim.

Akademik çalışma yaşamının başlangıcından beri bana gösterdikleri sonsuz hoşgörü ve desteğe göre aileme teşekkür ederim ve bu çalışmayı yaşamımdaki her adımda yanımda olan ve beni destekleyen aileme adıyorum.

Anar Eminov
İZMİR, 2006

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Uluslararası Mali Kuruluşlarının Azerbaycan Ekonomisine Etkisi ve Dışa
Açılmasına Katkısı

Anar EMİNOV

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İşletme Ana Bilim Dalı
Uluslararası İşletmecilik Programı

1990'lı yılların başından itibaren dünyada hızlı bir küreselleşme yaşanmaya başlanmıştır. Literatürde küreselleşme sürecinin temelinde yatan gerçekler arasında iletişim ve bilişim teknolojisi alanında ortaya çıkan gelişmeler vurgulanırken, kanımızca önemli bir gerçek göz ardı edilmektedir. O da Sovyetler Birliği'nin dağılması ve dönüşüm ekonomileri diye bilinen yeni bağımsız devletlerin oluşumu ile iki kutuplu bir dünyadan tek kutuplu bir dünyaya geçilmesidir.

Bugün dünyada az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaç duydukları kriz dönemi ve reform süreci zamanı Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu çok önemli bir rol oynamaktadır. Uluslararası mali kuruluşlarının oluşturulmasının kalkınma açısından hedefi, savaştan sonra Avrupa ülkelerinin ekonomisinin yeniden yapılandırılmasını sağlayarak, ekonomi krizlerin oluşmasını önlemek, aynı zamanda ülkelerin hızlı ekonomik kalkınmasını sağlamak ve dünya ticaretinin gerçekleşmesine ve serbestleşmesine katkı yapmaktır.

Bağımsızlık sonrası Azerbaycan'ın uluslararası mali kuruluşlarla işbirliği sonucunda ülke ekonomisine önemli katkılar sağlanmıştır. Bu çerçevede uluslararası mali kuruluşlar dünya para sisteminin düzenlenmesi ve az gelişmiş ülkelere yönelik politikaların belirlenmesi çerçevesinde Azerbaycan ile son on

yılda önemli işbirliği ve kredi programları gerçekleştirmiş ve bunun sonucunda ülke ekonomisine önemli pozitif katkılar ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada Azerbaycan'ın uluslararası mali kuruluşları ile ilişkileri incelenmiş, IMF, Dünya Bankası, Uluslararası Kalkınma Örgütü, EBRD, Asya Kalkınma Bankası, Karadeniz Ticaret ve Kalkınma Bankası ve İslam Kalkınma Bankası gibi mali kuruluşlarla ilişkileri ele alınıp detaylı bir şekilde incelenmiştir. Ayrıca, Azerbaycan ekonomisinin dışa açılması için öneriler verilmiştir .

**Anahtar kelimeler: 1)Azerbaycan, 2)Uluslararası Mali Kuruluşlar
3) Uluslararası Para Fonu, 4) Dünya Bankası Grubu, 5) Dışa Açılma**

ABSTRACT

Master's Thesis

The Effects of International Monetary Institutions In The Developments of Azerbaijan Economy and Foreign Investment

Anar EMİNOV

**Dokuz Eylül University
Institute of Social Sciences
Department of Management**

A rapid globalization process has commenced by the early 1990s. Even though the developments in communication and informatics technologies have been underlined as the causes of globalization process by the respective literature, we still think that an important fact is being disregarded. That is transition from a bipolar world to a unipolar world with the collapse of Soviet Union and formation of new independent states called as transformation economies.

At the present, crisis and reform processes management, required by the underdeveloped and developing countries, heavily depends on the World Bank and International Money Fund. The development based targets of establishing the international financial organizations have been to restructure the economies of the European countries post WWII and accordingly to prevent the outbreak of crises as well as to maintain fast economic development for such countries and to make contributions to the realizations and liberalization of global trade.

Important contributions have been obtained to the Azerbaijan economy after the independence thanks to the cooperation with international financial institutions. Under this frame, the international financial institutions have realized significant cooperation and credit programs with Azerbaijan at the recent decade in relation with their scope of arrangement of world monetary system and determining the policies towards the underdeveloped countries. This, in turn, has brought important positive effects on Azerbaijan's national economy.

This study examines the relations of Azerbaijan with international financial institutions through detailed analyses on relations with IMF, World Bank, UNDP (United Nations Development Program), EBRD, Asia Development Bank, Black Sea Trade and Development Bank and Islamic Development Bank. Plus, recommendations for integrating the Azerbaijan economy to the foreign markets have been stated through this study.

Key Words: 1) Azerbaijan, 2) International Monetary Institutions, 3) International Monetary Fund, 4) World Bank Group, 5) Foreign Investment

ULUSLARARASI MALİ KURULUŞLARIN AZERBAYCAN EKONOMİSİNDE ETKİSİ VE DIŞA AÇILMASI KATKISI

YEMİN METNİ.....	ii
TUTANAK.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR.....	xiii
ŞEKİLLER VE TABLOLAR LİSTESİ.....	xvi
GİRİŞ.....	xvii

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI MALİ KURULUŞLAR VE GLOBALLEŞME

1.1. Uluslararası Mali Kuruluşlar: Tanımı, Tarihi Gelişimi ve Türleri.....	1
1.2. Uluslararası Mali Kuruluşların Rolü.....	4
1.3. Bretton Woods Konferansı ve Temel Uluslararası Mali Kuruluşlar.....	10
1.4. Mali Sektörün Uluslararasılaşması.....	17
1.4.1. Mali Sektörün Uluslararasılaşmasına Teşvik Eden Tarihsel Etkenler.....	17
1.4.2. Bankaların Uluslararasılaşması.....	19
1.4.3. Teknoloji ,Telekomünikasyon Alanındaki Gelişmeler ve Mali Kuruluşlar Üzerindeki Etkileri.....	23
1.5. Globalleşme ve Uluslararası Mali Kuruluşlara İhtiyaç Duyulması.....	25

1.5.1. Globalleşme Sürecinde Mali Merkezler Arasındaki Rekabet ve Uluslararası Rekabetin Artması	30
1.5.2. Globalleşme Sürecinde Değişik Ülkelerde İMF Politikaları	33

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI MALİ KURULUŞLAR

2.1. Uluslararası Ölçekte Mali Kuruluşlar	37
2.1.1. Uluslararası Para Fonu (IMF)	37
2.1.1.1. Uluslararası Para Fonu'nun Örgütsel Yapısı	38
2.1.1.2. Uluslararası Para Fonu'nun Kredi Özellikleri ve Anlaşmaları	41
2.1.2. Dünya Bankası Grubu (WBG)	45
2.1.3. Uluslararası Uyuşmazlık Bankası (ISB)	53
2.2. Bölgesel Ölçekte Mali Kuruluşlar	54
2.2.1. Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD)	54
2.2.2. Avrupa Yatırım Bankası (EIB)	56
2.2.3. Avrupa Kalkınma Fonu (EDF).....	58
2.2.4. Avrupa Yatırım Fonu (EIF)	59
2.2.5. Amerika Ülkeleri Kalkınma Bankası (IaDB).....	60
2.2.6. Afrika Mali Kurumları Geliştirme Birliği (AADFI).....	62
2.2.7. Afrika'nın İktisadi Kalkınması İçin Arap Bankası (ABEDA).....	63

2.2.8. Afrika Kalkınma Bankası (AfDF).....	64
2.2.9. Afrika Kalkınma Fonu (AfDF)	65
2.2.10. Batı Afrika Kalkınma Bankası (BOAD).....	66
2.2.11. Asya Kalkınma Bankası (AsDB)	66
2.2.12. İslam Kalkınma Bankası (IsDB).....	68
2.2.13. Arap Para Fonu (AMF).....	70
2.2.14. Karadeniz Ekonomik İşbirliği (BEC)	71

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AZERBAYCAN EKONOMİSİNİN GELİŞMESİNDE ULUSLARARASI MALİ KURULUŞLARIN KATKISI VE ETKİLERİ

3.1. Azerbaycan'ın Uluslararası Mali İlişkileri.....	74
3.2. Azerbaycan ve IMF İlişkileri	78
3.2.1. Azerbaycan ve İMF ilişkilerinin İlk Yılları (1991-1994)	78
3.2.2. Azerbaycan ve İMF ilişkilerinin İkinci Dönemi (1995 ve Sonrası)	80
3.2.3. Azerbaycan Ekonomisinde IMF Destekli Politikaların Bazı Sonuçları	83
3.3. Azerbaycan ve Dünya Bankası ilişkileri.....	87
3.3.1. Azerbaycan'ın Dünya Bankası'ndaki Konumu	87
3.3.2. Dünya Bankası'nın Azerbaycan'a Gelişi ve Ülke Ekonomisinin Genel Durumu.....	91

3.3.3. Dünya Bankası'nın Azerbaycan'daki Faaliyetleri	94
3.3.4. Dünya Bankası'nın Azerbaycan'daki Faaliyetlerine Yapılan Eleştiriler	97
3.3.5. Dünya Bankası'nın Azerbaycan'la ilgili Gelecek Planları	98
3.4. Azerbaycan'ın Diğer Mali Kuruluşlarla İlişkileri	101
3.4.1. Azerbaycan ve Asya Kalkınma Bankası İlişkileri	101
3.4.2. Azerbaycan ve İslam Bankası İlişkileri	104
3.4.3. Azerbaycan ile Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD) İlişkileri	105
3.4.4. Azerbaycan ve KfW Bankası İlişkileri	105
3.4.5. Azerbaycan ve Karadeniz Ticaret ve Kalkınma Bankası.....	106
3.5. Azerbaycan Ekonomisinde Uluslararası Mali Kurumların Yeri ve Dışa Açılmada Katkıları	106
SONUÇ	114
KAYNAKÇA.....	118

KISALTMALAR

AADFI	Afrikan Kalkınma Finans Kurumları Birliği (Association of African Development Finance Institutions)
ABEDA	Afrika'nın Kalkınması İçin Arap Bankası (Arab Bank for Economic Development of Africa)
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AfDB	Afrika Kalkınma Bankası (African Development Bank)
AsDB	Asya Kalkınma Bankası (Asian Development Bank)
ADF	Afrika Kalkınma Fonu (African Development Fund)
AIOC	Azerbaijan International Operating Company
AMF	Arap Para Fonu (Arab Monetary Fund)
AKÇT	Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
BEC (KEİ)	Karadeniz Ekonomik İşbirliği (Black-Sea Economic Cooperation)
BCEAO	Batı Afrika Ülkeleri Merkez Bankası
BDEAC	Merkezi Afrika Devletleri Kalkınma Bankası
BDT	Birleşik Milletler Topluluğu
BOAD	Batı Afrika Kalkınma Bankası
DEK	Devlet Emlak Komitesi
EAC	Afrika Ekonomik Komisyonu
EADB	Doğu Afrika Kalkınma Bankası
EBRD	Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (European Bank for Resettlement and Development)
EC	Avrupa Topluluğu (European Community)
ECU	Avrupa Para Birimi (European Currency Unit)
EDF	Avrupa Kalkınma Fonu (European Development Fund)
EIB (AYB)	Avrupa Yatırım Bankası (European Investment Bank)

ERDF	Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (European Regional Development Fund)
EIF	Avrupa Yatırım Fonu (European Investment Fund)
EU	Avrupa Birliği (European Union)
FAO	Gıda ve Tarım Örgütü (Food and Agricultural Organization)
ÇUŞ	Çok Uluslu Şirketler
GATT	Gümrük Tarifleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GOÜ	Gelişmekte Olan Ülkeler
GUAM	Gürcistan-Ukrayna -Azerbaycan-Moldova
IBEC	Uluslararası Ekonomik İşbirliği Bankası (International Bank for Economic Cooperation)
IBP	İslam Bankası Portföyü
IBRD	Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (International Bank for Reconstruction and Development)
ICIEC	İhracat Kredisi ve Yatırım Sigortası İçin İslami İşbirliği
ICSID	Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıkları Çözüm Merkezi
IDA	Uluslararası Kalkınma Birliği (International Development Association)
IDB (IADB)	Amerikalıların (Enteramerikan) Kalkınma Bankası
IDB	İslam Kalkınma Bankası (Islamic Development Bank)
IFC	Uluslararası Finansman Kurumu (International Finance Corporation)
IIB	Uluslararası Yatırım Bankası (International Investment Bank)
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labor Organization)
IMP (UPF)	Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
IRTI	İslami Araştırma ve Eğitim Enstitüsü

ISB	Uluslararası Uyuşmazlık Bankası (International Settlement Bank)
ITO	Uluslararası Ticaret Örgütü (International Trade Organization)
ITFO	İthalat Ticaret Finansman İşlemleri
LTTFS	Uzun Dönem Ticaret Finansmanı
MIGA	Çoktarafli Yatırım Garanti Ajansı
OECD	İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (Organization for Economic Cooperation and Development)
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (Organization of Petroleum Exporting Countries)
TENs	Trans-Avrupa Network
UEMOA	Batı Afrika Ekonomi ve Para Birliği
UN (BM)	Birleşmiş Milletler (United Nations)
UMK	Uluslararası Maliye Korporasyonu
WB (Group)	Dünya Bankası (Grubu)
WTO	Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization)

ŞEKİLLER VE TABLOLAR LİSTESİ

Şekil 1: Uluslararası Para Fonu'nun Organizasyon Yapısı	40
Şekil 2: Azerbaycan'ın Kalkınması İçin Ayrılmış Kredilerin Bankalar Üzere Dağılımı	78
Şekil 3: Ayrılan Kredilerin Sektörlere göre dağılımı	107
Tablo 1: IBRD Kredilerinin Gelişimi	49
Tablo 2: IDA'nın Kredilerinin Gelişimi	50
Tablo 3: EIB Tarafından Sağlanan Finansman (Milyon EURO).....	58
Tablo 4: 1 Ocak 2006 yılına kadar Azerbaycan Ekonomisi ve Uluslararası Mali Kuruluşlar (mln. ABD doları).....	77
Tablo 5: Azerbaycan-İMF İlişkilerinde İlk Kritik Krediler (1992-2001).....	82
Tablo 6. Eski Sovyet Cumhuriyetlerinin Dünya Bankası'ndaki Konumları.....	89

GİRİŞ

Buğün ulusal para ve sermaye piyasalarının birbirlerine bağlanıp, adeta global bir finans sistemi oluşturduğu inkar edilemez. Finansal hizmetlerin gelişimi ve uluslararası düzeyde kazandığı ivme, telekomünikasyon ve bilişim teknolojilerindeki ilerlemeler sayesinde mali kuruluşlar arasında bir uluslararasılaşma söz konusudur. Borsaların ve aracı kurumların bilgisayarlı ortama geçmesi ve piyasa katılımcıları arasında şebekelerin kurulması, mali sistemdeki işlem hacminin bugünkü düzeylere ulaşmasının arkasındaki en önemli unsurdur. Diğer bir deyişle, finansın ulusal sınırları aşmış, uluslararası bir olgu haline geldiğini ortaya koymaktadır. Doğal olarak yukarıda özetlenen bu gelişmeler, aniden ortaya çıkmamış, politik, ekonomik ve teknik bir çok nedene dayanmıştır.

Genel olarak merkezi planlı ekonomilerin çöküşü ve serbest piyasa ekonomisinin hemen her ülke tarafından uygulanmaya çalışılan tek sistem olarak ortaya çıkması şeklinde özetlemek mümkündür. Bunun yanında Bretton Woods sistemi ile döviz kurlarına ve uluslararası ödemeler sistemine getirilen düzenin 1970'li yılların başlarında çökmesi ve bununla beraber sabit kur sisteminden dalgalı kur sistemine geçilmesi; diğer bir deyişle, piyasaların daha riskli hale gelmesi, hükümetlerin ve piyasa katılımcılarının, mali piyasalara yaklaşımını değiştirmiş ve serbest piyasa mekanizmasının hakim olduğu yeni dönemde, her alanda etkinliği yakalamak için rekabetin teşvik edilmesi kaçınılmaz olmuştur. Bu yaklaşımlar genel olarak ekonominin ve özellikle mali piyasaların liberalize edilmesi sonucunu doğurmuş, bu sonuca teknoloji ve telekomünikasyon alanındaki gelişmeler de eklenince mali piyasalarda ulusal ve uluslararası düzeyde gelişme ortaya çıkmıştır.

Uluslararası kuruluşlar önce düşünce alanında ortaya çıkmış, daha sonra 20. yüzyılın 2. yarısından itibaren ise uygulanır hale gelmiştir. Böylece uluslararası kuruluş en geniş anlamıyla uluslararası düzeyde faaliyet gösteren, birden fazla devleti ilgilendiren, ancak devlet niteliği taşımayan ve ticari amacı olmayan kuruluşlardır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra çeşitli alanlarda

faaliyet gösteren uluslararası kuruluşların sayısı hızla artmış ve uluslararası alanda önemli bir yer elde etmiştir

Eski Sovyetler Birliği' nin çözülmesi sonrasında siyasi, askeri, sosyal ve ekonomik açılardan önemli sonuçlar ortaya çıkmıştır. Post Sovyet mekanı hızla dünya ile entegrasyona başlamış, kendi ekonomik ilişkilerini bu yönde hedeflemişlerdir. Ülkelerin kendi pazarlarını dünyaya açması, ekonominin liberalleştirilmesi ve küreselleşme denilen sürece uyum içinde davranması ancak birtakım kurumlar aracılığı ile mümkün olabilir. Bu kurumlardan en önemlileri Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Bankası ve IMF'dir. Küreselleşme ile birlikte birçok kurumun etkinliğinin arttığını, birçok kurumunda işlevini yitirdiğini görüyoruz. Etkinliği artan kurumlardan belki de en önemlisi IMF'dir.

1980'e kadar daha çok ödemeler dengesindeki bozuklukları gidermeye yönelik politikalar üreten IMF, 1980 sonrasında daha çok yapısal uyum programları adı altındaki uygulamaları denetleme yolu ile etkinliğini giderek artırmıştır. Yapısal uyum programları Dünya Bankası tarafından projelendirilmekte, ancak denetimi IMF tarafından sağlanmaktadır. Bu yapısal uyum programları, küreselleşme sürecinde ülkelerin sisteme daha çok entegre olmasını sağlamak mantığı ile işlemektedir. IMF'nin reçeteleri ülkelerin ekonomik politikalarını doğrudan belirlemekte, hatta bazı durumlarda ulusal kalkınma planlarının yerine geçmektedir.

Azerbaycan tam bağımsızlık kazanmasının ardınca hemen uluslararası kuruluşlarla işbirliğine önem vermiş ve dış politikasını bu yönde belirlemiştir. 1994 yılında ülkede siyasi istikrarın sağlanması, geniş petrol rezervlerinin çıkarılması ve işlenmesi ile ilgili anlaşmaların imzalanarak yürürlüğe girmesi, piyasa ekonomisine geçiş sürecinde hukuki alt yapının oluşturulmasına yönelik çalışmalar, uluslararası finans kurumlarıyla işbirliğini artırmıştır. Bu kurumların Azerbaycan'a kredi vermeye başlaması, uluslararası finans ve ekonomik kurumların program ve projelerinden yararlanarak ekonomik reformlara gidilmesi 1995 yılından itibaren ülkeye yabancı sermaye akımını

artırmış, 1990 yılından itibaren yükselen enflasyonun düşmesini sağlamış ve dış kaynak sorunu da kısmen çözülmüştür.

Ekonomik kalkınmayı hedefleyen Azerbaycan bugün birtakım uluslararası ekonomik örgütlere üye olmuştur. Bu örgütlerden Uluslararası Para Fonunun, Avrupa İnkişaf ve Kalkınma Bankasının ve İslam Kalkınma Bankasının Azerbaycan ekonomisinin gelişmesinde büyük rolleri vardır. Azerbaycan'ın petrol politikasının hayata geçmesinde, petrol dışı sektörlerin inkişafından demokratik toplum oluşumuna kadar farklı alanlarda bu örgütlerin ülkeye önemli katkıları vardır.

Azerbaycan hükümetinin hayata geçirdiği yasal düzenlemeler uluslararası ekonomi örgütlerini Azerbaycan'la sıkı işbirliğine teşvik etmektedir. Azerbaycan Cumhuriyeti 1991 yılından itibaren İslam Konferansı Örgütü' nün, 1992 yılından itibaren Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü' nün, 1993 yılından itibaren Kara Deniz Ekonomik İşbirliği Örgütü' nün, 1997 yılından itibaren Dünya Ticaret Örgütü' nün (gözlemci statüsünde), 1993 yılından itibaren Bağımsız Devletler Birliği'nin, Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası'nın, Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın üyesidir. Azerbaycan Cumhuriyeti uluslararası maliye kredi örgütleri ile 61 proje üzere işbirliği yapmaktadır. Onlardan en büyük ağırlığa Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu sahiptir.

Bu çalışma toplam olarak 3 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, uluslararası mali kuruluşlarla ilgili temel kavramlar açıklanmış, uluslararası mali kuruluşların rolü, mali sektörün uluslararasılaşması ve globalleşme ile ilgili konular anlatılmıştır.

İkinci bölümde uluslararası mali kuruluşları iki türde, uluslararası ölçekte mali kuruluşlar ve bölgesel ölçekte ele alınarak detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise Azerbaycan'ın ve uluslararası mali kuruluşlar ile ilişkileri üzerinde durulmuştur. Bölümde öncelikle Azerbaycan'ın uluslararası mali ilişkileri araştırılmıştır. Özellikle İMF, Dünya Bankası ve diğer mali kuruluşlarla ilişkileri son gelişmelerle beraber araştırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI MALİ KURULUŞLAR VE GLOBALLEŞME

1.1. Uluslararası Mali Kuruluşlar: Tanımı, Tarihi Gelişimi ve Türleri

Genellikle uluslararası kuruluşlar, devletler arasında görüşme alt yapısını sağlama ve ilişkilerde yeni metotlar geliştirme yolu ile uluslararası ilişkilerin bir sisteme kavuşmasını sağlar, aynı zamanda daha mükemmel bir dünya düzeni kurulmasına aracılık etme yönünde daha radikal bir işlevi yerine getirebilir.

Diğer taraftan, uluslararası kuruluşların amaçlarına ve çalışma alanlarına göre farklı yönlerini incelersek ekonomik, politik, kültürel, sosyal ve başka birkaç gruba ayrıldığını da görmekteyiz. Bunlar içerisinde dünya ekonomisinde uluslararası ticareti serbestleşme konusunda önemi olan uluslararası iktisadi kuruluşlardır. İktisadi yönü ağırlık taşıyan uluslararası kuruluşların yanı sıra diğer yönleri bulunsa da ekonomi açısından çok önem taşıyan faaliyetlerde bulunan uluslararası kuruluşlar, uluslararası iktisadi kuruluşlardır. Ancak uluslararası iktisadi kuruluşların ortaya çıkmasında politik faktörlerin etkisi çok olmuştur.

Öte yandan, uluslararası iktisadi kuruluşlar amaç açısından "işbirliği" ve "birleşme" amacına yönelik olarak ayıra bilir. Bunun yanı sıra işbirliği temeline dayanan kuruluşlar üyeler arası işbirliği ve dayanışmayı sağlamayı amaçlamaktadır. Bunlar statü, strüktür açısından çok farklı özellikler taşıyabilmektedir. Bunlara, WTO, IMF, FAO, GATT örnek verilebilir. Bu kuruluşlar ekonomik ilişkilerin genel çerçevesini belirleme ve yön verme özelliğine sahiptir. Ekonomiyle ilgili uluslararası kuruluşların amaç ve çalışmaları eleştiri konusu olmaktadır. Karşılıklı bağımlılık, esas itibarıyla, uluslararası örgütlerin etkisinin artması, bölgesel örgütlenmelerin yaygınlaşması ve küresel ekonominin gelişmesinin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bugün dünyada 5000 dolayında devletlerarası kurum vardır. Zira, 1960'ta bu sayı 1400'dü. Ülkelerarası bağımlılık, ekonomik ilişkilerin artması, ülkelerin birbirleriyle temaslarında sivil kuruluşların yerini alması "çatışma " riskini azaltmıştır. Yine kolektif güvenlik anlayışlarının gelişmiş olması da bunda etkilidir denebilir.

Uluslararası mali kuruluşlar, uluslararası iktisadi kuruluşların içinde gerek sayı, gerekse etkinlik itibariyle çok önemli bir yer tutmaktadır. Uluslararası mali kuruluşlar, uluslararası iktisadi ilişkilerdeki hızlı gelişiminin uzantısı olmasının yanı sıra; ülkeler arasındaki dayanışma, işbirliği ve bütünleşmelerin gelişmesi anlamına geldiğinden, uluslararası ilişkilerin hızlı gelişimine katkıda bulunmuş ve dolayısıyla ülkeler arasındaki bağımlılığın daha da artmasına yol açmıştır.

Sermayesi ve kuruluşuna birden çok devletin katıldığı, mali faaliyetlerinden de aynı zamanda birden fazla ülkenin yararlandığı kuruluşlar uluslararası mali kuruluşlardır. Uluslararası mali kuruluşlar uluslararası alanda faaliyet gösteren mali kuruluşlar uluslararası para ve uluslararası ödeme sorunlarıyla ilgili bulunan, aynı zamanda üye ülkelere dış finansman sağlayan kuruluşlardır.

Uluslararası mali kuruluşlar çoğu ülkenin üyeliğine açık olup olmama kriterlerine göre “evrensel” ve “bölgesel” mali kuruluşlar olmak üzere iki önemli gruba ayrılabilir. “Evrensel” mali kuruluşlara, İMF ve Dünya Bankası Grubu (IDA, IBRD, IFC ve MİGA), Uluslararası Yatırım Bankası (IIB) ve diğerlerini gösterebiliriz. Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD), Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF), Asya Kalkınma Bankası (ADB), Afrika Kalkınma Bankası (ADB), İslam Kalkınma Bankası (IDB), Arap Para Fonu (AMF), Afrika'nın Kalkınması İçin Arap Fonu (ABEDA) ve diğer mali kuruluşları “bölgesel” mali kuruluşlar olarak belirtebiliriz.

Uluslararası mali kuruluşların özellikle büyük kısmı dünya çapında veya bölgesel “iktisadi işbirliği kuruluşu” niteliğindedir. Ülkeler arasında ticaretin serbestleşmesinden başlayarak birleşme/bütünleşme öngören “uluslararası iktisadi entegrasyonların da mali faaliyetleri ve bu konuda çalışan (statü itibariyle bağımlı ya da bağımsız olan) mali kuruluşları bulunabilmektedir. Bunlara örnek olarak AB'nin çeşitli mali faaliyetleri ve AB çerçevesindeki mali kuruluş olarak Avrupa Yatırım Bankası (EIB) ile, Ekonomik İşbirliği Bankası (IBEC) ve Uluslararası Yatırım Bankası (IIB) gösterilebilir (Güran, 2001; 19).

Kuruluşu ve sermayesine birden fazla ülkenin katıldığı ve mali faaliyetlerinden de birden fazla ülkenin faydalandığı uluslararası mali kuruluşların

büyük çoğunluğu İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulmuştur. Uluslararası mal alışverişinde ödeme güçlüklerinin ortadan kaldırılması ve uluslararası likidite yaratılması; gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmalarının sağlanması; ekonomik birleşme, serbest ticaret ve işbirliği ilişkilerinin pekiştirilmesiyle, ülkelerin ortak iktisadi karar almaya veya daha sıkı iktisadi işbirliğine teşvik edilmesi amaçlarını gerçekleştirmeye çalışan uluslararası mali kuruluşların çalışma alanları, kuruluşların görevlerinden doğan sınırlandırmalara tabi olmaktadır. Uluslararası mali kuruluşlar ya kısa ve orta vadeli döviz kredisi yada uzun vadeli yatırım kredisi açmaktadır. Kısa ve orta vadeli döviz kredisi veren uluslararası mali kuruluşlar; kredi talebinde bulunan üye ülkenin para rezervlerinin zayıf olması ve geri ödeme planlarının ispatlanması konulara önem vermektedir. Uzun vadeli yatırım kredisi veren uluslararası mali kuruluşlar bazı değişik niteliklere sahiptir. Bunlar beş noktada toplanabilir: Kâr amaçları yoktur, yardım prensibi vardır, kısmi finansman esası vardır, proje finansmanı esası mevcuttur, uluslararası katılma esası vardır.

Dünya çapında uluslararası mali kuruluşlar içinde Dünya Bankası grubunda IBRD, IFC ve IDA finansmana yönelik uzun vadeli yatırım kredileri vermektedir. Aynı zamanda bu kredileri Avrupa Birliği içinde Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT), Avrupa Kalkınma Fonu diğer bölgelerde ise farklı bankalar ve fonlar vermektedir. Uzun vadeli yatırım kredisi veren uluslararası mali kuruluşlar ülkelere kredi verirken genellikle kar amacı gütmeyen, ülke ekonomisine ve diğer alanlara yardım prensibi ile hareket ederler. Uluslararası mali kuruluşlar tarafından verilen krediler proje finansman biçiminde oluyor.

Kâr amacı gütmeyen ve Ortak Pazar'ın dengeli bir şekilde kalkınmasına yardımcı olmak üzere Avrupa Topluluğu içinde bağımsız bir kuruluş olan Avrupa Yatırım Bankası Roma Antlaşması ile hayat bulmuştur. Banka, açtığı kredilerle Toplulukta, bölgeler itibariyle dengeli ve ortak çıkarlara uygun bir ekonomik gelişme sağlanmasına katkıda bulunacak projelerin gerçekleştirilmesine yardımcı olmaktadır. Avrupa Yatırım Bankası Ana Sözleşmesinde değişiklik yapılarak 25 Mayıs 1994 tarihinde kurulan Avrupa Yatırım Fonu; küçük ve orta ölçekli işletmelerin yatırımlarını geliştirmede yardımcı olarak Banka'nın faaliyetlerini tamamlayıcı bir rol üstlenmektedir. Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin ekonomik gelişmesine ve

imarına yardımcı olmak üzere; çok partili demokrasi, çoğulculuk ve piyasa ekonomisinin esaslarını uygulamayı taahhüt eden Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde piyasa ekonomisine geçidi desteklemek ve özel sektör girişimciliğini geliştirmek amacıyla, 1990 yılında 10 milyar ECU sermayeli Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası kurulmuştur. Banka'nın finansman faaliyetleri genelde; Telekomünikasyon, Enerji, Ulaştırma, Mali ve Ticari, Turizm sektör projelerini destekleme şeklinde gerçekleşmektedir. Banka, OECD ülkeleriyle Joint-Venture'lara giderek ortak yatırımlar ve ortak işler yapma konusunda önemli gelişmeler kaydetmiştir. Türkiye'nin kurucu üyesi olduğu Banka, ülkemizin Doğu ve Orta Avrupa ülkeleriyle ticari ilişkilerinin gelişmesine yardımcı olmaktadır. Nitekim tekstil sektöründe Türk firmaları Özbekistan'da Joint-Venture yoluyla faaliyet göstermektedir. Banka bu amaçla 13 milyon ECU tutarında kredi sağlamıştır. Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası tam anlamıyla teşkilatlanmasını tamamlayamamıştır.

Mali faaliyetindeki işleyiş mekanizmasına göre uluslararası mali kuruluşlar “fon yönlü” ve “banka yönlü” olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Fon yönlü uluslararası mali kuruluşlarda kuruluşun kaynağı üyeler tarafından aidat şeklinde sağlanılmaktadır. Banka yönlü uluslararası mali kuruluşlarında ise faaliyet banka karakterli olmaktadır. Fon yönlü uluslararası mali kuruluşların önünde İMF gelmektedir. Banka yönlü mali kuruluşlar ise uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD), Asya Kalkınma Bankası (ADB), İslam Kalkınma Bankası (IDB) ve diğer Bölgesel Kalkınma Bankaları gösterilebilir.

1.2. Uluslararası Mali Kuruluşların Rolü

Ülkeler arasında II. Dünya Savaş'ından sonra hızlı bir uluslararası mali işbirliği ortaya çıkmıştır. Böylece çok fazla ve aynı zamanda çok önemli uluslararası mali kuruluşlar yaranmıştır. Bunun sonucunda, bu kuruluşların ister üye ülkelerin ekonomi, isterse de politik hayatında büyük bir rolü olmuştur. Keynes dahil olmak üzere Bretton Woods kurucuları, uluslararası alanda piyasanın her zaman iyi çalışmayacağını ve kamu müdahalesine ihtiyaç olduğunu bilincindeydiler. Bu müdahale, kamu çıkarı için özel sektöre rağmen hareket etmek, anlamına geliyordu. Ancak ekonomik bilgilerin eksikliği sonucunda bu piyasaların iyi işlememesinin nedenleri tam olarak anlaşılamamıştır. II. Dünya Savaş'ından sonra ülkelerde

ekonomik sorunların yıkıcı etkilerini giderebilmek ve yaranan yeni ekonomik sorunların oluşmasını önlemek için Bretton Woods'da bir toplantı yapılarak bazı uluslararası mali kuruluşlar oluşturulmuştur.

Dünyada genel olarak ilk yaranan ve ülke ekonomisinde rolü büyük olan Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (IMF) çok önemli uluslararası mali kuruluşlardandır. Uluslararası mali kuruluşlarının oluşturulmasının kalkınma açısından hedefi, savaştan sonra Avrupa ülkelerinin ekonomisinin yeniden yapılandırılmasını sağlayarak, ekonomi krizlerin yaranmasını önlemek, aynı zamanda bu kurumları oluşturarak sömürgeciliğin sona ermesi sonucu bağımsızlığını kazanan yeni devletlerle diğer ülkelerin yani, Üçüncü Dünya Ülkeleri'nin hızlı ekonomik kalkınmasını sağlamaktır (Kroze, 2001; 27).

Özellikle bazı ülkelerde kalkınmanın gerçekleşmemesi ve bazılarında ise ekonomi krizlerin nedeni ile bu tip ülkelerde gelirin düşmesi, aynı zamanda onların doğal kaynaklarının tükenmesi ve çevrenin zarar görmesine, diğer taraftan ise sosyal problemlere yol açmıştır.

Sonuçta ülkelerdeki sosyal patlamalar dünya ekonomisinin güvenliğini tehdit etmekte, dünya ekonomisinde istikrarı bozarak krizi daha da büyütmektedir. Ayrıca, bu veya başka ulusal bölgesel sorunların çözümü büyük ölçüde uluslararası sistem sorununun çözümüne bağlı bulunmaktadır

Uluslararası mali kuruluşlarla olan ilişkilerinde her ülkenin, uluslararası çerçevede durumu göz önüne alarak, bunları belirlemek mümkündür;

- Uluslararası ortak hareket
- Ortak finans uygulamaları
- Tek merkezden yönetim

Bretton Woods oluşturulan bu sistem içerisinde amaç olarak sermayeyi az gelişmiş ülkelere yöneltmiştir. Ancak zaman içinde özellikle 1990'larda özel fonların büyük ölçüde artarak 1990-96 arasında altı kata ulaşmasının sonucu olarak sermaye

akımları özel fonların düzeyi yanında çok küçük kaldığından artık günümüzde Dünya Bankası'na gerek olup olmadığı sorgulanmaya başlamıştır.

Kısa bir süreç içinde ülkelerde özel fonların çok dengesiz olduğu, kriz yarattığı, aynı zamanda sınırlı sayıda ve genellikle gelişmiş ülkeye gittiği, çoğu ülkelerin bu fonlardan yararlanmadığı, eğitim sağlık gibi altyapı yatırımlarına yönelmedikleri gözlemlendiğinden en azından bu amaçlara Dünya Bankasının günümüzde de çok önemli rolü olduğu anlaşılmıştır.

Diğer taraftan, gelişmekte olan ülkelere dikkat ettiğimizde ise, ülkelere sermaye piyasalarından akan kaynaklar zamanla artarak finansman gereksinmesini azaltsa da “Özel Proje ve Kredileri”ne her dönem ihtiyaç olacağından bunu karşılayabilecek bir uluslararası mali kuruluşun gerekli olacağı konusunda da bir fikir oluşmuştur.

Öte yandan, gelişmiş ülkelerin ekonomik kalkınma konusundaki son araştırmaları, bir ülkenin gelişmesi için bilgi akımı olmadan tek başına sermaye akımının ülkenin ekonomisinin kalkınmasını sağlamaya yetmeyeceğini, ülkelerin ekonomik kalkınmasında ancak bilgi, politikalar, mali kuruluşlar, siyasi nitelikli kuruluşlar ile sermaye bir arada olduğunda olumlu bir sonuç alınabileceğini gösterdiğinden, Dünya Bankası'nın çalışmalarını, fon sağlamak kadar bilgi sağlamak ve bilginin ilgili uluslararası mali kuruluşlarca özenmesi ve kullanılmasına yardımcı olmak noktasında yoğunlaştırılması gerektiği ortaya çıkmıştır.

Ülkelerin ekonomik durumunu yükseltmek için uluslararası mali kuruluşlar özel araştırmalar yürütmektedir. Bunun yanı sıra, uluslararası mali kuruluşlar çalışmalarını dünya modeli kurulmasından, yatırım ortamını ölçmeye yönelik anketlerle, ülke analizleriyle yapmaktadır. Böylece, çalışmalar ülkelerde fakirliğin azaltılması ve sağlık programlarına kadar çok kapsamlı ve çeşitli konuları içermektedir (Rıbalkina, 2000; 56)

Uluslararası mali kuruluşlar içerisinde Dünya Bankası'nın işlevleri zamanla özel sektörün yatırım yapmadığı sektörleri finanse etmek yanında az gelişmiş

ülkelere bilgi bakımı sağlamak ve onların devlet politikalarını meydana çıkarmaya yardımcı olmak gibi güç ve vakit alıcı konulara yönelmiş bulunmaktadır.

Özellikle uluslararası mali kuruluşların çok önemli rolü sermayeyi az gelişmiş ülkelere yönelterek dünyanın en önde gelen konusu olan fakirliği kaldırmak, insani yardımları arttırmak, piyasaların gelişmiş ülkelere az gelişmiş ülkelere kaynak aktarmadaki yetersizliğini gidermek ve bir tür kredi kooperatifi görevini görerek az gelişmiş ne gelişmekte olan ülkelere elverişli koşullarda kaynak sağlamaktır.

Son dönemlerdeki araştırmalarına göre uluslararası mali kuruluşlar, özel kesime yönelen kaynaklar yetersiz de olsa mevcut olmakla beraber, alt yapı oluşturan eğitim ve sağlık gibi konulara kaynak ayrılmadığını ortaya koyması ve özel kaynakların ekonomiler krize girince artacağına azalması karşısında uluslararası mali kuruluşların, her iki konudaki açığı kapatmak yanında, çok kötü zamanlarda da kaynak sağlayarak, sorunlu ülkelerin borçlanma maliyetlerini azaltıp onları krize girmeden önce kurtarma fonksiyonu görmesi gerektiği ileri sürülmektedir (Stiglitz, 2000; 1).

Bildiğimiz gibi, dünya ticaretinde bazı ülkelerin ticaret fazlası vermeleri diğerlerinin açık vermesi anlamına gelmektedir. Açık vermek, uzun vadede, çözüm bulunmadığında, kalkınmanın yavaşlanması işsizlik ve eksik istihdam tehlikesi yaratmaktadır. Bir ülkenin açık vermesinin değişik nedenleri vardır. Bunlar:

- Hatalı makro ekonomik politika uygulamaları;
- Dünya ekonomik sisteminin yapısındaki bazı zorlamalar;
- İşletmelerin ortamdaki hızlı değişmelere uyum sağlayacak yapısal ve özellikle yönetsel sorunları çözememeleri olarak sıralanabilir.

Yukarıda sözü edilen bu maddelerin hangisinden olursa olsun, her hangi bir ülkede ekonomik bir sorun meydana geldiğinde alınabilecek bazı farklı önlemler vardır. Bununla beraber önde gelen ise tabii ki korumacılık olmalıdır.

Ülkede olacak her hangi bir büyük depresyon ekonomik sorun yaşanan ülkelerin, kendilerini koruma ve kurtarması için aldıkları kısıtlayıcı tedbirlerin küümü

latif etkilerinin büyümesi sonucu doğmuş ve dünyaya her ülkenin sadece kendisini kurtarmaya çalışmasının bir çıkamaz olduğunu göstermiştir.

Diğer taraftan, 1971’de sabit kur sisteminin terk edilmesi üzerine IMF’ye de ihtiyaç kalmayacağı ileri sürülse de, sistem değişikliğinin krizlerin sona ermesine yetmediği, aksine daha derin ve daha sık krizlerin doğduğu görüldüğünden, IMF’ye uluslararası dengesizliklerdeki gidermede daha çok rol düşüğü, dolayısıyla uluslararası mali kuruluşa gerek olduğu ortaya çıkmıştır.

Genellikle ülkelerin sürekli ödemeler dengesi açıkları yüksek borçlanmaya yol açmakta ve bir yerden sonra açık veren ülkeyi kredi bulamama evresine getirmektedir. Buna göre yabancı yatırımcılarda tereddütlerin doğması ve paraların geri alınması eğilimleri takip etmekte sorunlu ülke paranın yurtdışına çıkmaması için yüksek faiz politikası uygulamak zorunda kalmaktadır. Sonuçta, yüksek faiz de mali piyasaların bozulmasına yol açmaktadır.

Bütün bunlarla beraber, sermaye piyasası bulunmayan ve dış kredilere ulaşamayan çoğu ülkeler mali krizden kendi başına çıkma olanağı bulamamaktadır. Bu nedenle güç durumundaki ülkeler uluslararası mali kuruluşlara başvurmaktadır. Bu nitelikteki mali kuruluşlardan IMF ise destek olmak için öncelikli olarak finanssal liberalizasyonu ön koşul etmekte, aynı zamanda mali sorunlu ülkeleri sermaye piyasası çıkarmaya yönlendirmektedir. Böylece hem sermaye hem de para piyasalarında liberalizasyon gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerini:

-Risk yönetim kapasitelerinin;

-Risk absorbe etme kapasitelerinin, yetersizliği nedenleri ile dalgalanma ve krizlere karşı kırılma eğilimlerine yol açmaktadır.

Sonuçta bu veya diğer koşulların kabullenmesinden sonra IMF uluslararası mali kuruluş olarak ikinci talep şeklinde “Ticari fazla ver” ve “Harcamaları kıs” koşullarını ortaya atmaktadır. Böyle bir mali politika IMF’nin “Dünya ekonomisinin dengesi ticari fazla vermemek ve harcamaları kısımamak suretiyle kurulabilir” şeklinde özetlenebilecek ilk kuruluş amacı ile taban tabana zıttır.

Uluslararası mali kuruluşlara başvuran, mali sorunu olan ülkeler önerilen politikaları uyguladıklarında içinde buldukları krizi daha da büyütmektedirler. Bu çerçevede, ülkelerin kalkınması biraz yavaşlamaya eğilim göstermektedir. Ayrıca, büyük bir bunalımı yaratan “Krizi başkalarına ihraç et” mali politikası bu uygulamalarla “Krizini kendi elinle derinleştir” şekline dönüşmektedir .

IMF politikaları ile derinleşen kriz talep kısılması nedeni ile diğer ülkelere yansımakta ve bu uygulamalar dünya ekonomisini krize götürdüğünden neticede IMF’nin uygulamaları uluslararası sorunları azaltmamakta daha da derinleştirmektedir. IMF’nin bu politikaları uygulamaktan dolayı bir yükümlülüğü ve sorumluluğu da olmadığından uygulamaların maliyeti gelişmekte olan ülkeler tarafından ödenmektedir. Arjantin’de ve Türkiye’deki uygulamaların sonucu olan ekonomik krizler açıklanan uygulamalara birer örnektir. Bunun nedeni IMF’nin politika uygulamada kendisine kaynak sağlayan “Finansal Çevrelere” karşı sorumlu bir şekilde davranmakta olması ve bu çevrelerin Maliye Bakanları, Ekonomi Bakanları ve Merkez Bankaları ile koordineli hareket etmekte olmasıdır.

Öte yandan, olaylı kesimler açısından incelendiğimizde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin mali kesimlerinin uygulamalarından faydalandıklarını, ülke ekonomileri, reel sektör ve dünya ekonomisinin ise zarar gördüğünü göremekteyiz.

Bununla beraber, önemli bir noktaya daha değinmekte de yararlı olacaktır. Çünkü, bilgi toplama işinin de uygulayıcıya verilmesi nedeni ile çoğu zaman IMF politikalarının gerçek verilere dayanmak yerine ülke yetkilileri ile IMF’nin üzerinde anlaşmaları ve uzlaştıkları verilere dayandığı gerçeğine de dikkat vermeliyiz.

Sonuçta, dünya mali sisteminin önemli kuruluşları olan Dünya Bankası ve IMF’nin ülke ekonomisindeki önemi özlü ve sistematize olarak ele almaya çalışmıştır. Kısacası, uluslararası mali kuruluşlar son araştırmalara göre günümüzdeki yapıları ile tüm ekonomik ve mali problemleri temelden çözebilecek durumda değildir. Bunun için ekonomik gelişme amacı olan bir ülke uluslararası mali kuruluşlarının hazırladığı tavsiyelerden ve önerilerden faydalanarak yeni bir mali politika uygulamalıdır.

1.3. Bretton Woods Konferansı ve Temel Uluslararası Mali Kuruluşlar

İkinci Dünya Savaşı'ndan önceki dönemde uluslararası mali konularda dayanışma örneklerine çok az rastlanmıştır. Oysa, önceki konuda anlattığımız gibi savaş sonrası dönemde, sıkı bir uluslararası işbirliği görülür. Dünya ticaretini serbestleştirecek, çok yanlı denkleşmeye olanak verecek ve savaşta yıkılan ekonomilerin onarımını kolaylaştıracak bir ticari ve mali sistemin kurulmasına şiddetli gerek duyuluyordu. O yüzden ülkeler daha savaş sona ermeden yeni bir uluslararası para sistemini yaratmak amacıyla 1944'de Amerika'da Bretton Woods (New Hampshire) kasabasında toplandılar (Seyidoğlu, 1996; 495).

Bretton Woods toplantıları yapıldığında dünya savaşlarının etkilediği mali buhranların anıları canlı olarak akıllarda kalmaktaydı. Bu yüzden Bretton Woods sistemi mali buhranlardan yaranan bazı olaylara tepki niteliği taşır.

1936'da Keynes tarafından yayımlanan Genel Teori'sinde bu buhranlardan kurtulmak bir amaç olarak ortaya koyulmuştu. Keynes aynı zamanda sabit bir kur sistemi düşünüyordu. Kurulacak sistemde altının parasal rolü sürdürülmeliydi.

Bretton Woods konferansındaki tartışmalar esas itibariyle ABD ve İngiltere arasında geçmiş ve tartışmaların ağırlık noktasını uluslararası parasal sorunlar oluşturmuştur. Ünlü iktisatçı Keynes tarafından hazırlanan "İngiliz planı" diğeri de Hazine Bakanı olan White tarafından ortaya konulan "Amerikan planı" bu konferansta sunuldu. Toplantının sonunda Amerika "White planı"na aykırı bir plan kabul ettirdi.

ABD Hazine Bakanı Henry Morgenthau'nun baş danışmanı olan H.D White ve arkadaşlarının hazırladıkları "White planı" , Bretton Woods sisteminin temelini oluşturmuştur. Keynesin bu planına göre daha karışık ve daha muhafazakar bir plandır. Plan, iki kurumun kurulmasını öngörmektedir. Plana göre bunlar Birleşmiş Milletler İstikrar Fonu ile Dünya Bankasıdır. İstikrar Fonu 5 milyar dolar olacak dış ödemede zorlukla karşılaşılan ülkelere bu fondan kaynak tahsisinde bulunacaktır. White Planı, istikrarlı ve sabit döviz kuru sistemi kurmayı ve döviz kontrollerinden uzaklaşmayı amaçlamıştır (Karlık, 1998; 417).

Plan ancak dış ödemeleri yapısal olarak açık veren ülkelerin kur ayarlaması yapmasına izin vermiştir. Planda para birimi olarak sabit altın paritesine dayanan unitas olarak belirlenmiş ve bunun üyelerin fona yatırdıkları altın değerini ifade etmek için kullanılması ön görülmüştür. Bir unitas on ABD doları olarak kabul edilmiştir. Keynes'in bu planının aksine, dünya para sisteminin altın esasına dayandırılması ön görülmüştür.

Keynes'in hazırladığı planda ise bir tür merkez bankası rolü oynayacak olan bir Uluslararası Kliring Birliği'nin kurulması ön görülmüyordu. Bu Kliring Birliği uluslararası ödemelerde kullanılacak olan ve bancor adı verilen bir hesap birimi ile işlemlerini yürütecek ve bu birimin altın cinsinden belirlenecek olan değeri sabit kalacaktır. Üye ülkeler altın karşılığında birlikten bancor alabilecekler, fakat bancor alacaklarını altına çeviremeyeceklerdir. Üye ülke merkez bankalarının birlikte birer "bancor hesabı" bulunacak; ülkeler arasındaki alacak borç ilişkileri, bu hesaplar arasında yapılacak aktarmalar yoluyla düzenlenecektir. Ödemeler dengesi açık veren ve dolayısıyla birliğe borçlu duruma geçen ülkeler bu borçlanmalarını ancak belirli bir düzeye (ülkenin savaştan önceki 3 yıllık ihracat ve ithalat değerleri ortalamasının % 75'i kadar bir düzeye) çıkarabileceklerdir (Bor, 2000; 16).

Keynes, mümkün olduğu ölçüde siyasi çevrelerin etki alanı dışında kalabilmesi için, birliğin idaresinin teknik bir personele bırakılmasını istemiştir.

Keynes planında döviz kuru sistemi konusunda açık bir öneri getirilmemiştir. Ancak, kur ayarlamalarının birliğin denetiminde olacağı planda belirtildiğine göre, ayarlanabilir bir kur sisteminin temel alındığı sonucuna varılabilir.

Önce incelenen Keynes ve White planları arasında görüldüğü gibi farklı ve benzer yönler olmaktadır. Bu benzer ve farklı yönleri grup halinde şöyle özetleyebiliriz:

Keynes ve White Planlarının ortak sayılabilecek başlıca özellikleri:

1) Her ikisi de, döviz kurlarının uluslararası bir kuruluş tarafından kontrolünü öngörmekteydi. Daha genel olarak uluslararası parasal düzenle ilgili

kargaşa her iki plana göre de, uluslararası işbirliğinin ürünü olan uluslararası kuruluşlarla çözümlenebilirdi.

2) İki plan da, ülkelerin uluslararası likidite stokunu artırmaya amaçlıyordu.

3) Her iki plan da, uluslararası dengenin bozulmasına yol açabilecek uygulamalara girişen ülkeleri denetleme hakkını, ilgili uluslararası kuruluşlara veriyordu.

4) Her iki plan da çok taraflı kliring mekanizması öngörüyordu.

5) İki plan da genelde liberal anlayışa dayalı olmakla birlikte, gerektiğinde ekonomiye müdahale edilebileceği görüşüne yer vermekteydi.

Keynes ve White planları arasındaki farklılıklar ise aşağıdaki şekilde özetlenbilir:

1. Keynes planındaki Kliring Birliği'nin kaynakları (25 milyar dolar), White planındaki İstikrar Fonunun kaynaklarının (5 milyar dolar) beş katı düzeyinde idi. Keynes, hükümetler tam istihdam ve serbest ticaret politikaları uygulama gücü verecek kadar geniş kaynaklara sahip olan ve bu konularda hükümetlere güven verebilecek bir fon düşünmüş ve Kliring Birliği'ne bunu sağlamada etkin bir görev yüklemişken; White planında öngörülen Fon, yalnızca ödemeler bilançosundaki geçici açıkları kapatmaya yönelik mütevazı kaynaklara sahip bir yapıdaydı. Ayrıca White planında öngörülen Fonun bu amaçla yapacağı yardım da çok sıkı koşullara bağlı ve ülkelere önemli yükümlülükler getiren bir özellik taşımaktaydı.

2. White planından farklı olarak Keynes planı üye devletlerin, aktiflerini Birliğe hemen teslim etmelerini istemiyordu. Keynes planında ihtiyaç duyuldukça kaynak oluşturabilecekti. Keynes, konjonktürel dalgalanmalarla mücadelede ve uluslararası piyasalarda istikrar sağlayacak olan mal stoklarının finansmanında Birliğin etkili olabileceğine inanıyordu.

3. Sadece savaştan önceki son üç yılın dış ticaret değerleri ortalamasını kota ölçüsü olarak kabul eden Keynes planına karşılık; White planında, ülkelerin fona katılma kotaları ve oy hakları için dış ticaretin yanısıra, milli gelirlerinin ve altın –

döviz rezervlerinin de esas alınması, ABD'nin fondaki önemini artırıcı bir sonucu beraberinde getiriyordu.

4. White planı döviz kuru sistemi konusuna Keynes planından daha fazla eğilmiş ve açıkça sabit istikrarlı ve ara sıra ayarlanabilen bir kur sistemi önermiştir. Öte yandan White planında doların altına, diğer paraların da dolara bağlı olduğu bir Altın Kambiyo Sistemi benimsenmekteydi.

5. Keynes planı dış dengesizlikleri düzeltme yükümlülüğünü hem dış açık veren hem de dış fazla veren ülkelere yüklediği halde; White planı bu yükümlülüğü daha çok dış açık veren ülkelere yüklemekteydi.

6. Keynes planında Kliring Birliği tamamen bir apolitik bir kuruluş olarak öngörülmüşken, White planında siyasi iktidarların hakim olabileceği bir fon düşünülmüştür (Güran, 2001; 35).

Bretton Woods sistemi, 1960'lı yıllara gelinceye kadar, özellikle sanayileşmiş ülkeler açısından başarı ile işlenmiş bir sistemdir. 1973 mart ayında başlıca sanayileşmiş ülkelerin milli paralarını dalgalanmaya bırakması sonucunda yıkılmıştır. Bretton Woods sistemine ilişkin yukarıdaki açıklamalardan sonra şimdi, kısaca bu sistemde ortaya çıkan sorunlara bakalım.

1. Likidite ve Anahtar Paraya Güven Sorunu: Bretton Woods sisteminde ülkenin dış ticareti kısıtlayıcı miktar ve döviz kontrollerine başvurmaksızın paraların dış değerini belli bir sınır içinde sabit tutabilmeleri , bu ülkelerin ellerinde yeterli miktarda uluslararası likiditeye, diğer bir deyişle uluslararası rezerve sahip olmalarına bağlıydı. Sistemde uluslararası rezerv büyük ölçüde altın ve dolardan meydana gelmişti. Altın üretim artışının yetersiz olması ve sanayide kullanım imkanının bulunması dolayısıyla, uluslararası likide içinde önemli bir yere sahip olmamıştır. Ayrıca , parasal altın üretimindeki artış dünya ticaret hacmindeki gelişmenin gerisinde kalmıştır. Toplam rezervler içinde parasal altının oranı 1950'lerde ortalama % 70 iken , Bretton Woods sisteminin yıkıldığı 1973'de %45'e kadar düşmüştür.

Uluslararası likidite görülen bu eksiklik ABD dolarıyla karşılanmaya çalışılmış, ortaya çıkan likidite artışları, ABD'nin ödemeler bilançosu açıklarıyla finanse edilmiştir.

1950'lerin başlarında ABD dış ödemeler bilançosu ilk kez açık vermiştir. Belirtilen şiddetli dolar talebi ortamında başlangıçta pek bir sorun doğurmayan ve hatta sistemin işleyişi açısından yararlı görülebilen ABD dış açıkları zaman içinde süreklilik kazanmış ve sistemin çöküşünde çok önemli bir rol oynamıştır. Kısacası, 1950'lerin sonlarına doğru dünyada artık bir dolar kıtlığı değil dolar bolluğu sorunu ortaya çıkmıştır (Güran, 2001; 50).

2. Kaynak İsrafı Sorunu: Bretton Woods sisteminde dolar, 1971 yılına kadar rezerv para niteliğini korumuş ve altına konvertibl kalmıştır. Bu sistemde para altına dayanıyordu. ABD altın konvertibilitesini kaldırıncaya kadar dolar emisyonu için belli oranda altın karşılık bulundurmaya zorunda idi. Altın talebinin karşılanması, altın üretimine bağlı idi. Bu ise, belli miktarda iş gücü ve sermayenin bu işlere tahsisini gerektiriyordu. Kıt kaynaklar harcanarak elde edilen altınlar bu defa banka kasalarına gömülüyor ve dünyada bir kaynak israfı söz konusu oluyordu.

3. Az Gelişmiş Ülkelerin Kalkınma Sorunları: Bretton Woods sistemi az gelişmiş ülkelerin kalkınma gereksinmelerine de tam olarak cevap verememişti. Bu sistemin ilkin felsefesi olan serbest ticaret o dönemler için çoğu gelişmekte olan ülkenin ekonomik gerçeklerine tam olarak ters düşüyordu. Yani, bu sistem az gelişmiş ülkelere yeterli ölçüde reel kaynak transferi sağladığı da söylenemez.

4. Dış Denge Sorunu: Bu sistem etkin bir dış denge mekanizmasından yoksundu. Yani, sistemde sabit kur olduğu için otomatik bir denkleştirme gerçekleşmiyordu. Ancak hükümetlerin alacakları kararlar ile ülkelerin dengeleri sağlanıyordu. Önemli bir husus da burada dış dengeyi gerçekleştirmek için ülkelerin izledikleri ekonomi politikalarının ortaya çıkardığı olumsuz sonuçların paylaşılması yönünden dengesizlikler ortaya çıkıyordu. Ülkenin milli geliri içinde dış ticaretin önemli bir yere sahip olduğu ülke ekonomilerinde esas olarak dış denge en az iç denge kadar önemli olduğundan, bu ülkelerin ekonomisinde dış dengeyi sağlamak

için kur ayarlamalarına başvuruyor ve böylece dış dengesizliğin iç denge üzerindeki olumsuz etkilerini gidermeğe çalışıyorlardı.

Dış açıkları kapamak amacıyla devalüasyona sıkça başvurulmadığından dolayı kur ayarlamaları uzun aralıkla ve çok yüksek oranda yapı biliniyordu. Hükümetler bu mali politikaların dış dengeyi sağlayamayacağından korkuyor ve sık sık bir devalüasyondan kaçıyorlardı. Yeterli oranda başvurulmayan devalüasyon sonralar ülkenin ekonomik ve politik istikrarsızlığına yol açıyordu (Spridinov, 2000; 3).

Milli gelir içinde dış ticaretin önemli paya sahip olmadığı ülkelerde dış dengeyi sağlamak amacıyla yeni bir politika uygulanmaya başlandı. Ülke ekonomilerindeki daraltıcı para ve maliye politikaları izlenmesi, ülkede depresyon ve işsizliğe sebep oluyordu.

5. Emisyon Kazançları Sorunu: Bretton Woods sisteminde seignorage veya emisyon kazançları sorunu ABD'nin ve sınırlı ölçüde İngiltere'nin rezerv para ülkesi olarak elde ettiği ayrıcalıklarla ilgili olarak ortaya çıkmıştır.

Emisyon kazanç, bir paranın tedavül değeri ile bunun üretim ve basım maliyeti (reel maliyet) arasındaki farktır. Bu fark, para çıkarma yetkisine sahip olan otoriteye bir defaya mahsus olmak üzere kazanç sağlamıştır. Altın standardının uyguladığı dönemlerde fark, kral ve hükümdarlara (senyörlere) gitmekte idi. Bu nedenden emisyon kazancına, seignorage hakkı da denmiştir.

Günümüzde altın standardı, yerini kağıt para standardına bırakmıştır. Kağıt paranın maliyeti ise, madeni paraların reel üretim maliyetlerine göre çok azdır. Bu sebeple merkez bankaları emisyonla giderek, aynı miktarda para yaratmak için kullanılacak olan kaynaklardan tasarruf edecektir. Bu durum uluslararası ekonomide de geçerlidir. Uluslararası para sisteminde rezerv para veya anahtar parayı çıkaran ABD paranın üzerinde yazılı değeri ile bunun basım maliyeti arasındaki farkı emisyon kazancı olarak kendisine alıyordu. Kazancın büyüklüğü, ülkenin rezerv yaratmadaki tekel gücüne bağlıydı. Bretton Woods Sisteminin mantığına göre ABD

dünya bankaları olarak rezerv yaratan ülke ve dolar da tek rezerv para idi (Karluk, 1998; 421).

ABD bu olayda doları basarak reel mal ve hizmet elde etmesi bu ülkeye bir ayrıcalık sağlamış ve dolayısıyla diğer ülkeler özellikle de Fransa tarafından ABD'nin yarattığı bu durum çok büyük bir şekilde eleştirilmiştir. Fransa'nın devlet başkanı General de Gaulle, doların sistem içindeki bu yerine karşı çıkmış ve yeniden para standartlarına dönülmesini savunmuştur.

1 Temmuz 1944 tarihinde Türkiye, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkeleri dahil 44 ülkenin temsilcisinin katılımıyla başlayan Birleşmiş Milletler ve Maliye Konferansında, iki önemli dünya çapında uluslararası mali kuruluşun kurulması kararlaştırılmıştı. "Bretton Woods ekizleri" olarak bu kuruluşlardan birisi, uluslararası parasal konularda bir işbirliği girişimini yansıtan Uluslararası Para Fonu; diğeri ise başlangıçta Avrupa'nın savaşta yıkılan ekonomilerinin yeniden imarına yönelik çalışmalar yapan, sonra ise tümüyle az gelişmiş ülkelerin kalkınmalarına dış finansman ve teknik yardım sağlayan temel bir mali kuruluş haline gelen Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankasıdır. Bu banka, çoğu kes kısa adıyla Dünya Bankası olarak anılmaktadır. Her iki kuruluş da, bağımsız statüleri bulunan, ancak anlaşmalarla BM Örgütü'nün birer ihtisas kuruluşu haline gelmiş kuruluşlar niteliğindedir. IMF ve IBRD Ana sözleşmeleri ve bazı kararların son şeklini almasından ve toplantıya katılmış olan delegasyonu bu Ana sözleşmeleri hükümetlerin onayına sunmak şartıyla imzalanmasından sonra, 22 Temmuz 1944 tarihinde sona ermiştir.

Bretton Woods Konferansının yapıldığı tarihlerde ABD'nin dünya ekonomisi ve politikasındaki rolü ve ağırlığı giderek yükselmekteydi. Ayrıca, savaştan sonra Avrupa'nın yeniden imarı ve hatta gündelik ihtiyaçlarının karşılanması için ABD'den ithal edilecek mallara ve ABD yardımına ihtiyaç duyulmaktaydı (Güran, 2001; 35). Bu nedenle, Konferans sonucunda kabul edilen IMF'nin yaranması Uluslararası İstikrar Fonuna benziyordu. Ama bundan sonraki incelememizde de yalnız ABD yok, diğer gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomisinde günümüzde bile büyük rolü olduğunu göreceğiz.

1.4. Mali Sektörün Uluslararasılaşması

Son yüzyılda dünya ekonomisinde yaşanan en önemli gelişmelerden birisi hiç şüphesiz mali sektörün uluslararasılaşmasıdır. Mali sektörün uluslararasılaşması sonucunda sermaye ve finansman gittikçe globalleşmekte ve ulusal sınırların önemini yitirmektedir. Mali sektörün uluslararası hale gelmesi yönünde yalnız gelişmiş ülkeler ayrı ayrı değil, uluslararası mali kuruluşlar da çok önemli adımlar atmıştır (Doğukanlı, 2001; 237). Genel olarak mali sektörün uluslararasılaşması, uluslararası sermaye hareketlerinin serbestleşmesi ve bunun sonucunda gerek fon arz ve talebinin, gerekse mali piyasa katılımcılarının herhangi bir sınırlamaya tabi olmadan kendileri için daha uygun mekanlarda işlem yapılmasını ifade etmektedir. Bu kavram devam eden bir süreci açıklamakta olup uluslararasından mali açıdan yakınlaşmaları ve uluslararası mali kuruluşları ile işbirliklerini ifade etmektedir.

1.4.1. Mali Sektörün Uluslararasılaşmasına Teşvik Eden Tarihsel Etkenler

Tarihi süreç içerisinde baktığımız zaman uluslararası ekonomide ve mali piyasalarda mali piyasaların uluslararasılaşması açısından önemli gelişmelerin yaşandığını görürüz. Öncelikle belirtmek gerekir ki, savaş sonrası dönemde üretim, ticaret ve direkt yabancı yatırımlar yeniden canlanmıştır. Bu durum mali piyasalarda gerek tasarruf sahiplerinin ve gerekse fon talep edenlerin ihtiyaçlarını daha iyi karşılayan yeni mali araçların kullanılmasını beraberinde getirmiştir. Ulusal ve uluslararası mali piyasalarda giderek artan bir liberalizasyon söz konusudur. Özellikle son çeyrek asırda telekomünikasyon ve bilişim teknolojilerindeki gelişmeler mali piyasaların uluslararasılaşması bakımından büyük önem taşımaktadır.

20.yy'ın ortalarına gelinceye kadar, ekonomik krizler ve Dünya Savaşları dünyanın önde gelen ekonomik güçlerini birbirinden ayırmış Japonya ve Almanya gibi uluslar yine bu dönemdeki savaşların sonunda bir ekonomik güç olarak ciddi şekilde tahrip olmuştur. Bu dönemde bir taraftan Almanya ve Japonya gibi güçler zayıf düşerken diğer taraftan ABD gibi ulusal piyasası hızlı gelişme gösteren önderin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Şimdi dünyada 30 en büyük banklar arasında Japon Bankaları da vardır (Altuğ, 2000; 39).

Savaş sonrası dönemde sanayi ve ticaret merkezlerinin yeniden canlanmaya başlaması, uluslararası ticaret ve direkt yatırımların artmasıyla birleşerek sermaye piyasalarının uluslararasılaşmasını teşvik etmiştir. Günümüzde yeryüzünde Kuzey Amerika, Batı Avrupa, Doğu Avrupa ve Doğu Asya olarak dört merkezin ekonomik aktivitelere ağırlık koyduğu görülmektedir. Devletler sanayi ve ticaretlerini geliştirmek için dış ticarete önemli ağırlık vermişler ve dış ticaret üzerindeki kısıtlamaları önemli ölçüde azaltarak gelişmesini hedeflemişlerdir. Bu gibi girişimler sonucunda dış ticaretin hacmi ciddi artış göstermiş ve üretimin gerisinde kalmıştır. Buna paralel olarak da uluslararası finansal işlemlerin hacmi ulusal mali işlemlerin hacminden daha hızlı artış göstermiştir.

Bu dönemde görülen uluslararası bankacılık işlemlerindeki yüksek oranlı artışların büyük bir kısmını dış ticaret alanındaki gelişmeler açıklanabilir. Bununla birlikte uluslararası bankacılık işlemlerindeki yüksek artış sınır ötesi mali işlemlerin artması bir ölçüde de Pasifik Bölgesi ülkelerinin ekonomilerindeki gelişmelerden kaynaklanmaktadır. Bu gelişme klasik olarak Londra - New York ekseninde yapılan sınır ötesi mali işlemleri Pasifik Bölgesi'ne kaydırmıştır.

Ekonomik liberalizasyon hareketleri mali piyasaların da liberalizasyonuna da zemin hazırlamıştır. Bu liberalizasyon çabaları sonucunda piyasalar daha fazla hem ulusal hem de uluslararası düzeyde piyasa katılımcısına yeni fırsatlar sunmuştur. Bu durum piyasalardaki rekabetin artmasına neden olmuş ve böyle bir ortamda mali kuruluşlar yatırımcıların beklentilerini en üst düzeyde karşılayabilmek için birçok yeni mali araç geliştirmişlerdir. Bretton Woods sistemi sonrasında daha riskli hale gelmiş olan mali piyasalarda, yatırımcıların ve tasarruf sahiplerinin söz konusu riskleri yönetebilecekleri birçok yeni araç kullanılmaya başlanmıştır.

Piyasalarda kurumsal yatırımcıların sayısının ve yönettiği portföylerin hacminin artması, bunların, müşterileriyle menfaat çatışmasına giremeyecekleri bir şekilde örgütlenmesi, yatırım kararlarının ve yönetim tekniklerinin sürekli olarak müşterilere açıklanması, daha da önemlisi, özellikle piyasaların gelişme aşamasında, bunların, düzenleyici ve gözetleyici kamu otoriteleri tarafından yönetim ilkelerine uyup uymadıkları konularında sürekli olarak izlenmesini gerektirmektedir.

Kurumsal yatırımcılar rekabetçi ortam içerisinde pazar paylarını geliştirmek ve var olan pazar payını muhafaza edebilmek, alternatif portföyler oluşturarak riskleri azaltmak için yatırımlarını uluslararasılaştırmaktadırlar. Günümüzde bu tür uluslararasılaştırma çabalarına bir çok ülkenin, özellikle de gelişmiş ülkelerin mevzuatları da olanak tanımaktadır. Portföy oluştururken uluslararası çeşitlendirmeye gitmenin riskleri azaltıcı özelliği artık bir çok devlet tarafından kabul edilen bir gerçektir.

1.4.2. Bankaların Uluslararasılaşması

Mali ve parasal uluslararasılaşmanın ikinci boyutunu bankaların uluslararasılaşması meydana getirmektedir. Böylece bankalardaki genel eğilim reel sektörde olduğu gibi eskiye dönemlere rastlamaktadır. Mali sektörde uluslararasılaşma bankaların dünya çapında genişleme stratejisinin ana temelini meydana getirir. Özellikle 1970-li yılların ortalarından itibaren hızlı gelişen uluslararasılaşma sürecinde daha önce yabancı ülkelerde (ABD, İngiltere) kurulmuş olan şube sayısının artması görülmüştür. Bunun sonucunda dışarıda faaliyete geçmemiş Fransa ve Almanya gibi ülke bankalarının da uluslararası platforma çıkması gözlenmektedir.

Özellikle uluslararasılaşma sürecinde bankalar çeşitli aşamalardan geçmiştir. Yani, 1960'lı yıllardan itibaren 1970'li yılların ortalarına kadar bankalar ilk önce müşterilerini dışarıda izleme stratejisini uygulamışlardır. Sanayi ve ticaret alanında dış doğrudan yatırımların gelişmesi nedeni ile bankalar bu stratejiyi uygulamaktaydı. Birinci aşamada, yabancı ülkelerde şube açılmasının ana nedeni uluslararası ticaretin finanse edilmesi ihtiyacına dayanmaktadır.

İkinci aşamada, genellikle bankalar müşterileri olan şirketleri takip etmeye başlamıştır. Yeni reel sektördeki uluslararasılaşmayı bankacılık sektörü takip etmiştir. Bu çerçevede ABD kökenli çok uluslu şirketler (ÇUŞ) ile bankaların yabancı ülkelerde yeni şubeler açması 5 veya 6 yıllık bir zaman arasında gerçekleşmiştir. (Maslakovskiy, 2002; 27).

Mali uluslararasılaşmada ülke bankaları arasındaki rekabet burada önemli rol oynamaktadır. Böylece banka sisteminin uluslararasılaşma sürecinin ilk aşaması mali piyasaların büyümesinin temel taşı olduğu belirtilebilir.

Özellikle, 1960'lı yılların sonlarından itibaren petrol şokundan 1980'li yıllara kadar geçen sürede bankalar uluslararası mali işlemlere daha fazla katılmak için yurt dışında kendi şubeleri açmıştır. Bundan sonraki dönemde bankaların daha belirginleşmiş olan ÇUŞ'ların mali işlemlerine katılmasının azalma eğilimine girdiyi manasını taşımamaktadır. Öte yandan, ABD kökenli büyük işletmelerin finansman modelinin temel özelliği bankalar ve mali grupların finansmana katılım nedenlerini de açıklamaktadır. Sanayileşmiş ülkelere ilişkin, finansman modelinin temel özelliklerini başlıca üç ana grupta toplamak mümkündür (Obminskiy, 1990; 69).

- İşletmelerde oto finansman payı azaldığı için bu eğilimin krize karşı uyumun azaldığını da işaret etmektedir.

- Önceleri firmanın dışarıdan sağladığı finansman uzun vadeli olmakla birlikte, durgunluk şiddetlendikçe, örneğin 1973-74'de kısa vadeli borçlanma yoğunluk kazanmaktadır.

- Firma dışı finansman payı büyüdükçe hisse senedi ihracı da artmaktadır (Sönmez, 1998; 209).

Genellikle dünya bazındaki mali yoğunlaşma sürecini geniş planda analiz etmek için Birleşmiş Milletler'in 1978'de yaptığı bir araştırma yukarıdaki ifadelerimizi bir nevide olsa da sonuçlandırmaktadır. Aparılan araştırmaya göre dünyada satış hacminde ilk 500 şirket arasında 125-i özel mali kurum da dahil olmuştur (Abbasov, 2003; 158)

Yukarıda sözünü ettiğimiz mali kurumlar genellikle iki gruba ayrılır:

1. Kurumsal yatırımcılar - fon yöneticisi olan kurumlar ,
2. Bankalar - kendi fonlarına sahip kurumlar .

Mali prosedürlerin büyümesinden sonra, sanayi sektörü bankalara bağımlı hale geldiğinden, bu durum ekonominin yeniden yapılanmasında önemli rol oynamıştır. Banka mali prosedürlerin bütünleşmesi dünya hiyerarşisinde daha üst seviyeye ulaşma amacıyla söylenebilir. Bir sözle banka sermayesi, özellikle sermaye ve kar birikiminin hızlandırılarak uluslararası mali piyasada öncü olma amacına bağlıdır. Böylece birinci petrol şokundan sonra özel bankalar kanalıyla AGÜ'lere yönelik ödünç verme mekanizmasının çalıştırılması, aynı zamanda sanayileşmiş ülkelerdeki üretim kapasitesine bağlı olarak ÇUŞ'ların desteklenmesi mevcut mali yapı bütünleşmesi çerçevesinde daha da önem kazanmıştır.

Daha sonra bankacılık sektöründeki uluslararasılaşma sürecinde, ABD'nin ihraç ettiği sermaye daha sonra da OPEC ülkelerinin petrol gelirleriyle beslenen europiyasalar hızla gelişme eğilimine girmiştir. Aynı zamanda çoğu sanayileşmiş ülkeler petrol şokunun sonrasında ülkelerin cari ödemelerde önemli açıklar görülmüştür. Petrol üreticisi olmayan ülkelerin ekonomisinde bu açıklar gittikçe büyümeye başlamıştır.

Uluslararasılaşma hareketinin başlıca dört yönü olduğu gösterebilir. Bu yönler aşağıda özlü olarak deyinilmiştir:

- Sanayileşmiş ülkelerdeki büyük bankaların Körfez ülkelerine yönelmeye başlamaları görülmüştür. Böylece bankalar kendi ülkelerinin cari açıklarını kapatmak için gerekli fonları sağlamak ve petrolden sağlanan gelirlerin değerlendirilmesindeki hisselerini artırmak için özellikle Körfez ülkelerindeki bankalara yönelmişlerdir.

- OPEC ülkeleri petrol elde edilen gelirlerin değerlendirilmesinde söz sahibi olmak ve aracılık işlemlerinden karlı çıkmak için önce sanayileşmiş ülke bankalarıyla işbirliği yaparak karma nitelikte yeni bankalar oluşturmayı, daha sonra da salt kendilerinin hakim olduğu kurumları meydana getirmeyi hedeflemişlerdir,

- Ortadoğu'da faaliyette bulunan sanayileşmiş ülkelerin uluslararası mali kuruluşları ve IMF'nin mali kolaylıklarının hemen tüketilmesinden sonra, petrol

üreticisi olmayan ülkelerin cari açıklarını mali işlerini finanse etmek için bu ülkelerde yeni şubeler açmaya başlamışlardır.

- Kıyı bankacılığının gelişmesi kıyı bankacılık merkezlerinin artmasıyla birlikte bankacılıktaki uluslararasılaşma hızlanmıştır. Kıyı bankaları merkez bankasında zorunlu rezerv ve minimum likidite bulundurmamak zorunda olmadıkları gibi beyan kısıtlamasına da tabi olmamaları nedeniyle faaliyetlerinde büyük bir esnekliğe sahip olmaktadır. Ancak, bu merkezler uluslararası banka kredi hacminin gelişmesinde itici güç olmuştur. Yeni, uluslararası banka kredilerinin gelişme hızı 1972-1982 yılları arasında yaklaşık olarak yılda ortalama % 28 iken, söz konusu kıyı bankacılık merkezlerinde % 40'ı aşmıştır (Sönmez, 1998;212).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD bankalarının yabancı ülkelerdeki şubelerini artırmaya başladıkları, 1960-lı yılların sonlarından itibaren bu hareketin hızlandığı görülmüştür. Böylece reel sektörde faaliyet gösteren şirketlerin yayılmasına benzer şekilde bankacılık sektöründe de ABD önderlik kurmuştur. Öyle ki, 1968'de ABD'nin 26 bankasının ülke dışında 375 şubesi varken, 1979'da bu sayı 139 ve 779'a çıkmıştır (Germidis,1994;27).

Alman ve Japon bankalarının uluslararasılaşması ise reel sektörde faaliyette bulunan şirketlerin uluslararasılaşmasına hedef olarak gerçekleşmiştir. Özellikle Almanya'da 1960-lı yılların ortalarında, Japonya'da ise sonlarından itibaren bu süreç başlamış ve hızla yükselmiştir. Ayrıca her iki ülke bankaları bir ölçüde ABD ve Avrupa'daki gelişmiş ekonomilere yönelmiştir. Ancak Uzakdoğu Japon bankacılığının yoğun ilgi duyduğu bir alan olurken, Alman bankacılığında Uzakdoğu ve Latin Amerika'nın payları eşit düzeydedir.

Sonuç olarak, bankacılık sektörünün uluslararasılaşmasında birden çok unsur belirleyici amil olmuştur. Bu çerçevede bankaların, özellikle de ABD bankalarının sanayi sektörünü mali kaynak sağlaması veya mali işletmelerin sermayesinde önemli hisselerine sahip olması, işletmelerin mali ihtiyacını gidermesinin ötesinde bir anlama sahiptir.

1.4.3. Teknoloji, Telekomünikasyon Alanındaki Gelişmeler ve Mali Kuruluşlar Üzerindeki Etkileri

Teknolojik gelişmeler her alanda olduğu gibi banka ve mali sektöründe de önemli gelişmelerin yaşanmasına neden olmuştur. Özellikle telekomünikasyon alanında yaşanan gelişmeler finans sektörünün yapılanmasında önemli rol oynamıştır. 1850'li yıllardan başlayarak demiryollarının ve telgrafın yaygınlaşmasıyla birlikte dünya şube bankacılığıyla tanışmıştır. Telgraf hatlarının yaygınlık kazanmasına paralel olarak da mali işlemler denizaşırı boyuta ulaşmıştır. Teknoloji çağı olarak nitelendirilen çağımızda ise iletişim teknolojileri hızlı bir gelişim seyri izlemektedir. Bu hızlı gelişme sonucunda telefon, faks ve bilgisayar ağları uzak mesafeler arasında kolay iletişim kurma imkanı sağlamıştır. Bu gelişmeler, özellikle 20.yy'ın sonlarına doğru bilgisayar teknolojisi sayesinde dünyayı saran internet ağlarının kurulması, mali piyasalarının ve işlemlerin hızla gelişmesine sebep olmuştur.

Yukarıda belirttiğimiz gibi telefon, faks ve bilgisayarın mali işlemlerde kullanılmaya başlanması insanlara buldukları mekanı değiştirmeden işlem yapma olanağı tanımıştır. Bu durum insanların zamandan ve masraflardan önemli tasarruf sağlamasına olanak tanımaktadır. Bu şekilde bilgi akışının sağlanması ve maliyetlerden tasarruf olanakları gerek ulusal düzeyde, gerekse de uluslararası düzeyde mali işlemlerin hacminin artması sonucunu doğurmuştur. Bilgisayar teknolojisinde yaşanan hızlı gelişmelere bakılırsa önümüzdeki yıllar, finans piyasası katılımcılarına bilgilere ulaşma, alternatifleri değerlendirme ve maliyetleri düşürme noktasında daha geniş olanaklar sunacaktır.

Bugün uluslararası mali işlemlerde yaşanan hızlı artışın altındaki en önemli nedenlerden biri olarak internetin olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz mümkündür. Bunun en iyi örneği yatırım fonlarındaki uluslararası işlem hacminde yaşanan artıştır. Yatırımcılar, bir taraftan internet aracılığıyla değişik ülkelerdeki yatırım fonlarıyla ilgili bilgi sahibi olurken, diğer taraftan yine online olarak bu fonlara yatırım yapabilmektedirler (Bayramov, 1997; 54).

Teknolojik ve telekomünikasyon alanında yaşanan gelişmeler fiziki mesafe sorununu önemli ölçüde ortadan kaldırdığı için, mali kuruluşları arasındaki

entegrasyon sorunu da büyük oranda giderilebilmiştir. Uluslararası mali işlemler, çok yoğun bilgi alış-verişi ve alış-satış emirlerini anında yerine getirecek mekanizmalara, takas ve saklama kurumlarına gereksinim duymaktadır. Bilgisayar teknolojisi ve uluslararası network ağları sayesinde günümüzde bu mümkün olmaktadır.

Teknolojide yaşanan gelişmeler, iletişim sistemlerinin hayatı kolaylaştırıcı etkisi mali uluslararasılaşmasına etkisini göstermeye devam edecektir. Bu gelişmeler bir yandan mali işlemlerin hızını ve hacmini arttırırken, bir yandan piyasanın ihtiyacı olan yeni mali araçların piyasaya sürülmesine olanak tanıyacaktır. Maliyetleri düşürmesi ve zamandan tasarruf sağlaması teknolojik gelişmelerin uluslararası mali işlemlerde kullanılmasını zamanla daha cazip kılacaktır.

Yaşanan bu teknolojik gelişmelere paralel olarak yapılan yasal düzenlemeler teknolojinin mali işlemlerde kullanılmasına olanak sağlamaktadır. Bu gelişmeler maliyetleri azaltmış ve piyasa yapıcılarının işlevlerini yerine getirmelerini kolaylaştırırken, tahvil ve hisse senedi işlemlerinin yanında türev araç işlemlerinin de uluslararası düzeyde yapılmasına zemin hazırlamıştır.

Bugün piyasa katılımcıları telekomünikasyon ve bilgisayar teknolojisindeki gelişmeler sayesinde takas işlemlerinin gelişimini sağlamaktadır. Takas sistemlerinin, doğru, hızlı ve güvenli bir işlem ortamına sahip olması, piyasaları daha da birbirlerine yaklaştırırken, işlem hacimlerinin yükselmesine zemin hazırlayacaktır.

Son dönemlerde ve günümüzde yaşanan teknolojik gelişmeler, mali piyasalar için önemli kolaylıklar ve avantajlar oluşturmaktadır. Bu nedenle de mali kuruluşlar teknik altyapı yatırımına büyük önem vermektedirler. Uluslararası düzeyde müşteri kitlesine ulaşma ve onlara hizmet sunma şüphesiz teknolojik gelişmeler sayesinde mümkün olmuştur. Bir uluslararası bankanın bir ülkedeki temsilciliğine yapılan kredi talebi bilgisayar ağlarının desteğiyle hızlı bir şekilde merkeze gönderilip değerlendirilmesine ve karşı tarafa bir gün içerisinde yanıt verilmesine olanak sağlamaktadır. Teknolojinin sunmuş olduğu bu olanaklar gerek döviz işlemlerinde gerekse de menkul değerlerin alım-satım işlemlerinde aynı şekilde büyük önem taşımaktadır. Telekomünikasyon teknolojisindeki gelişmeler büyük hacimli işlemlerin hızlı bir şekilde gerçekleştirmeye imkan tanımaktadır (Kudrov, 2003; 158) .

Teknolojik gelişmeler mali piyasalarda düzenleme ve denetleme yapan kamusal otoriteleri de önemli ölçüde etkilemiştir. Teknolojik gelişmeler düzenleyici kurumların, yurtiçi piyasalarla ilgili sınırlamalar getirici ve maliyet artırıcı düzenlemeler yapmasını adeta imkansız kılmıştır. Çünkü düzenleyici otorite herhangi bir mali ürünü yasaklaması halinde, mali kuruluşlar teknolojik gelişmelerin desteğiyle benzer yeni ürünü üretmede fazla zorlanmamaktadırlar. Diğer taraftan teknolojik gelişmeler coğrafi ve siyasi sınırları olabildiğince zayıflatmıştır. Bu da mali işlem yapan taraflar kendileri için uygun ortamları araştırmakta ve bu ortamlarda yerleşmekte veya buralarda yerleşmeden bile işlemler gerçekleştirebilmektedirler.

Özellikle son otuz yıllık süre içerisinde mali piyasalarda yaşanan gelişmeler, oldukça dikkat çekici düzeyde olmuş ve bu piyasaların uluslararası kimlik kazanmalarına zemin hazırlamıştır. Bu gelişmeler, sermaye hareketlerinin serbest hale gelmesi ve piyasa katılımcılarının çeşitlenmesi şeklinde olurken bunlara teknolojik gelişmelerin ve uluslararası iletişim ağlarının (internet, network) oluşturulması gibi yenilikler eklenince, mali piyasalardaki işlem hacimleri ulusal ve uluslararası anlamda ciddi artışlar kaydetmiştir.

Günümüzde uluslararası maliye merkezlerde yapılan işlemler (özellikle fonların büyük bir kısmına aracılık eden New York, Londra ve Tokyo) o derece birbirine bağlantılıdır ki, adeta fon arz ve talebinin karşılaştığı tek bir fon havuzu haline gelmişlerdir. Bu fon havuzuna, başta sanayileşmiş ülkelerin fon arz ve talep eden kesimleri olmak üzere bütün dünya uluslarından katılımlar olmaktadır. Çeşitli piyasalar ve özellikle büyük merkezler arasındaki fon alış ve satışlarının, işlemler sanki aynı piyasada yapılmışçasına kolaylaşmasının sonucunda yatırımcılar portföy çeşitlendirmelerini ve risk dağıtımlarını daha rahat yapar hale gelmiştir. Bu durumun avantajından yararlanabilmek için şirketler, bütün mali merkezlerdeki durumları yakından izlemekte ve en uygun koşulları yakaladıkları ülkelerde işlem yapmaktadır.

1.5. Globalleşme ve Uluslararası Mali Kuruluşlara İhtiyaç Duyulması

Dünya ekonomisi özellikle içinde yaşadığımız son çeyrek yüzyıl içerisinde hızla globalleşme sürecine girmiştir. Gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler arasında işbirliği imkanları genişlemiştir. Ülkeler arasında ticaret sınırlarının

önündeki engeller giderek azalmaya ve ortadan kalkmaya başlamış; uluslararası ticaret hacmi genişlemiş, gelişmiş ülkelerden yeni gelişmekte olan ülkelere yüksek teknoloji transferi artmış, uluslararası mali piyasaları gelişmiş, ülkeler arasında iş gücü akımı artmış, yabancı sermaye akışında önemli gelişmeler yaşanmıştır. İşte bu ilişkiler “global ekonomik entegrasyon” adı verilen bir olguyu gündeme getirmiştir. Global ekonomik entegrasyon, kısaca ülkeler arasında mal, emek ve sermaye hareketlerinin artması ve ülkelerin ekonomik işbirliği alanlarının gelişmesi demektir (Seymen, 2005; 18).

Karşıtları tarafından , ülkelerin kendilerine has özelliklerinin göz ardı edildiği, ülke gereksinimlerini karşılayacak sektörler yerine ihracat yönelik sektörlerin nemanlandırıldığı, ulusal pazarların neredeyse koşulsuz olarak yabancı ürün ve yatırımcılara açıldığı , İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin, çeşitli bakımlardan birbirlerini dengeleyebilen, “Komünist Doğu – Kapitalist Batı” kutuplaşmasının yerini, zengin Kuzey – fakir Güney kutuplaşmasına bıraktığı bir süreç olarak tanımlanan globalleşme, sanılanın aksine yeni ortaya çıkmış bir süreç değildir. Beş asırlık bir tarihe sahip olan dünya kapitalist sisteminin ortaya çıkışından bu yana küresel bir örgütlenme yönelimi içerisinde olduğunu hatırlamak bu açıdan yeterli olacaktır. Bu bağlamda iktisat tarihçileri, her ne kadar globalleşmenin başlangıcına dair belirli bir dönem üzerinde görüş birliği içerisinde olmasalar da yaşamakta olduğumuz çağdaş globalleşme sürecinin bütünüyle batılı değerler üzerine oturduğunda hemfikirdirler.

Dünya ekonomisinde 1980’li yıllardan sonra kullanılan globalleşme kavramı; ülkeler arasındaki ekonomik, siyasi, sosyal ilişkilerin yaygınlaşması ve ideolojik ayrımlara dayalı kutupların çözülmesi, farklı inanç ve beklentilerin tanınması, ülkeler arası ilişkilerin yaygınlaşması, bir bakıma maddi ve manevi değerler çerçevesinde oluşmuş birikimlerin ülke sınırlarını aşarak dünya çapında yayılması anlamındadır. Dolayısıyla belirtilen bu değerler ekonomik olabileceği gibi siyasi, sosyal ve kültürel yönleri de bulunmaktadır.

Uluslararası ekonomik ilişkilerde eski korumacılık anlayışının yerine serbest ticaret görüşleri benimsenmiştir. Devletin dış ticaret politikası araçlarını (tarifeler, kota, miktar kısıtlamaları ve b.) kullanarak uluslararası ticaret üzerine

sınırlamalar getirmemesi görüşü daha fazla kabul edilmiştir. Sadece dış ticaret alanında değil, mali ve parasal alanda da devletin ekonomiye daha az müdahalede bulunması gerektiği savunmuştur. Maliye ve para politikası araçlarının asgari düzeyde kullanılması ve piyasa ekonomisinin kendi tabii işleyişine barıkılmasının daha doğru olduğu belirtiliyor. Devletin vergi, borçlanma, para gibi araçları piyasa ekonomisinin işleyişini bozmayacak şekilde kullanması savunmaktadır. Özetle, dünyada uygulanan mali sistem ve iktisat politikaları giderek birbirine yakınlaşmıştır. Global ekonomi kavramı işte bunu ifade ediyor. Kısacası, global ekonomi ile birlikte ekonomilerde serbestleşme daha fazla önem kazanıyor, bu prosedürlerde uluslararası mali kuruluşların çok büyük rolü vardır.

Globalleşme olgusu ve mali piyasaların hızla bütünleşmesi ile birlikte, içinde yaşadığımız dünya her açıdan giderek küçülmeye başladı. Uluslararası bankacılık sistemlerinde önemli değişikliklerin yaşandığı bu günlerde bankacılık küresel düzeyde tartışılır hale gelmiştir. Bu nedenle, küresel açıdan bakıldığında, önemli olan bankacılık sistemlerinin büyüklüğü değil, uluslararası kabul gören kural ve standartlara uyum düzeyi ile işlevsellikleridir.

Genellikle globalleşmeyi mali piyasaların, ekonomilerin ve ticaretin daha fazla entegre olması, iktisadi faktörlerin artan hareketliliği ve bilginin tüm dünyaya yayılmasına olanak sağlayan bilgi teknolojisindeki büyük değişiklikler olarak tanımlanmaktadır.

Globalleşmenin açık olan yararlarından birisi, uluslararası aktif sermaye akımlarının, dünya mali kaynaklarının daha etkin paylaşılmasını sağlamasıdır. Dünyadaki piyasa ekonomileri globalleştikçe, 1980’li ve 1990’lı yıllarda yaşam standardının yükselmesine neden olan dünya ticaretinin hızlı büyümesine tanık olduk. Daha basit bir anlatımla, dünyadaki rekabet, verimlilik artışı, düşük ticaret engelleri ve azalan dış finansman maliyetleri, dünya ticaretinde büyümeye ve yaşam standartlarının yükselmesine neden olan temel faktörlerdir.

Diğer bir taraftan globalleşme tüm dünyada rekabeti de artırmıştır. Yani, globalleşme esas olan ulusların rekabet üstünlüğüdür. Michael Porter, Adam Smith’in “Ulusların Zenginliği” isimli kitabındaki temel ilkeyi ele alarak şöyle

demistir; “lkelerin zenginliği, uluslararası verimlilik rekabetindeki başarısına bağlıdır. Devalasyonla ihracat arttırılabilir ama kişi başına reel ihracat geliri arttırılmış olmaz”. küreselleşen dünyada ülkeler verimli üretim yaptıkları sürece başarılı olurlar. Dünya ekonomisi ise günümüzde kapitalizme dayanmaktadır. 20 yıl öncesine kadar kapitalizm, dünya nüfusunun % 20’sini kapsamaktaydı. Yaklaşık % 35’i sosyalist ve geri kalanı ise 3. dünya ülkeleridir. Oysa günümüzde dünya nüfusunun % 90’ı birbirine açık ticaret, konvertibl para birimleri, yabancı sermaye yatırımları ile bağlanan liberal ekonomik rejimlere sahiptir. Bunun ardında yatan unsurlar şöyle açıklaya biliriz:

- Dünya mali piyasalarının entegrasyonu ve hızlı teknolojik değişim, düşük işlem ve bilgi maliyetleri yoluyla verimlilik artışına ve büyümeye yol açmıştır. Böylece düşük maliyetler, piyasaların artan etkinliği, yüksek verimlilik, düşük gümrük duvarları ve yeni yatırım olanakları rekabeti arttırmıştır. Böylece coğrafı uzaklık, mal ve hizmetlerin sağlanması sınırlayan bir faktör olmaktan çıkmıştır. Sonuç olarak, rekabet hem sanayileşmiş ülkelerde, hem de gelişmekte olan ülkelerde neredeyse aynı düzeye ulaşmıştır. Bu noktada son yirmi yıl içinde bir çok gelişmekte olan ülkenin, özellikle gelişen piyasa ekonomilerinin dünya ticaretine ve küresel ekonomiye aktif olarak katıldıklarını ifade etmek gerekir. Gelişen piyasa ekonomileri, özellikle Asya ekonomilerinin varlığı giderek kendini daha fazla hissettirmektedir. Bu ülkelerin dünya ticaretindeki payları önemli ölçüde artmıştır.

- Banka dışı mali kuruluşlarının mali aracılık sürecindeki önemi artmıştır. Bu kuruluşların başlıca örnekleri menkul kıymet firmaları, sigorta şirketleri ve karşılıklı fonlardır. Bu nedenle, globalleşme sürecinin, uluslararası rekabet düzeyinde, ekonomik büyümede, gelir seviyesinde, ürün kalitesinde ve dolayısıyla yaşam standardı düzeyinde artışlara neden olacağını söyleyebiliriz.

Ekonomi tarihine bakıldığında, II. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD ekonomik, siyasi ve sosyal bir uluslararası yapılanmayı hedef almıştır. ABD nclgnde Birleşmiş Milletler kurulmuş, IMF, Dünya Bankası ve GATT ekonomide piyasa kurallarının işlemesini sağlayacak amaç ve hedeflerle donatılmışlardır. Burada dikkat çeken nokta bağımsızlıklarını kazanan

sömürgelerin bu kurumlar aracılığıyla dünya pazarına dahil edilmeye çalışılmasıdır.

Ekonomiyle ilgili uluslararası kuruluşların amaç ve çalışmaları eleştiri konusu olmaktadır. Globalleşme sürecinde bir diğer konu ise büyük devletlerin bile birbirlerine bağımlı hale gelmesidir. Karşılıklı bağımlılık, esas itibariyle, uluslararası mali kuruluşların etkisinin artması, bölgesel örgütlenmelerin yaygınlaşması ve küresel ekonominin gelişmesinin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bugün dünyada 5000 civarında devletlerarası kurum vardır. Oysa, 1960'ta bu sayı 1400'dü. Ülkelerarası bağımlılık, ekonomik ilişkilerin artması, ülkelerin birbirleriyle temaslarında sivil kuruluşların yerini alması “çatışma” riskini azaltmıştır. Yine kolektif güvenlik anlayışlarının gelişmiş olması da bunda etkilidir denebilir.

Uluslararası mali kuruluşları amaç açısından “işbirliği” “yardımlaşma” ve “birleşme” amacına yönelik olarak ayırabiliriz. İşbirliği temeline dayanan kuruluşlar üyeler arası işbirliği ve dayanışmayı sağlamayı amaçlar. Bunlar statü, yapı bakımından çok farklı özellikler taşıyabilirler. IMF, WB, Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası, EBRD ve s. örnek verilebilir. Bu kuruluşlar mali ilişkilerin genel çerçevesini belirleme ve yön verme özelliğine sahiptirler (Dolgov, 1998; 128).

Bu uluslararası mali kuruluşlar ülkeler arasında “mali globalleşme” sağlıyor. Mali globalleşme, yatırımcılara en elverişli şartlarda mali yardım kaynakları sağlanabilen ödünç verilebilir sermayelerin oluşturduğu büyük bir pazarın oluşumu düşüncesine yol açar. Bunun gibi bir pazar, şu andaki büyüklüğüne ulaşmak için 80'li yıllardan itibaren var olmaya başladı. Bu sırada, çeşitli dünya ülkeleri arasındaki sermaye akımlarının mal ve hizmetlerinkinin epeyce alt seviyesinde kaldıkları sanılmaktadır. Kimileri o zaman mali akımların reel akımlara olan önceliğinden mali alanla reel alan arasındaki bir bağlantısızlıktan söz ederler. Keynesyen anlamda, efektif talebin uyarılması için sermaye hareketlerinin, dolaşımının özgür olması konusunda yapılan girişimlere, dünya ölçeğinde büyük ve ortak bir pazar yardımcı olacaktır. Olaylar, yatırımcıların beklentilerini takip ettiler mi? Daha kötüsü globalleşme, yatırımcılar için yeni kısıtlar yaratmadı mı? Okuyucuya açıklamamızın aşağıdaki noktaları üzerinde durması önerilir: “Mali globalleşmenin özellikleri ve

faaliyetler üzerindeki reel etkisi". Globalleşme, dünya ekonomisi için yeni zorlukların kaynağı olabilir.

Öncelikle mali globalleşmenin bazı özelliklerini ele almak isterdim. Mali Globalleşmenin özellikleri: Ekonomideki para sistemi, "3D" (onlar da şunlardır: mali serbestleştirme, mali aracısızlık ve mali bölünmezlik) adı altında bilinen üç önemli olayın birleşik etkisi altında 20 yıldan beri aşırı derecede evrim geçirdi.

Mali serbestleştirme, mali kuruluşların faaliyetlerini düzenlemek için, devlet tarafından saptanmış kuralların artan oranda kaldırılması anlamına gelir. Klasik iktisatçılar tarafından sebepsiz olmayan bir şekilde istenen piyasa mekanizmalarına göre devlet düzenlemesinin geri gelmesini kolaylaştırmak düşünülmektedir.

Para sisteminin aracısızlığı ise, şirketlerin ve devletin değerli kağıt (hisse senedi veya tahvil) çıkararak faaliyetleri için gerekli kaynakları topladığı "mali piyasalar" sisteminde, bu kaynakların banka kredileri ile finanse edildiği "borçlanma ekonomisi" sistemine göre, işlemlerin araçsız ve doğrudan gerçekleşme imkanı daha fazladır. Maliyetin önemli olabildiği bu finansman şekli özellikle faiz oranlarının yüksek olduğu bir ortam içerisinde 80'li yılların başından itibaren kullanıldı.

Ulusal pazarların bölünmezliği, döviz denetimlerinin kaldırılması, büyük dünya pazarının kurulmasının ekonomik globalleşmeyi sembolize ettiği 3. ülkelerden sağladıkları ödünç verilebilir fonlarla, kendi faaliyetlerini finanse eden yatırımcıların işlerini çok kolaylaştırdı. Böylece döviz piyasaları üzerindeki anlaşmalar artışı ile fiyat eşitliğinden yola çıkan bu mali piyasalar entegrasyonunun, uluslararası mal takaslarına göre özerkmiş gibi görüldüğünü dikkate almak gerekir. Para teorisi, mali alanın gelişiminin başlıca mantığı gibi görünmektedir.

1.5.1. Globalleşme Sürecinde Mali Merkezler Arasındaki Rekabet ve Uluslararası Rekabetin Artması

Globalleşme sürecinin en önemli özelliklerinden biri de sermayenin uluslararasılaşmasıdır. Buna bağlı olarak da günümüzde finansman gittikçe artan bir oranda ulusal piyasalardan ziyade uluslararası piyasalarda gerçekleşmektedir. Ülkelerin, sınır ötesi fon hareketleriyle ilgili kısıtlamaları gevşetmeleri ve özellikle

gelişmiş ülkelerde sınırlamaların önemli ölçüde kaldırılmasının sonucunda, piyasalar, gerek fon arz edenler, gerek fon talep edenler ve gerekse aracı kuruluşlar nicelik ve nitelik bakımından zenginleşmiş böylece piyasa katılımcıları ve piyasalar arasındaki rekabet oldukça yüksek düzeylere ulaşmıştır.

Günümüzde mali işlemlerin hacminin uluslararası alanda artmaya başlaması mali piyasaların yalnızca yurtiçi piyasalardan oluşmadığının açık göstergesidir. Fakat son yıllara kadar piyasa katılımcılarının uluslararası fon trafiğinin yoğunlaştığı, yani yatırımların, borçlanmaların ve menkul kıymet ihraçlarının sıkça yapıldığı merkezlerde odaklaştığı görülmektedir. Bu merkezler, Londra, New York, Tokyo olarak öne çıkmışlardır. Bununla beraber son yıllarda globalleşme sürecinin de etkisiyle bir çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin uluslararası kurum ve kuruluşlara entegre olma çabalarının da bir sonucu olarak ortaya çıkan liberalizasyon ve teknik altyapı düzeyi bu merkezlerin konumunu sarsmaya başlamıştır. Bu da piyasada rekabet ortamının doğmasına neden olmaktadır.

Rekabet ortamında uluslararası piyasalarda rekabet edecek olan kurumların, yeni finansal ürün geliştirebilme, büyük çaptaki müşteri ve şirketlere kolay ulaşma gibi niteliklere sahip olması gerekmektedir. Aksi takdirde, bu kurumların uluslararası piyasalarda varlıklarını sürdürme imkanı kalmayacaktır. Rekabetin artması kâr marjlarının düşmesine sebep olacağından müşteriler uygun farklı alternatifler sunabilmek kurumlar için büyük önem arz edecektir.

Geçmişte bir ülke ekonomisinin güçlü olması, o ülkenin parasının değerli olması o ülkedeki mali kuruluşların uluslararası mali merkez olarak öne çıkmasında önemli etkendi. Fakat günümüzde bir merkezin veya birkaç mali merkezin uluslararası mali işlemlerde hakim olduğu dönem geride kalmıştır.

1970'li yıllardan sonra tek merkezli uluslararası mali yapı değişmeye başlamış ve giderek çok merkezli bir yapıya kavuşmuştur. Bu dönemde New York ve Londra gibi merkezlerin yanı sıra Hon Kong, Frankfurt, Tokyo, Zürih, Singapur gibi merkezler birer uluslararası mali merkezler gibi kendilerini göstermeye başlamışlardır. Oysa, örneğin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra New York uluslararası mali merkez olarak liderliği elinde bulundururken 20.yy'ın

başlarında bu liderlik Londra'da idi. Bu dönemlerde bunlar mali piyasasında tek ve rakipsiz uluslararası merkez halindeydiler. Uluslararası piyasalarda yaşanan rekabet düzeyi yukarıda belirttiğimiz merkezler arasında ağırlık kaymalarına yol açabileceği gibi zamanla yeni uluslararası mali merkezlerin de ortaya çıkmasına olanak tanımaktadır (Koloseva, 2000; 79).

Uluslararası rekabet ortamının etkisi sayesinde son dönemlerde yeni mali merkez ortaya çıkarken, bu trende katılmak isteyen ülkeler için ilk aşamada önemli olan, telekomünikasyon ve bilgisayar ağı ile birbirine bağlanmış olan uluslararası finansal "network"te yer edinmektir. Çünkü mali merkezlerin yapısının bundan sonra benimseyeceği sistem, çok merkezlilikten de daha ileri giderek, uluslararası elektronik ağlar aracılığıyla çok geniş bir yelpazeye yayılmak olacaktır. Doğal olarak, katılımcının çok fazla ve rekabet düzeyinin çok yüksek olduğu bir sistemde yer alabilmek, ülkeler bazında çok sağlam bir teknik ve mali piyasa altyapısına sahip olmakla mümkün olabilecektir. Aksi durumda uluslararası katılımcılar bu düzeyde alt yapıya sahip olmayan ülkelerle, finansal networkte bulunsalar bile işlem yapmayacak ve bu konumda olan ülkeler bu sistemin sunmuş olduğu geniş olanaklardan bir fayda elde edemeyeceklerdir.

Globalleşme sürecinin etkisiyle de sermaye dolaşımı serbestleşmiş ve buna bağlı olarak da ülkeler daha fazla fon çekebilmek için sıkı bir rekabete girişmiş, bu da ülkelerin mevzuatlarında da önemli ölçüde yakınlaşmalara neden olmuştur. Bu gelişmeler aynı zamanda piyasalar arasında bağlantıları güçlü kılarken mali işlemlerin hacmi hem önceki mali merkezlerde, hem de yeni gelişen piyasalarda önemli ölçüde artmıştır. Bu durum firmalar üzerindeki rekabet baskısını da artırmıştır. Rekabet ortamı firmalara belirli merkezlerde faaliyette bulunmanın yanında müşteriye geniş çok geniş alanda hizmet sunma zorunluluğu getirmektedir. Aksi durumda firmaların varlık nedenlerin ortadan kalkması söz konusudur.

Uluslararası piyasalarda rekabetin artması sonucu gelinen nokta firmaların daha bilinçli, seçici, kara dayalı politikaları tercih etmelerini zorunluluk haline getirmiştir. Uluslararası mali piyasalarında rekabetin giderek daha da artacağı söylenebilir. Çünkü, Tokyo ve Londra dışındaki diğer merkezlerin liberalizasyon yönünde atacakları yeni adımlar Londra ve New York'un pozisyonunu zor sokabilir.

1.5.2. Globalleşme Sürecinde Değişik Ülkelerde İMF Politikaları

Uluslararası ekonomi alanında yaşanan globalleşme sürecinin son dönemlerdeki sistematikleşmesini; teknolojiadaki gelişmelerle beraber, IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası mali kuruluşların küresel pazar ekonomisi idealini gerçekleştirme adına dayattıkları serbestleştirme politikalarının ve bu örgütleri yönlendiren çok uluslu şirketlerin (ÇUŞ) üretim ve sermayenin serbestçe yayılabilmesinin önündeki engelleri kaldırmaya yönelik baskılarının bir sonucu olarak yorumlamak mümkündür (Soyak, 2002; 9). Böylece kaçınılmaz olarak, tüm ülkelerin tek küresel ekonomiye ve mali sistemine entegre olmasını ve ölkelerin düzenleyici gücünün uluslar üstü örgütlere devredilmesini gerektirmektedir. Bu kapsamda IMF ve Dünya Bankası, gelişmekte olan ülkelerin (GOÜ) tek küresel pazara yapısal uyum sağlaması ve onun bir parçası haline gelmesi için dış kredi ve borçlandırma mekanizmalarını kullanmakta, bu süreci garanti altına almak için de istikrar ve yapısal uyum programları bu ülkelere adeta dayatılmaktadır. IMF temelde Bretton Woods Sistemi'nin bir ürünü olmakla birlikte bu sistem yıkıldıktan sonra da varlığını güçlendirerek sürdürmüştür. Özellikle 1974 Krizi sonrasındaki oluşumlar sonucunda IMF, uluslararası sisteme gözcülük eden ve sorunların çözümüne ilişkin mekanizmalar üreten bir kurum olma misyonunu yüklenmeye başlamıştır. Bir ülke uluslararası mali piyasalarından borçlanmak istiyorsa, IMF'in denetiminden geçmesi şart olmuştur. Ülke, IMF'ten onay alıyorsa uluslararası mali kuruluşları ve diğer ülkelerin de bu ülkeye borç vermesinin yolu açılacaktır. IMF'in sistemdeki güveni tesis etmek için denetimindeki ülkelerin ekonomilerini kontrol altında tutarak, bu ülkelerin borçlarını zamanında ve eksiksiz ödemelerini sağlamaya yönelik politikalar üretmeye başlaması ise şartırtıcı değildir. Kredi talebinde bulunan ülkenin IMF tarafından oluşturulan standart IMF paketini hazırlayacağı *niyet mektubu* kanalıyla Fona vermesi ve taahhüt ettiği politikaları IMF denetiminde uygulaması, uluslararası kredilere yeşil ışık yakılması için zorunlu bir husustur (Soyak ve Bahçekapılı, 1998; 53-54) .

Özellikle 1980'li yılların sonlarına kadar devam eden bu süreç yaşanan politik, teknolojik ve ekonomik gelişmeler nedeniyle 1990'lı yıllardan itibaren değişmeye başlamıştır. Sovyetler Birliği ve Doğu Blok'unun dağılması, teknolojik

gelişmelerin artan temposu, bir çok ülkede daha liberal iktisat politikalarının uygulanması, ÇUŞ'ların faaliyetlerinin boyutu ve niteliğindeki değişimler, WTO'nun kurulması ve faaliyete başlaması, dünya mali sektörünün büyümesi ve liberalize edilmesi gibi nedenlerle mal, sermaye ve para akımlarının önündeki engellerin ortadan kaldırılması süreci hızlanmıştır. Ancak dünyada mali sistemde ortaya çıkan dengesizlikler IMF'yi bu konuda da önlemler almaya yönlendirmiştir. Bu süreçte IMF uluslararası mal, sermaye ve para akımlarının önündeki engellerin kaldırılmasına ve daha küresel hale gelen ekonomilerin mali piyasalarında dengesizliğe neden olabilecek sorunların aşılmasına yönelik politikalar izlemeye başlamıştır. Kısacası IMF'in misyonlarına yenileri eklenmiştir. Bu yeni misyonlar, günümüz küresel ekonomi koşullarında dünyanın herhangi bir bölgesinde yaşanan veya yaşanacak mali krizlerin önüne geçmek ve bunun yanı sıra eski Doğu Bloku ve Orta Afrika ülkeleri gibi kapitalist ekonomiye entegre edilmeye çalışılan ülkelerin uyum sürecini hızlandırmak ve yönetmek olarak belirginleşmektedir.

Önemli olan esas husus, ülkelerin dış krediler yoluyla bu entegrasyon sürecine girmekte olmalarıdır. Bu aşamada ulusal ekonomisini dış kaynaklarla yönetmek zorunda kalan bir çok az gelişmiş ülkede IMF destekli istikrar ve yapısal uyum programları uygulamaya konmuştur.

Böylece bu programların temel özelliği ülkelerin makroekonomik dengesizliklerini gidermek için bir taraftan para, maliye ve kur politikalarına işlevlik kazandırılması, diğer taraftan da ikiz kuruluş Dünya Bankası güdümünde yapısal ve sektörel uyum kredilerinin işletilmeye çalışılmasıdır. Ancak Dünya Bankası'nın bu kredileri de IMF'in onayına bağlıdır (Stiglitz, 2002; 35). IMF tipi programların genellikle iki ayak üzerine kurulduğunu söylemek mümkündür. Bunlardan birincisi ödemeler bilançosu dengesizlikleri, enflasyonla mücadele gibi *istikrar* sağlamaya yönelik olup; maliye, para ve döviz kuru politikaları gibi alanları kapsar. İkincisi ayak ise *yapısal reformlar* ayağı olup; bunlar da çeşitli ülke deneyimlerinde farklılaşmakla beraber genellikle özelleştirme, sermaye piyasası reformu, mali sektörün güçlendirilmesi ile ilgili önlemlerden oluşur. Birinci tür önlemler ile makroekonomik dengelerin yeniden oluşturulması, ikinci tür önlemler ile de özellikle

kamu sektöründe mali disiplinin sağlanması ve piyasa ekonomisine geçişin başlatılması amaçlanır (Obminskiy, 1990; 133).

Öte yandan IMF politikalarının amacı; dış borçların en azından faizinin ödenmesini garanti altına alacak bir makroekonomik ortamın yaratılması olduğudur. Johnson ve Schaefer'e göre IMF kredileri, tüm kredilerde olduğu gibi geri dönüşünü sağlayacak koşulları taşımaktadır. Bu şartlar verilen ülkenin gerekliliklerine bağlı olarak belirlenmekte ve bütçenin dengelenmesi, devlet harcamalarının azaltılması, hammadde ve malların ihracatının artırılması gibi faaliyetleri kapsamaktadır. Şöyle ki, IMF politikaları ekserin borç verilen ülkelere yardımcı olmakta, büyük ölçüde bu ülkeleri bir durgunluğa yönlendirmektedir. Aynı zamanda, bu yazarların yaptığı bir araştırmada 1965 yılından 1995 yılına kadar IMF politikalarını uygulayan 89 az gelişmiş ülkenin ekonomik durumu incelenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre çalışmaya konu olan ülkelere 48'i IMF borçlanmasından önceki durumuna göre ekonomik açıdan bir ilerleme kaydedememiştir. Ayrıca, bu 48 ülkeden 32'si daha da fakirleşmiş, 14'ünün ekonomisi ilk IMF borçlanmasını yaptığı yıla göre en az % 15 küçülmüştür.

Diğer taraftan, Latin Amerika ülkelerini kapsayan bir diğer araştırmaya göre; bu ülkelerde uygulanan IMF politikalarının gelir düzeyi ve istihdam artışı yaratmadığı, ekonomide yaşanan ekonomik büyüme ve fiyat istikrarına rağmen halkın refahının olumlu etkilenmediği belirlenmiştir. Ayrıca Stiglitz'e göre ise, 1980'li yıllarda uygulamaya başlanan IMF politikaları sonucunda Latin Amerika'da, Şili dışındaki diğer ülkelerde büyümesiz geçen 10 yılı telafi etmeye çalışmakta ve enflasyon düşürülse de sürekli işsizlik oranlarıyla karşı karşıya kalmaktadır.

Arjantin'in 2001 yılındaki çöküşü ise IMF için son fiyasko olarak yorumlanmaktadır. Böylece IMF temel misyonlarında başarısız olmuştur (Stiglitz, 2002; 36-40). Sonuçta bu araştırmalar da göstermektedir ki, IMF destekli politikaların en önemli maliyeti ülke ekonomilerinde üretimin düşmesi, dış borç yükünün giderek yükselmesi ve refahın olumsuz etkilenmesidir. Bazı ülkelerde belirli bir büyüme trendi ve istikrar sağlansa da, büyümenin bileşenlerine bakıldığında dış kaynakların ön plana geçtiği görülmektedir. Yani, IMF, Doğu Blok'unun yıkılmasıyla birlikte geçiş sürecini yönetme adına buradaki çeşitli

ülkelere de kendi politikalarını dayatma fırsatı bulmuştur. IMF tipi politikalar Doğu Avrupa, Rusya ve eski SSCB Cumhuriyetlerinin çoğuna uygulanmıştır. Bu politikalar sonucunda hemen tüm ülkelerde üretimin azaldığı tespit edilmiştir. Rusya'da üretim yarı yarıya düşmüş, benzer sonuçlar Gürcistan, Ermenistan, Ukrayna, Bulgaristan, Romanya, Arnavutluk ve Azerbaycan'ın da başına gelmiştir. Bu çerçevede bir sonraki bölümde Azerbaycan ekonomisinde geçiş döneminde uygulanan IMF destekli ekonomi politikaları tanıtılmaya çalışılacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI MALİ KURULUŞLAR

2.1. Uluslararası Ölçekte Mali Kuruluşlar

2.1.1. Uluslararası Para Fonu (IMF)

İkinci Dünya Savaşı devam ederken savaştan sonra kurulacak olan yeni uluslararası para sistemine ilişkin olarak İngiliz ve ABD planlarının arkasından, Fransız ve Kanada planları yayınlanmıştır. İngiltere ve ABD, Sovyetler Birliği dahil bütün ilgili ülkelere danıştıktan sonra kendi aralarında bir anlaşmaya varmışlar ve bunu 21 Nisan 1944 tarihinde açıklamışlar. Bu noktalar, diğer ülkeler ile birlikte Haziran 1944 tarihinde Atlantic City (New Jersey) tartışılmış ve sonuçları, Bretton Woods'ta (New Hampshire) 1-22 Temmuz 1944 tarihleri arasında toplanan Birleşmiş Milletler Para ve Finans Konferansı'na sunulmuştur. Kısaca, Uluslararası Para Fonu (IMF) 1944 yılı Temmuz ayında Amerika Birleşik Devletleri, New Hampshire, Bretton Woods'da toplanan konferans sonucunda kurulmuştur. 27 Aralık 1945'de IMF Anlaşma Maddeleri'nin imzalanmasıyla da yürürlüğe girmiştir. 1 Mart 1947 tarihinde ise mali işlemlerine başlamıştır (Karluk,1998; 473).

IMF'nin amaçları şöyle belirtilebilir:

1. Ekonomik istikrarsızlık çeken ve dış ödemeler bilançosu açık veren ülkelere bu açıkların finansmanı için kısa süreli kredi sağlamak;
2. Uluslararası parasal ilişkilerin düzenli ve uyum içinde gelişmesini gözetlemek;
3. Üye ülkelerin uluslararası ticari bankalara veya resmi kuruluşlara olan ve ödenemeyen borçlar sorununun çözümü için taraflar arasında aracılık yapmak, yeni ödeme planları ve borç erteleme anlaşmaları hazırlamak;
4. Üye ülkelerdeki makroekonomik ve yapısal uyum politikalarını desteklemek

5. Dış ticaret ve kambiyo rejimlerinin liberasyonu ve rasyonelleştirilmesi gibi konularda teknik yardım ve eğitim hizmetleri sunmak;
6. Üyeler arasında daha liberal dış ticaret politikalarının benimsenmesini özendirme.

Daha özet söylersek, Fon'un amaçları arasında; uluslararası parasal işbirliği, uluslararası ticaretin dengeli gelişmesi ve genişlemesi, dövizlerin karşılıklı olarak stabilize edilmesi, çokuluslu karşılıklı ödeme sisteminin geliştirilmesine yardımcı olunması, genel kaynakların üye ülkelerin kullanımına gerekli hallerde geçici olarak sunulması ve üye ülkelerin uluslararası ödemeler dengelerindeki dengesizliklerin giderilmeye çalışılması sayılabilir (Sönmez, 1998; 306).

Bretton Woods Konferansında katılan 44 ülkeden 30'u , 30 Aralık 1945 tarihinden önce IMF üyeliğini kabul etmişlerdir. Sovyetler Birliği, Fon Anlaşmasını imzalamamıştır. Polonya 14 Mart 1950'de , Çekoslovakya 31 Aralık 1954'de, Küba ise 2 Nisan 1964'den çekilmişler. Bu ülkelerden Polonya tekrar 12 Haziran 1989'da Fon'a üye olmuştur. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bu ülkeler IMF'e üye olmuşlardır. Şu anda 182 üye ülke bulunmaktadır. 1946 yılında faaliyete geçen ve 182 ülkenin üye olduğu uluslararası bir organizasyon olan Uluslararası Para Fonuna Türkiye 1947 yılında üye olmuştur (Karluk,1998; 476).

2.1.1.1. Uluslararası Para Fonu'nun Örgütsel Yapısı

İMF'nin örgütsel yapısına bakıldığında, Governörler Kurulu Fon'un en yüksek idari organıdır. Bir Governör'den ve üye ülkeler tarafından yenisi seçilene kadar görev yapan bir Yardımcı Governör'den oluşmaktadır. Kurul genellikle yılda bir kez toplanır. Yıllık toplantılara Dünya Bankası Grubu Governörler Kurulu da katılmaktadır (Güran,2001; 40)

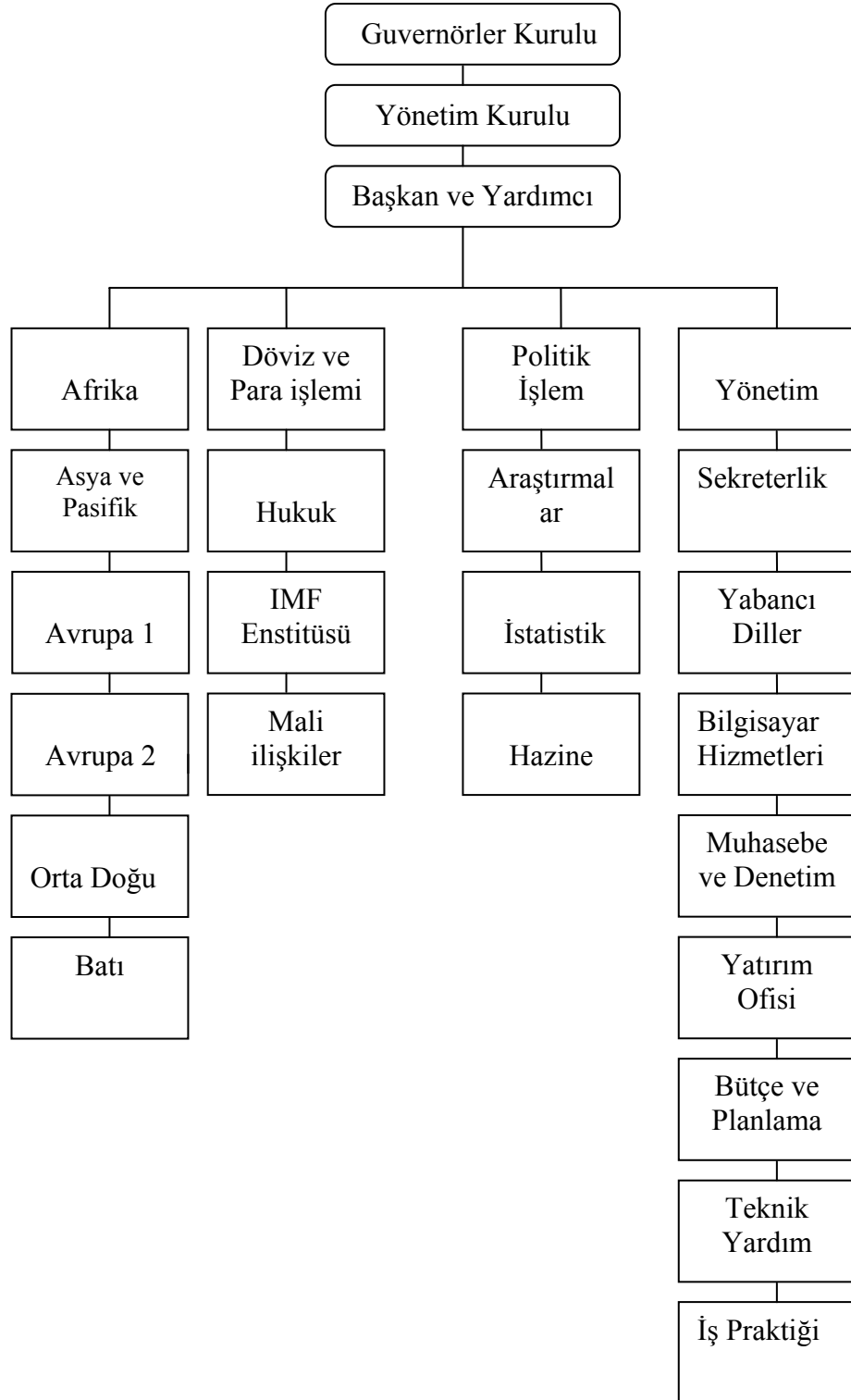
Yılda iki kez toplanan (ilk baharda bir kez ve Governörler Kurulu'nun toplandığında bir kez olmak üzere) Geçici Komite 2 Ekim 1974 tarihinde kurulmuştur. Bu Komite henüz kurulması askıda olan Governörler Konseyi'ne yüksek düzeyde danışmanlık yapması için kurulmuştur. Bu Komite'nin üyelerini

Fon'un Guvernörleri, Bakanlar ve eş düzeydeki yetkililer oluşturmaktadır (Genciyev, 2005; 196).

Yönetim kurulu, Fon'un tüm günlük işlemlerini yürütmektedir ve bu amaç doğrultusunda Guvernörler'den aldığı yetkiyi kullanır. Fon'un Genel Müdürü aynı zamanda Yönetim Kurulu'nun da başkanıdır. Yönetim Kurulu üyeleri iki yıllık dönemler itibariyle seçilirler.

Fon'un kaynaklarından, üye ülkeler finansman ihtiyaçlarının niteliklerine göre Fon'dan farklı hesaplar veya politikalar çerçevesinde kredi sağlayabilirler (Feyzullabeyli, 2001; 29).

Şekil 1: Uluslararası Para Fonu'nun Organizasyon Yapısı

Kaynak: Karluk, 1998 ;475

2.1.1.2. Uluslararası Para Fonu'nun Kredi Özellikleri ve Anlaşmaları

Uluslararası para Fonu'nun kredi diliminin özelliklerini şöyle açıklaya blirim:

- **Kredi Dilimleri ve Stand-by Anlaşmaları**

Fon'un kredi sağladığı temel kaynaklardan birisi kredi dilimleridir. Bu politikalar çerçevesinde kredi hakları dört dilime ayrılmıştır. Her bir dilim, üye ülke kotasının % 25'ine eşittir. Kredi sağlanması ülkenin ulusal parası ile, istenen yabancı paranın satın alınması şeklinde olduğu için birinci kredi diliminden yapılan borçlanma Fon emrindeki ulusal para miktarını, kotanın % 0-25 i ölçüsünde artırır. Ondan sonraki borçlanmalar ise yüksek kredi dilimi kredileri diye adlandırılır.

Kısa süreli ödemeler bilançosu açığı sorunlarıyla karşılaşan ülkeler Fon'la stand-by düzenlemesine girişebilirler. Bu düzenlemelerle Fon, üye ülkeye anlaşma tarihinden sonraki üç yıla kadar olan süre içinde mali kaynak sağlama taahhüdüne girer. Birinci kredi dilimi içinde yapılan çekmelerde, üye ülkenin dış ödeme güçlüklerini çözümü konusunda makul bir çaba göstereceğini kanıtlaması yeterlidir. Performans kriterleri uygulanmaz. Oysa yüksek kredi dilimlerinden yapılan borçlanmalarda koşullar da ağırlaşır. Ülkenin sıkı bir istikrar programı hazırlayıp uygulamaya koyması gerekir. Bu tür borçlanmalarda kaynaklar taksitler halinde sağlanır ve performans kriteri uygulanır. Performans kriteri, borç alan üye ülkenin belirli bütçe ve kredi tavanlarına uyması, uygun kambiyo ve faiz politikaları uygulaması, cari işlemler ve sermaye transferleri üzerindeki kısıtlamaları kaldırması gibi belirli önlemler almasını içerir. Buna göre kredinin daha sonraki bölümlerinin kullandırılması, önceki uygulamaların başarısına bağlıdır.

Kredi dilimlerinden yapılan borçlanmalardaki geri ödeme (ulusal paranın geri satın alınması) süresi 3 yıldan 5 yıla kadar değişmektedir (Genciyev, 2005; 214).

Burada kredi dilimlerinden yapılan borçlanmaların daha önce sözü edilen rezerv diliminden farklı olduğunu belirtmekte yarar vardır. Rezerv dilimi, bunlara ek bir kaynak niteliğinde olup kullanılmasında herhangi bir kayıt yoktur. Ülke istediği an bu kaynağı kullanma hakkına sahiptir. Onun için rezerv dilimi ülkenin resmi dış rezervlerinin bir parçası sayılır.

- **Telafi Edici ve olası Durumlar Finansman Hesabı**

Bu kaynak 1963 yılında ihracat gelirleri kendi denetimleri dışındaki faktörler dolayısıyla azalan, ilkel tarım ürünü ihracatçısı ülkelere kredi sağlamak için kurulmuştu. 1981 de yapılan bir düzenleme ile tahıl ithal girdileri yine kendi kontrolleri altında bulunmayan olaylar dolayısıyla artan ülkelere de kredi sağlamak üzere kapsamı genişletildi. 1988'e kadar ismi yalnızca telafi edici finansman olan bu hesaba o tarihte bir de olası durumlar finansmanı bölümü eklenmiştir. Bu ikinci kısmın amacı, bir dizi görünmeyen, olumsuz dış şoklarla karşılaşılan durumlarda ülkeye dış denge için finansman sağlamaya yöneliktir. Bu gelişmelere, ihracat fiyatlarını düşüren veya ithalat fiyatlarını yükselten tüm olaylar örnek gösterilebilir.

- **Tampon Stok Finansman Kolaylığı**

Bu Fon'un amacı, ilkel bazı tarım ürünlerinin dünya fiyatlarını istikrarlandırmak için kurulan tampon stoklar programının finansmanına katkıda bulunmaktır. Bu programa göre, örneğin, dünya kalay fiyatları belirli bir minimum seviyenin altına düşme eğilimi gösterince programı yürüten kuruluş, piyasadan kalay satın alarak stok yapar. Bunun finansmanına ise üye ülkeler, payları oranında katkıda bulunurlar. İşte, dış ödeme güçlüğü çeken ülkeler bu amaçla ihtiyaç duydukları finansman için IMF'ye bağlı Tampon Stok Finansman Kolaylığı'ndan kısa süreli kredi sağlayabilirler. Bu kaynaktan elde edilecek krediler ilgili ülkenin Fon'daki kotasının % 50'si kadar olabilmektedir.

- **Uzatılmış Fon Kolaylığı**

Uzatılmış Fon Kolaylığı süresi üç yıla kadar olan orta vadeli programlara finansman sağlar. Amacı yapısal veya makroekonomik sorunlardan kaynaklanan dış ödeme güçlüklerinin giderilmesine katkıda bulunmaktır. İlk programda üç yıllık dönemin genel amaç ve politikaları belirtilir, daha sonraki uygulamalar yapılacak yıllık görüşmelerde kararlaştırılır.

- **Genişletilmiş Finansman Politikası**

Bu kaynak Stand-by ve uzatılmış fon kolaylığı kaynaklarından finanse edilen ve fonun büyük desteğini gerektiren programlara verilen kaynakları artırmak için kullanılır. Bu ek kaynaklardan yararlanabilmek için ye ülkenin demeler bilançosu ihtiyaı büyük ve denkleşme çabaları o derece ciddi olmalıdır.

Fon'un kredi mekanizmasının özelliklerinde ise önemli bir husus, IMF'nin kredi mekanizması alışılan Şekilde borç verme işlemlerinden farklıdır. Bir lkenin Fon'dan borçlanması, o ülkenin kendi ulusal parasının, istediği bir diğer ülke parasıyla değiştirilmesi, yada kendi ulusal parası karşılığında yabancı ülke parasının satın alınması Şeklinde olur. Borlanmak isteyen lkeler Fondan yabancı dövizler kadar, SDR de satın almak isteyebilirler.

Fondan borçlanmak, genelde ye ülke ile IMF arasında bir anlaşmaya varmayı gerektirir. Bu anlaşmada ye ülke , belirlenen sreler içinde fona yatırdığı kendi ulusal parasını geri almayı taahhüt eder. Bu sreler, yukarıda belirtildiği gibi, çoğunlukla kısa sürelidir, ancak bazı hesaplarda orta vadeli olabilmektedir. lke, ulusal parasını geri alırken (krediyi derken) Fon'un o anda kabul edeceği sağlam dövizler, genellikle SDR kapsamına giren dövizler veya SDR der. Böylece, kredi işlemleri dolayısıyla, Fonun emri altında ye ülke paralarından oluşan kaynaklar, sürekli olarak değişir (Genciyev, 2005; 211).

Kredi kullanan ye lkeler, Fon'da biriken ulusal para stokları üzerinden, belirli oranlarda faiz öderler. Aksine rezerv dilimlerinde tutulan kaynaklara ise Fon tarafından bir faiz ödenir. Bir lkenin Fon'daki ulusal para stokundan, kullandığı kredi miktarı çıkartıldığında kalan kısım onun kotasından daha az ise bu, o yenin Fon'da rezerv dilimine sahip olduğu anlamına gelir.

IMF'nin kredi politikası genelde Őartlılık ilkesine dayanır. Buna göre, Fon'dan kredi almak isteyen bir ye ülke dış demeler dengesini sağlamaya yönelik istikrar programı hazırlayarak Fon'a sunmak ve onunla anlaşmak zorundadır. Ülkenin uygulayacağı ekonomik ve mali politikaları gösteren ve Fon'a sunulan bu programa niyet mektubu denmektedir. Krediler konusunda Fon'un belirlediği bazı

kriterler vardır. Bunlar arzı arttırmaya, talebi kısımaya ve böylece ekonomik ve mali istikrarı sağlamaya yönelik politikalardan oluşur. Arz yanında, ekonomik etkinliği ve rekabeti artırıcı önlemlere, talep yanında ise kamu giderlerini kısıcı, vergileri artırıcı ve faiz oranlarını yükseltici önlemlere ağırlık verilir. Spesifik olarak, IMF'nin üzerinde durduğu önlemler arasında serbest fiyat politikaları, vergi ve mali sektör reformu, dış ticaretin liberasyonu ve ulusal paranın değerinin düşürülmesi gibi uygulamalar yer almaktadır.

Hazırlanan önlemler paketinin Fon tarafından onaylanması, hem bu kuruluş hem de öteki uluslararası kuruluşlardan ve özel ticari bankalardan yapılacak borçlanmalar için de önem taşır. Resmi veya gayri resmi uluslararası finans çevrelerinin ilgili ülkeye kredi açmaları, IMF'nin yeşil ışığına bağlıdır. Kredi alabilmek için IMF'nin öne sürdüğü koşulların üye ülkelerin ulusal egemenlik haklarına bir müdahale niteliği taşıması ciddi tartışmalara neden olmuştur.

Belirtmek gerekir ki, IMF'den yapılan borçlanmalar uluslararası rezervlerde bir artış sayılmaz. Çünkü kredi geri ödendiğinde rezervler eski düzeyine inmiş olacaktır.

IMF'nin sürekli raporları arasında: Yönetim Kurulu Yıllık Raporu (aynı zamanda Fransızca, Almanca ve İspanyolca), Anlaşma Maddeleri (aynı zamanda Arapça, Fransızca ve İspanyolca), Kanunlar, Yönetmelikler ve Tüzükler (aynı zamanda Fransızca ve İspanyolca), Kur Kısıtlamaları ve Düzenlemeleri Üzerine Yıllık Rapor, IMF'nin Seçilmiş Kararları ve Dokümanları, Özet Raporlar, Dünya Ekonomisi Raporu: IMF'nin Personeli Tarafından Hazırlanmış Raporlar (aynı zamanda Arapça, Fransızca ve İspanyolca), Uluslararası Sermaye Pazarları: Gelişmeler, Görünümler ve Politikalar yer almaktadır. Ayrıca, Dünya Ekonomisi ve Finansal Raporlar arasında Uluslararası Ticaret Politikaları, Uluslararası Kur ve Ödeme Sistemleri Üzerine Yayınlar, Çok taraflı Resmi Borç Bültenleri: En Son Tecrübeler, Gelişmekte Olan Ülkelerin Resmi Finansmanı, Resmi Destekli İhracat Kredileri: Son Gelişmeler ve İzlenimler, Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Serbest Pazar Finansmanı, Dünya Ekonomisi İçin Personel Çalışmalarını göstere biliriz. IMF'nin ülkeler ile ilgili Ekonomik Raporları 1992 yılında yayınlanmaya başlamıştır. Üye ülkeler hakkındaki ekonomik ve finansman analizlerini kapsamaktadır. Bu raporlar

IMF'in bu ülkelerdeki personelleri tarafından hazırlanmaktadır. Bazı çalışmalar da bu ülke yetkilileriyle ortak olarak hazırlanmıştır. Bu çalışmalar, Arnavutluk, Azerbaycan, Belarus, Kamboçya, Çek Cumhuriyeti, Kazakistan, Kırgızistan, Litvanya, Letonya, Moldova, Nepal, Rusya Federasyonu, Tacikistan, Türkmenistan, Ukrayna, Özbekistan ve Vietnam'ı kapsamaktadır.

2.1.2. Dünya Bankası Grubu (WBG)

Uluslararası Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Bankası (The International Bank For Reconstruction and Development: IBRD) veya kısa adıyla Dünya Bankası (The World Bank), Uluslararası Para Fonu (The International Monetary Fund: IMF) ile birlikte 1-22 Temmuz 1944 tarihleri arasında Bretton Woods'ta (New Hampshire, ABD) toplanan Birleşmiş Milletler Para ve Finans Konferansı'na katılan 44 ülkenin imzası ile kurulmuştur. 27 Aralık 1945 tarihinde, Bankaya katılan üyelerin (sermayenin % 65'ini temsil eden ülkeler) önemli bir bölümünün Banka Anasözleşmesi'ni (Articles of Agreement) onaylaması ile çalışmalarına başlamıştır.

Dünya Bankası'nın, açık isminde (The International Bank For Reconstruction and Development) yer alan "yeniden yapılandırma" sözcüğü (reconstruction), II. Dünya Savaşı'nın neden olduğu büyük yıkım ve tahribatı giderme amacını taşımaktaydı. Ancak ilerleyen yıllarda banka bu amaçtan uzaklaşarak, gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelere yönelik kredi veren büyük bir sermaye kuruluşu haline dönüşmüştür. 1946'da faaliyete başlayan Dünya Bankası ertesini yıl Fransa, Hollanda, Danimarka ve Lüksemburg'a kredi açmıştır (Sönmez, 1998; 315).

Dünya Bankası'na üye olabilmek için IMF'ye üye olmak gerekmektedir. (Ana Sözleşme Madde II/1). Bu nedenle, Banka üyeliği Fon üyeliğine paralel bir seyir izlemektedir. IMF'ten ayrılan ülke, Dünya Bankası'ndan da istifâ etmek zorundadır. Ancak, Dünya Bankası Güvernörler Kurulu'nun dörtte üç oy çokluğu ile alacağı kararla, Dünya Bankası üyeliğinin devamı sağlanabilmektedir. Dünya Bankası'nın üye sayısı 2000 yılı itibarıyla 181'e ulaşmış bulunmaktadır (Feyzullabeyli, 2001; 30).

Örgütün temel amacı, gelişmiş ülkelerin mali olanaklarını gelişme yolundaki ülkelere yönlendirerek dünya genelinde yaşam kalitesini arttırmak ve fakirliği

azaltmak amacıyla gelişme yolundaki ülkelere proje ve program kredileri vermektir. Günümüzde dünya devletlerinin 183'ü Dünya Bankasına üyedir. Bunlardan 11'i Dünya Bankası sermayesinin % 55'ine sahiptir. Türkiye'nin sermayedeki payı ve oy gücü % 0,5 düzeyindedir. Yani, Banka sermayesi içinde oy kullanma hakkı , tıpkı IMF'de olduğu gibi, ekonomik gelişmişlikle doğru orantılı olarak artmakta veya azalmaktadır. Örneğin, 1994 yılı itibarı ile 17 üyesi bulunan Bankada en az oy hakkına sahip ülke % 0,5 ile Türkiye, en fazla oy hakkına sahip ülke % 17.14 ile ABD'dir (Memmedov, 2001; 37).

Bankanın 3 önemli organı vardır: Governörler Kurulu, Yönetim Kurulu ve Başkan. Governörler genellikle maliye ya da ekonomi Bakanlarıdır. Bu kurul Banka hesaplarını onaylar, genel politikaları gözden geçirir, üye alımına veya ihracına karar verir, sermaye artırımına karar verebilir ve esas anlaşma metni üzerinde değişiklik yapabilir. Yönetim Kurulunun ise 22 üyesi vardır ve bunlardan 5'i, Banka sermayesinde en fazla paya sahip olan ülkeler sırasıyla ABD, İngiltere, Fransa, Almanya ve Japonya tarafından atanır. Diğer 17 üye ise, her 2 yılda 1 kez, governörler kurulu tarafından seçilir. Bu 17 üyeden sadece Suudi Arabistan ve Çin Halk Cumhuriyeti Temsilcileri kendi ülkelerini temsil ederken, diğerleri belli ülke gruplarını temsil etmektedirler. Yönetim Kurulu, Governörler Kurulunca verilmiş yetkiler çerçevesinde Banka politikalarını uygular ve denetler. Dünya Bankası Başkanı, Yönetim Kurulu tarafından seçilir ve Banka içindeki tüm alt kuruluşların da başkanlığını yapar ve Bankanın genel yönetiminden sorumludur, IMF Başkanı ile aynı statüye sahiptir (Laidi,1989; 14).

Bankanın belli başlı 5 finansman kaynağı vardır :

1. Üye ülkelerin Banka sermayesine katılım payları;
2. Sermaye Piyasalarından yapılan borçlanmalar;
3. Açılan kredilerin geri ödenmesi;
4. Menkul kıymet satışları;
5. Muhtelif Gelirlerdir.

Yukarıda sayılan fon kaynakları, üye ülkeler tarafından yapılabilecek devalüasyon ve revalüasyonlara karşı korunmaktadır. Bir ülke devalüasyon yapacak olursa, Banka sermayesine katılım payı yada geri ödeyeceği borç miktarlarındaki azalmadan meydana gelebilecek kayıpları kendi milli parası ile karşılamak zorundadır. Bankanın en büyük finansman kaynağını gelişmiş sermaye piyasalarına yapılan bono satışları oluşturmaktadır. Dünya Bankası Proje kredilerine bağlı olarak yabancı piyasalarda ihraç edilen bono tahvillerde kredilendirilen ülkelerdeki hükümetlerin garantisi zorunludur. Bir diğer fon kaynağı da Banka Portföyündeki menkul kıymetlerin, dünyanın belli başlı Mali Kurumlarına satılması ile sağlanmaktadır. Başlangıçta büyük Amerikan Mali Kurumları Dünya Bankasının geliştirmekte olan ülkelere tahsis ettiği bu kredilere pek ilgi göstermemiş ve bunun üzerine Banka, bu ülkelere verdiği kredilerin bir bölümüne tanınmış Bankaları iştirak ettirmeye başlamıştır. 80'li yıllarda dünya faiz hadlerinde meydana gelen büyük artış sayesinde yabancı finans kurumları bu işlemlerden olağanüstü karlar elde etmişlerdir (Şekereliyev, 2002; 14).

Genellikle, Dünya Bankası Grubu beş örgütü kapsamaktadır: Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD), Uluslararası Kalkınma Ajansı (IDA), Uluslararası Finans Kurumu (IFC), Çok taraflı Yatırım Garanti Ajansı (MIGA), Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıkları Çözüm Merkezi (ICSID) (Aydın, 2004; 56).

a.Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD)

IBRD, 1944 yılında Bretton Woods Anlaşması tarafından kurulan Uluslararası Para Fonu ile birlikte kurulmuştur. IBRD, Dünya Bankası'nın ana borç veren kuruluşudur. Kişi başına geliri nispeten yüksek olan kalkınmakta olan ülkelere borç vermektedir. IBRD tarafından verilen krediler; otoyollar, okul, hastane gibi altyapı yatırımlarına ve hükümetlerin ülke ekonomilerinin işleyişini geliştirmek üzere hazırladıkları programlara yöneliktir. Şu anda 179 üyesi vardır (Güran, 2001; 86).

IBRD'nin amaçları Şu Şekilde zetlenebilir:

- ✓ Sermayenin verimli kullanımını kolaylaştırarak, savaşta yıkılan ekonomilerin imarına ve az gelişmiş ülkelerin kalkınmasına yardımcı olmak;
- ✓ Yabancı zel sermaye yatırımlarını teşvik etmek ve gerektiğinde özel sermayenin yetersizliğini kendi kaynaklarını kullanarak gidermek;
- ✓ Uluslararası sermaye yatırımlarını teşvik ederek, uluslararası dengenin korunmasını sağlamak, verimliliği ve yaşam düzeyini yükseltmek;
- ✓ En yararlı ve en acil projelerin uygulanmasına öncelik vererek, diğer kanallardan yapılan uluslararası ödünç vermeklerle uyumlu olmak üzere ikrazlarda bulunmak;
- ✓ Faaliyetlerini, uluslararası sermaye yatırımlarının ye ülkelerdeki ticaret koşullarında doğuracağı etkileri göz önünde tutarak sürdürmek ve savaş ekonomisinden barış ekonomisine sarsıntısız geçirmesini kolaylaştırmak.

IBRD'nin başlıca finans kaynakları Şunlardır:

- ye lkelerin Banka sermayesine iştirakleri,
- Sermaye piyasalarında yapılan borçlanmalar,
- Sahip olunan fonların işletilmesinden sağlanan gelirler.

IBRD, kuruluşun ilk yıllarında daha çok Batı Avrupa lkelerinin savaşta yıkılan ekonomilerinin imarı için finansman sağlamıştır. Daha sonra hemen tamamen az gelişmiş ülkelerin kalkınmasının finansmanına yönelik olarak çalışmalar sürdürmüştür.

Tablo 1: IBRD Kredilerinin Gelişimi

Mali Yıllar	Kredi Tutarı (Milyon ABD doları)
1992-1997	15,368
1998	21,086
1999	22,182
2000	10,919
1990-2000 (Kümülatif)	162,789
2000 (Kümülatif)	349,589

Kaynak: World Bank (2000-a), s.33, 143 ve 148'den yararlanılarak alınmıştır.

Tabloda görüldüğü üzere IBRD, 30 haziran 2000 tarihine kadar kümülatif olarak 350 milyar dolar tutarında kredi vermiştir. IBRD kredileri 1999–2000 döneminde yılda ortalama 15 milyar dolar dolaylarında gerçekleştirmiştir.

b. Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA)

IDA, 1960 yılında; IBRD'den borçlanamayacak kadar fakir olan ülkelere özel şartlarda yardım sağlamak üzere kurulmuştur. IDA borçları, özellikle kişi başına milli geliri 800 ABD doları ve daha az olan ülkelere verilmektedir. Şu anda 158 üye ülke bulunmaktadır. 1960 yılında en yoksul ülkelere, son derece elverişli koşullar da yardım amacıyla kuruldu. Kredi verirken dikkat ettiği hususlar:

- Hükümetlere ve üçüncü kişilere;
- 50 yılda geri ödemek üzere;
- Faizsiz ama yılda % 0,75 oranında komisyonla kredi verir.

Genel olarak amacı özellikle önemli kalkınma ihtiyaçlarını karşılamak üzere daha esnek ve ödemeler bilançosu açısından daha hafif yükler getiren koşullarla finansman imkanları sağlamak suretiyle, Birlik üyelerinde iktisadi kalkınmayı teşvik ederek ve yaşam düzeyini yükseltmekle böylece IBRD'nin kalkınma amaçlarına yardımcı olmaktadır.

Tablo 2: IDA'nın Kredilerinin Gelişimi

Mali yıllar	Kredi Tutarı (Milyon ABD doları)
1992-1997	6,175
1998	7,508
1999	6,813
2000	4,358
1990-2000 (Kümülatif)	62,020
2000 (Kümülatif)	120,219

Kaynak: World Bank (2000-a), s.33,144 ve 148'den yararlanılarak alınmıştır.

Görüldüğü gibi, IDA'nın 30 Haziran 2000 tarihine kadar verdiği krediler kümülatif değer olarak 120 milyar dolar olmuştur. IDA kredi taahhütleri 1992-2000 döneminde yılda ortalama 6.2 milyar dolar düzeylerinde seyretmektedir.

c. Uluslararası Finans Kurumu (IFC)

IFC, 1956 yılında kalkınmakta olan ülkelerde, özel sektörü geliştirmek amacıyla kurulmuştur. IBRD ve IDA, kamu sektörüne borç verirken, IFC, doğrudan özel sektöre borç vermektedir. IFC, özel sektöre uzun vadeli borçlar, yatırımlar, garanti sözleşmeleri ve stand-by finansmanı, risk yönetimi ve yarı-pasif

araçlar, tercihli hisse senetleri ve gelir tahvilleri ihracı gibi araçlarla borç sağlamaktadır. Şu anda 168 üyesi vardır.

Kurumun amacı, özellikle az gelişmiş üye ülkelerdeki verimli özel teşebbüsün gelişmesini teşvik etmek suretiyle iktisadi gelişmeye yardımcı olmak ve böylece IBRD'nin faaliyetlerini tamamlamak. Bu amaca yönelik olarak kurumun yapacağı başlıca işler şu şekilde sıralana bilinir:

- Normal koşullarla yeterli miktarda özel sermaye sağlanmayan durumlarda, üye ülkelerin kalkınmasına yardım edebilecek verimli özel teşebbüslerin kurulması, iyileştirilmesi ya da genişletilmesi finansmanına, ilgili ülke hükümetinin garantisi aramaksızın özel yatırımcılarla birlikte yardımcı olmak.

- Yatırım imkanlarını, yerli ve yabancı özel sermayeyi ve tecrübeli işletme elemanlarını bir araya getirmeye çalışmak.

- Yerli ve Yabancı Özel Sermayenin üye ülkelerde verimli yatırımlara akmasını ve buna yönelik koşulların oluşumunu sağlamaya çalışmak.

d. Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıkları Çözüm Merkezi (ICSID)

ICSID, 1966 yılında hükümetler ve yabancı yatırımcılar arasında çıkan anlaşmazlıkların çözümüne yönelik altyapıların oluşturulmasını teşvik ederek, uluslararası yatırım akımlarının arttırılmasını sağlamak amacıyla kurulmuştur. ICSID ayrıca tavsiyelerde bulunmakta, araştırmalar yapmakta ve uluslararası yatırım hukuku alanında yayınlar yapmaktadır. Şu anda 122 üye ülkesi vardır. Türkiye bu kuruma 1987 yılında, Azerbaycan ise 1992 yılında katılmıştır (Aydın, 2004; 56).

Governörler Kurulu Dünya Bankası Grubu'nun en yetkili organıdır. Her bir üye tarafından iki yıllığına atanan bir Governör ve bir Governör Yardımcısı'ndan oluşmaktadır. Yıllık Toplantı IMF Governörler Kurulu ile birlikte yapılmaktadır.

Yürütme Kurulu Fon'un günlük işlerini yürütmekten sorumludur ve bu amaçla Governörler Kurulu'nun kendisine devrettiği yetkileri kullanmaktadır. Dünya Bankası Grubu Başkanı, Yürütme Kurulu'nun da başkanıdır. Her bir Yetkili Müdür

kendisinin yokluğunda onun yerine tam yetkiyle hareket edebilecek bir yardımcı atamakla yetkilidir.

ICSID uluslararası yatırım uyuşmazlıklarının çözümüne yönelik faaliyetlerin yanı sıra, uluslararası yatırım hukuku ile ilgili danışmanlık, araştırma ve yayın faaliyetlerini de sürdürmektedir.

e. Çoktarafli Yatırım Garanti Ajansı (MIGA)

MIGA, 1988 yılında kalkınmakta olan ülkelerde olan yabancı yatırımları teşvik etmek üzere kurulmuştur. MIGA, yatırımcılara, savaş ve kamulaştırma gibi ticari olmayan risklere karşı yatırım garantisi sağlamaktadır. MIGA, ayrıca kalkınmakta olan ülkelere yatırım pazarlama hizmetleri ve danışmanlık hizmetleri de sağlamaktadır. Şu anda 131 üye ülke bulunmaktadır (Güran, 2001; 122).

IBRD Governörler Kurulu her bir üye tarafından atanan bir Governör ve Governör Yardımcısı'ndan oluşmaktadır. Her bir Governör ve Governör Yardımcısı aynı zamanda gayri resmi olarak IDA ve IFC'de de Governör ve Governör Yardımcısı olarak görev yapmaktadır. MIGA'nın Governörler Konseyi bir Governör ve Governör Yardımcısı'ndan oluşmaktadır. ICSID, her üye ülkeden bir temsilciden oluşan ve IBRD Başkanı ve Genel Sekreteri tarafından yönetilen İdari Konsey tarafından yönetilmektedir. IBRD, IDA ve IFC'de tüm yetkiler, Governörler Kurulu'nda, MIGA'da ise Governörler Konseyi'nde toplanmıştır. Dünya Bankası Grubu Governörler Kurulu (MIGA Governörler Konseyi ve ICSID İdari Konseyi dahil), IMF Governörler Kurulu ile ortaklaşa düzenlenen oturumlarla yılda bir kez toplanmaktadır.

Eskiden Dünya Bankası Governörler Kurulu ve IMF; Kalkınmakta Olan Ülkelere Reel Kaynak Transferi Fonu, Ortak Bakanlar Komitesi olarak bilinmekteydi. Komite dünya topluluklarını bütün olarak temsil eden kalkınma ve finansla ilgili bakanlar forumudur. Görevi tavsiyelerde bulunmak ve rehberlik hizmeti sağlamak olmakla birlikte, kalkınma alanında izleme ve koordinasyon hizmetlerini de yerine getirmektedir (Memmedov, 2002, 23).

Özellikle, governörlerde bulunması gereken bazı görevler hariç governörler bazı görevleri IBRD'nin günlük işlerinin yürütülmesinden sorumlu olan, İdari Müdürler Kurulu'na devredebilmektedir. İdari Müdürler gayri resmi olarak IDA İdari Müdürü olarak ve IFC Müdürler Kurulu'nun bir üyesi olarak görev yapmaktadır. IBRD Governörler Kurulu, 24 İdari Müdür ve Yardımcısı'ndan oluşmaktadır. MIGA Governörler Kurulu 22 Üye ve Yardımcısı'ndan oluşmaktadır. IBRD Başkanı IDA, IFC ve MIGA Başkanı ve Müdürler Kurulu Başkanı olarak görev yapmaktadır.

2.1.3. Uluslararası Uyuşmazlık Bankası (ISB)

Uluslararası Uyuşmazlık Bankası (International Settlement Bank) merkez bankaları arasında koordinasyonu sağlayan bir finansal kuruluştur. Banka, merkez bankaları bankası olarak çalışmaktadır. Banka faaliyetlerine 1930 yılında başlamıştır. Mali piyasalarda faaliyete başlayan ilk bankadır. Şu anda Türkiye dahil 34 üye ülkesi vardır.

Bankanın Fonksiyonları şunlardır:

- Banka birçok alanda bankacılık faaliyetlerini yapmaktadır. Bunlar, yönetim alanında ve merkez bankaları rezervlerinin yatırımlara dönüştürülmesi konusunda merkez bankalarına yardım etmek olarak sıralanabilir. Banka'da şu anda 90 merkez bankasının mevduatı bulunmaktadır. Mart 1995'de Banka'da 113 milyar dolar döviz rezervi bulunmaktadır. Bu rezerv değeri dünyadaki toplam döviz rezervlerinin yüzde 10'una tekabül etmektedir. Banka'nın IMF ile ilişkileri vardır.

- Banka, uluslararası parasal işbirliği alanında bir platformdur. Dünyanın en gelişmiş 10 ülke (G 10) merkez bankaları başkanları düzenli olarak Banka'da buluşmakta ve güncel iktisadi sorunları tartışmaktadırlar. Buna ek olarak, birçok olağan ve olağanüstü toplantılarda üye ülke merkez bankaları yetkilileri döviz piyasaları, uluslararası bankacılık ve sermaye piyasalarındaki gelişmeler gibi konuları görüşmektedirler.

- Banka, uluslararası mali anlaşmalar konusunda bir ajan ve aynı zamanda bir garantör olarak da faaliyet göstermektedir. 1994 yılı sonuna kadar Avrupa Para

İşbirliği Fonu (The Monetary Cooperation Fund) üyesi olan Banka, Ekim 1986'dan bu yana ECU Bankacılık Derneği tarafından oluşturulan takas ve ödemeler sistemi ajanı olarak çalışmaktadır.

- Banka, para ve iktisadi alanlarda bir araştırma merkezi olarak çalışmaktadır. Merkez bankalarını doğrudan ilgilendiren bu faaliyet Banka'nın Para ve İktisat departmanı tarafından yapılmaktadır. Banka'nın en önemli yayın organı Yıllık Rapor'dur. Bu yayına ek olarak Banka'nın, uluslararası bankacılık ve sermaye piyasalarındaki gelişmeler konularında istatistikler ve analizleri içeren yayınları da bulunmaktadır. Banka, OECD ile birlikte dış borçlar konusunda altı aylık bir rapor da yayınlamaktadır.

Banka'nın üç yönetim organı vardır: Genel Kurul, Yönetim Kurulu, ve İdare Kurulu. Genel Kurul yılda bir kez, genellikle Haziran ayının ikinci pazartesi günü toplanmaktadır. Yönetim Kurulu, Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, İngiltere ve ABD merkez bankaları başkanlarından oluşmaktadır. Yönetim Kurulu Başkanı, Kurul tarafından seçilmektedir.

2.2. Bölgesel Ölçekte Mali Kuruluşlar

2.2.1. Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD)

Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin piyasa ekonomisine geçiş sürecinde önemli adımlar atan reform çalışmalar içinde finansman ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla Avrupa Yatırım ve Kalkınma Bankası adıyla (Bazı kaynaklarda Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası adı geliyor) bir banka kurulması fikri 24'ler grubunun üst düzey temsilcilerinin iştirakiyle 24 Kasım 1989 tarihinde Brüksel'de yapılan Toplantı sırasında Fransa tarafından ortaya atılmıştır. Daha sonra Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası'nı (The European Bank for Reconstruction and Development) kuran Anlaşma, 29 Mayıs 1990 tarihinde Paris'te imzalanmıştır. Governörler Kurulu, Anlaşma'nın 63. maddesi uyarınca ilk toplantısını 15-17 Nisan 1991 tarihlerinde yapmıştır. Governörler Toplantısı'nda Banka'nın 15 Nisan 1991 tarihinde resmi işlemlerine başlaması kararlaştırılmıştır .

Bankaya Avrupa ülkeleri ve IMF üyesi Avrupa dışı ülkeler katılabilmektedir. EBRD kurucu üyesi Avrupa dışı ülkeler ABD, Kanada, Meksika, Japonya, Avusturya, Yeni Zelanda, Kore, Mısır gibi ülkelerdir. Ayrıca, Avrupa Yatırım Bankası'nın şu ülkelerde büroları bulunmaktadır: Arnavutluk, Beyaz Rusya, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Kazakistan, Kırgızistan, Letonya, Litvanya, Polonya, Romanya, Rusya Federasyonu, Slovak Cumhuriyeti, Tacikistan, Ukrayna, Özbekistan. Şu anda ise toplam 59 üye ülke vardır. Azerbaycan ve Türkiye EBRD'nin üyeleridir.

Anlaşmada da belirtildiği üzere, Banka'nın amacı, serbest pazar ekonomisine geçişin hızlandırılması ve Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri'nde özel sektörün çoğulculuk, demokrasi ve pazar ekonomisi bağlamında desteklenmesidir. Bu amaçların gerçekleştirilmesi için Banka çok geniş bir alanda faaliyet göstermektedir. Bu faaliyet alanları arasında, yapısal ve sektörel ekonomik reformlara, merkezi ekonomiden uzaklaşarak özelleştirmeye geçişte destek verilmesi ve ekonomilerin uluslararası finans sistemine katılımlarının sağlanması sayılabilir. Banka'nın izin verilmiş kayıtlı sermayesi 10 milyar ECU' dur. Ödenmiş sermayenin 5 taksitte ve her taksidin % 50'si ABD doları, Japon Yeni veya ECU olarak ödenilmesi, diğer % 50'lik aynı para cinsinden bono şeklinde taahhüt edilmesi öngörülmüştür. Banka istediği zaman gerekirse bunu nakde çevirebilecektir. Banka'nın üyeliği tüm Avrupa ülkelerine, Avrupa ülkesi olmayan fakat IMF üyesi olan ülkelere, Avrupa Birliği'ne (EC) ve Avrupa Yatırım Bankası'na (EIB) açıktır.

Her üye Governörler Kurulu'nda bir guvernör ve yardımcısı tarafından temsil edilir. Başkan Governörler Kurulu'nun oy sayısının yarısından fazlasını alarak seçilir. Başkan dört yıllık dönem için seçilir, ancak görev süresinin sonunda tekrar seçilebilmektedir. Başkan yardımcısı ise, Başkan'ın tavsiyesi üzerine Yönetim Kurulu tarafından atanmaktadır.

EBRD'nin faaliyete geçmesi ile birlikte belirlenen öncelikli çalışma alanları şunlar olmuştur :

- Faaliyete bulunacak ülkelerde yeni bir ekonomik çerçevenin oluşturulması,

- Yatırımların teşviki, ticari uygulamaların iyileştirilmesi, özelleştirme ve yeniden yapılandırmanın özendirilmesi,
- Çevre politikalarının iyileştirilmesi ve doğrudan olumsuz etkilerin giderilmesine yönelik yatırımların yapılması,
- İletişim ağının rehabilitasyonu, modernizasyon ve genişletilmesi,
- Belediye hizmetlerine ağırlık verilmesi.

Türkiye EBRD’de İsviçre, Lihtenstein, Özbekistan ve Kırgızistan ile bir grup oluşturmaktadır. Banka içinde % 3.76 oranında oy gücüne sahip olan bu grubun Yönetim Kurulu üyeliği görevini % 2.28 oy gücü bulunan İsviçre yürütmektedir. % 1.15 oy gücü ile ikinci sırada bulunan Türkiye ise yönetim kurulunun yardımcısı görevini yapmaktadır.

2.2.2. Avrupa Yatırım Bankası (EIB)

Avrupa Yatırım Bankası (European Investment Bank) fikri Avrupa Topluluğu’nu kuran ve 1 Ocak 1958’de yürürlüğe giren Roma Anlaşması ile doğmuştur. EIB’nin Statüsü Anlaşmaya eklenen Protokoldür. Banka, AB içinde özel bir kamu kuruluşu olup, kendi organlarının aldıkları kararlardan sorumludur ve kar amacı gütmeyen faaliyetlerini yürütmektedir. Bu banka Avrupa Birliği’nin (AB) ana mali kurumudur. Banka, Avrupa’nın dengeli ekonomik gelişimini ve entegrasyonunu desteklemek amacıyla mali önceliği olan sermaye yatırım projeleri için, tüm dünyada sermaye piyasası kaynaklarını arttırmayı hedefleyen uzun vadeli kredi veren bir kuruluştur. AB politikasının amacına uygun olarak kamu ve özel sektör projelerini finanse etmektedir. Esas amacı AB’nin daha fakir bölgelerindeki ekonomik kalkınmayı destekleyici yatırımları finanse etmektir. Yani, AB’nin temel amaçlarından biri olan “Birlik içinde bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması” EIB’in de finansman faaliyetlerinde dikkate aldığı öncelikli bir amaçtır. Bunun için EIB , AB içinde geri kalmış bölgelerde her türlü üretken yatırımın yanı sıra alt yapı ve enerji yatırımlarını da finanse edebilmektedir. Aynı zamanda EIB, AB politikası dışında da Avrupa ulaşım şebekesini, haberleşme ve enerji transferini geliştirmek, uluslararası rekabeti arttırmak ve Avrupa endüstrisinin entegrasyonunu, çevreyi

geliştirme ve koruma, güvenli enerji arzının sağlanması konularındaki projeleri desteklemektir (Güran, 2002; 115).

EIB, AB'nin iktisadi ve sosyal yapısını güçlendirmeye ve Tek Pazarı sağlamaya yönelik olmaları halinde geri kalmış bölgeler dışındaki projeleri de finanse edebilmektedir. Kuruluşunun ilk yıllarından beri EIB, AB'nin işbirliği yaptığı projelerin finansmanını sağlamaktadır. Bu tür finansman, AB ile çeşitli ülke veya grupların işbirliği anlaşmaları ve konvansiyon görüşmeleri ile sağlanmaktadır. EIB halen AB dışında Afrika, Karayip ve Pasifik ülkeleriyle Lom & Eacute IV. Konvansiyonu ile buralarda ayrıca, Akdeniz Bölgesi'nde, Orta ve Doğu Avrupa'da, Latin Amerika'da ve Asya'da faaliyetlerine devam etmektedir.

Aynı zamanda, EIB'ye AB'ye üye olan 25 ülke üyedir. Governörler Kurulu 15 üye ülke hükümet temsilcilerinden (genellikle Maliye Bakanları) oluşmaktadır. Bu Kurul kredi politikası için genel direktifleri vermekte, bilanço ve yıllık raporları onaylamakta, sermaye artırımına karar vermekte ve Yönetim Kurulu üyelerini atamaktadır. Yönetim Kurulu 25 Müdür ve 13 Yardımcısı'ndan oluşmakta ve yenilenebilir 5 yıllık dönem için atanmaktadırlar (24 Müdür ve 12 Yardımcısı üye ülkeler tarafından, 1 Müdür ve Yardımcısı AB Komisyonu tarafından aday gösterilmektedir). Kurul'un belli bir merkezi yoktur. Bu Kurul yılda en az on defa biraraya gelmektedir. Kurul, Banka'nın, Roma ve Maastricht Anlaşmalar'ında belirtilen şartlara, EIB Statüsü'ne ve Governörler'in genel direktifleri doğrultusunda yönetilmesini sağlamaktadır. Yönetim Kurulu Banka'nın günlük işlemlerinden sorumludur ve yenilenebilir 6 yıllık dönem için atanan bir Başkan ve 7 başkan Yardımcısı'ndan oluşmaktadır. Kurul, tavsiye niteliğinde kararlar sunmakta ve bunları uygulamaktadır.

Tablo 3: EIB Tarafından Sağlanan Finansman (Milyon EURO)

	1959-1994	1995-2000
AB İçi	155,005	127,431
AB Dışı	14,020	27,173
Toplam	169,025	154,604

Kaynak: 1954-1994 ve 1995-2000 dönemi için EIB (2001-b), s.112

Tablo 3’de görüldüğü üzere, EIB tarafından 1959-1994 (35 yıl) dönemi için sağlanan finansman 169 milyon EURO iken 1995-2000 (6 yıl) dönemi için ise hemen hemen aynı düzeyde yani 155 milyon EURO’luk bir finansman sağlanmıştır. Ayrıca, 1990-1994 arasındaki beş yıllık süre için EIB toplam olarak 85.307 milyon ECU kredi vermiş, bunun 78.649 milyon ECU’lük kısmı AB bünyesindeki projelerde ve 6.658 milyon ECU’lük kısmı da üye olmayan ülkelerdeki yatırımlarda kullanılmıştır. 1994 yılında EIB’nin sağladığı finansman toplam olarak 19.928 milyon ECU’ye ulaşmıştır (17.682 milyon ECU birlik içinde, 2.248 milyon ECU birlik dışında). Girişimciler, Bankanın çalıştığı ülke paralarıyla (1994’de 17 ülke) kredi alırken, Banka, hesaplarını ECU cinsinden tutmaktadır. 27 Mayıs 1995 tarihinde ECU; 1,86 DM’na, 170 Pesoto’ya, 6,5 Fransız Frangı’na, 2249 İtalyan Lireti’ne, 0,82 İngiliz Poundu’na, 1,5 İsviçre Frank’ına, 117,27 Japon Yen’ine ve 1,3 ABD dolarına eşit olmuştur. EIB’nin 62 milyar ECU’ya ulaşan sermayesini üye ülkeler sağlamaktadırlar. Bu sermayenin % 7,5’i yatırılmış, geriye kalanı da taahhüt edilmiştir

2.2.3. Avrupa Kalkınma Fonu (EDF)

Avrupa ülkeleri arasında ekonomik gelişmeyi sağlamak, ülkeler arasında ortak politikalar oluşturmak için 23 Haziran 1969’da Düsseldorf’da kuruldu. Türkiye’nin de içinde bulunduğu 15 üyesi vardır. Avrupa Kalkınma Fonu (European Development Fund), AB üyesi ülkelerin eski sömürgelerine finansman sağlamaya

yönelik olarak Roma Antlaşmasıyla oluşturulmuştur. 1975 yılından itibaren bu fondan, AB'nin dış ilişkilerinin bir boyutu olarak finansman sağlamaktadır. Yani, Avrupa Kalkınma Fonu, Avrupa Birliği'nin Lome Konvansiyonu kapsamında yer alan Afrika-Karayip-Pasifik (AKP) ülkeleriyle işbirliği sağlanması ve bu ülkelerin kalkınmasına destek olunması amacıyla oluşturduğu temel mali araçtır. Fon, hazırlanan yardım programları çerçevesinde kullanılmaktadır.

İlk aşamada her AKP ülkesine Fon'dan ayrılan yardım oranı ve yardımın kullanım koşulları belirlenir. Bunu takiben her AKP ülkesi için "ülke raporları" hazırlanır ve uzmanlardan oluşan bir heyetin her ülkeyi ziyaret etmesinden sonra tüm ülkelerin yardım programları belirlenir. Ülkeler, bu programlar çerçevesinde belirlenen çeşitli proje tekliflerini AB Komisyonu'na iletirler. Genel olarak Fon'dan yararlanan projeler, altyapı, tarım, fizibilite çalışmaları, mesleki eğitim programları gibi alanlarda yoğunlaşmaktadır (Feyzullabeyli, 2001; 32).

2.2.4. Avrupa Yatırım Fonu (EIF)

Avrupa Yatırım Fonu, (European Investment Fund) mali bir kuruluştur. Yani, Avrupa Yatırım Fonu (AYF) 1994 yılında Avrupa Yatırım Bankası (AYB), Avrupa Birliği Komisyonu ile Avrupa Bankaları ve mali kurumları tarafından ortak kurulmuş bir Avrupa Birliği mali kurumudur. Son yapılan reform ile Avrupa Yatırım Bankası, AYF'nin en büyük hissedarı haline gelmiş ve AYB grubunun risk sermayesi bölümünü oluşturmuştur. Risk sermayesi alanında anahtar oyuncu AYF'dir. AYF ayrıca KOBİ sektöründe aktif rol oynamakta böylelikle AYB'nin faaliyetlerini özellikle mali araçlara garanti sağlamak amacıyla tamamlamaktadır. Ayrıca, Fonun misyonu esasen özel sektör veya özel/kamu sektörüne ulaşım, haberleşme ve enerji özellikle de Trans-Avrupa Network (TENs) ağının gelişimi alanlarında ve de küçük ve orta ölçekli girişimlere uzun vadeli altyapı projelerinde garanti sağlamaktadır. Desteklenen diğer projeler arasında hızlı tren hattını kapsayan demiryolu ağı, kırsal ulaşım ağı sistemleri, doğalgaz boru hattı, kojenerasyon, optik fiber networkler, paralı karayolu, köprü ve tüneller, limanlar, elektrik bağlantıları, data networkler, cep telefonları alanları yer almaktadır.

Avrupa Yatırım Fonu'nun bir Avrupa Birliği kurumu olarak görevi Topluluk hedeflerini gerçekleştirmektir. AYF, Bankacılık sektörünü tamamlayan bir kurum olarak Avrupa Birliği içindeki KOBİ'lerin büyümesi ve borç finansmanı için garanti oluştururken ticari esaslara göre hareket etmekte ve mali riski paylaşmaktadır.

Fon'un kayıtlı sermayesi 2 milyar ECU'dür ve bunun 800 milyon ECU'sü Avrupa Yatırım Bankası, 600 milyon ECU'lük kısmı Avrupa Birliği ve 384 milyon ECU'lük kısmı da finansal kuruluşlar tarafından konmuştur. Fon kurulduğundan beri 711 milyon ECU tutarındaki faaliyetleri onaylamış ve 1994 yılında yaklaşık 515 milyon ECU garanti imzalamıştır (Feyzullabeyli, 2001; 35).

AYF garantilerinden yararlanan mali kurumlar, operasyonlara % 20 oranında sermaye koyma mecburiyetindedirler. Bu zorunluluk, AYF'nın Avrupa Birliği'nin borç ödeme oranına ilişkin direktifinde yer alan çok taraflı Gelişim Bankası statüsünden kaynaklanmaktadır. AYF, garanti faaliyetlerine ek olarak, KOBİ'lere değişik biçimlerde risk sermayeleri yatırır ve girişim sermaye fonları hisselerine yatırım yapar. Girişim Sermayesi faaliyetlerinin ticari esaslar içinde gerçekleşmesi ve geri dönüşümün yatırımın profili ile aynı oranda olması beklenir.

2.2.5. Amerika Ülkeleri Kalkınma Bankası (IaDB)

Latin Amerika'da bölgesel bir kalkınma bankası kurulması fikri daha önceleri de ortaya atılmakla birlikte İkinci Dünya Savaş'ından sonra yoğun bir biçimde savunulmaya başlanmıştır. Amerika Ülkeleri Kalkınma Bankası'nın (Inter-American Development Bank - IaDB) kurulması Eylül 1958'de Washington'da toplanan 21 ülkenin Dışışleri Bakanlarının ortak teklifiyle Amerika Ülkeleri Ekonomik ve Sosyal Konseyi'nin Nisan 1959'daki toplantısında gündeme getirilmiştir. Anlaşma Aralık 1959'da yürürlüğe girmiş ve Governörler Kurulu'nun ilk toplantısı şubat 1960'da yapılmıştır. Kısa bir yapılanma sürecinden sonra Banka Ekim 1960'da çalışmalarına başlamıştır. Banka sadece bölge ülkelerinin katılımına açık olmakla birlikte 1976'dan bu yana Amerika kıtası dışından 18 ülkenin daha üyeliğe alınması kabul edilmiştir. şu anda Bankanın 46 üyesi vardır .

Temel amacı, üye ülkelerin ekonomik kalkınma ve geliştirmelerine katkıda bulunmak olarak belirtilebilecek olan banka, bu amaca yönelik olarak resmi ve özel kalkınma yatırımlarına katılmakta, bunlara garantiler vermekte ve teknik yardımda bulunmaktadır.

En yüksek organ olan Guvernörler Kurulu her üye ülkeden gelen bir guvernör ve onun gelecek dönemde yerini alacak olan adaydan oluşmaktadır. Kurul yılda bir defa toplanmakla birlikte gerekli görülen durumlarda bu artırılabilir. Yönetim Kurulu, biri ABD tarafından, 8'i Latin Amerika ülkeleri tarafından, biri Kanada tarafından, 2'si de bölge ülkesi olmayan devletlerce üç yıllığına seçilen 12 kişiden oluşmaktadır. ABD ve Kanada dışında her ülkenin guvernörü kendi ülkesi dışından bir ülkeden olması kaydıyla kendinden sonra görev yapacak olan guvernörü seçmektedir. Son yapılan değişikliklerle Yönetim Kuruluna biri bölge dışı ülkelere diğeri ise bölgedeki borç kullanan ülkelere gelen iki üyenin daha katılması kararlaştırılmıştır. Kurul dönem boyunca çalışmalarına devam eder ve Banka Başkanı Yönetim Kurulunun başkanı olarak görev yapar.

Banka görevlerini yerine getirirken, mümkün olduğunca ulusal ve uluslararası kuruluşlarla ve yatırım sermayesi sağlayacak özel kuruluşlarla işbirliği içinde çalışmaktadır. Son sermaye artırımları ile birlikte üye ülkeler bankanın yıllık portföyünün %5'i kadarını bölgede yer alan özel sektör kuruluşlarına devlet garantisi şartı aranmaksızın borç verebilmesini kararlaştırmışlardır. Banka gelişmekte olan bölge ülkelerinin ekonomik ve sosyal gelişim sürecine katkıda bulunmak amacıyla, özel ve kamu sermayesinin yatırımlarda bulunmasını teşvik eder, üye ülkelerin kalkınmalarının finansmanı için kendi kaynaklarını kullanır, özel yatırım projelerini teşvik eder ve özel sermayenin yeterli olmadığı durumlarda özel yatırımlara sermaye yardımında bulunur, kalkınma politikalarının uygulanmasında üye ülkelerle işbirliğinde bulunur, kalkınma plan ve projelerinin hazırlanmasında, geliştirilmesinde ve finansmanında teknik yardım sağlar.

Bankanın sermayesi 66,3 milyar ABD dolarıdır ve ayrıca özel faaliyetler için katkılarla birlikte 9,7 milyar ABD dolarlık bir bölüm ayrılmış durumdadır. 1994 ve 1995 yıllarında banka sermayesinin arttırılarak 101 milyar ABD doları düzeyine çıkarılmasına karar verilmiştir. Normal kaynaklardan verilen borçlar, borçlanılan

para birimi üzerinden geri ödenebilmektedir. Özel faaliyetler için alınan borçlar 1973'den önceki pek çok örnekte tamamen veya kısmen yerel para birimi üzerinden ödenebiliyorduydu da, artık bu türdeki borçlarda borçlanılan para birimi cinsinden ödeme yapılmaktadır. Özel faaliyetler fonundan sağlanan borçların amortizasyonu ve faiz oranları daha düşüktür. Fonlardan sağlanan borçların yönetimi banka ve borç veren ülke arasında belirlenen kurallara göre yürütülür. 19 Kasım 1984'de 34 ülkenin temsilcilerinin katıldığı görüşmeler sonucunda Amerika Ülkeleri Kalkınma Bankasına bağlı bir kuruluş olan Amerika Ülkeleri Yatırım İştirakinin oluşturulmasına dair anlaşma imzalanmıştır. 1988 yılı sonu itibariyle iştirakleri toplamı 199.060.000 ABD doları olan 33 ülke katılım paylarını onaya sunmuşlardır. Bu iştirakin amacı bölge ülkelerindeki Amerika Ülkeleri Kalkınma Bankası tarafından faaliyetleri desteklenen özel sektör girişimlerinin özellikle de Küçük ve Orta Boy İşletmelerin modernizasyonunun, yaygın hale getirilmesinin teşvik edilmesidir. İştirakin sermaye payı 200 milyon ABD dolarıdır.

2.2.6. Afrika Mali Kurumları Geliştirme Birliği (AADFI)

Afrika Gelişme Finans Kurumları Birliği (Association of African Development Finance Institution AADFI) 4-7 Mart 1975 tarihinde Cote d'Ivoire'de, Afrika Gelişme Bankası himayesinde, üye ülkeler maliye bakanları toplantısında kurulmuştur. Birlik, Afrika ülkeleri arasındaki dayanışma ve işbirliği ihtiyacından dolayı oluşturulmuştur. Birliğin merkezi Fildişi sahillerindedir. Birliğin amaçları şöyledir; Afrika'daki sosyal ve iktisadi gelişmenin finansmanında koordinasyonun sağlanması, üye ülkeler arasında bilgi akışının sağlanması ve Afrika ülkeleri arasında iktisadi entegrasyonun hızlandırılmasıdır. 36 ülke AADFI'ye üye olmaktadır. Ayrıca, 9 özel üye vardır. Afrika hükümetler arası gelişme örgütleri aralarında şu kuruluşlar vardır: Afrika Kalkınma Bankası (AfDB), Merkezi Afrika Devletleri Kalkınma Bankası (BDEAC), Batı Afrika Kalkınma Bankası (BOAD), Doğu Afrika Kalkınma Bankası (EADB), Dayanışma ve İktisadi Kalkınma Fonu. Birliğin en üst organı Büyük Meclis'tir. Meclis yılda bir kez toplanır. Meclis İdari Komiteyi seçer. Komite sekiz üyeden oluşur .

2.2.7. Afrika'nın İktisadi Kalkınması İçin Arap Bankası (ABEDA)

Afrika'nın Kalkınması için Arap Bankası'nın kurulması kararı 26 Kasım 1973'teki altıncı Arap zirvesinde ve Arap ülkeleri birliği ekonomik konseyinin 5 Aralık 1973'teki toplantısında alınmıştır. Governörler kurulunun ilk toplantısı 11 Ocak 1975'te yapılmış ve çalışmaya 1975'in Mart ayında başlanmıştır. Merkezi Hartumda bulunan Banka'nın üyeleri şu ülkelerdir: Fas, Bahreyn, Mısır, Irak, Ürdün, Kuveyt, Lübnan, Libya, Moritanya, Cezayir, Umman, Filistin, Katar, Suudi Arabistan, Sudan, Suriye, Tunus, Birleşik Arap Emirlikleri .

Banka'nın amacı Afrika devletleri ve Arap devletleri arasındaki ekonomik, finansal ve teknik işbirliğini desteklemektir. Bu amacı gerçekleştirmek için banka :

1. Afrika ülkelerindeki ekonomik gelişmeye yardım sağlayacak;
2. Arap sermayesinin Afrika'ya desteğini sağlayacak;
3. Afrika'nın gelişmesi için gereken teknik yardımı sağlayacaktır.

Bankanın benzer kuruluşlarda olduğu gibi iki temel yönetim organı bulunmaktadır. Bunlardan Governörler konseyi her üyenin bir temsilcisinden oluşmaktadır. Yönetim kurulu ise 12 üyelidir ve yönetim kurulu başkanı aynı zamanda Bankanın da başkanıdır. Governörler kurulu üye ülkelerin Maliye bakanlarından oluşmaktadır ve en yüksek otoritedir. Her üye bir guvernör ve bir yedek guvernör tarafından temsil edilmektedir. Arap Devletleri Birliği Genel Sekreteri ve Afrika Birliği Organizasyonu Genel Sekreteri toplantılara dinleyici olarak katılabilmektedirler. Governörler Kurulu, genel müdürü atamaktadır. Müdürler Kurulu 11 üyeden oluşmakta ve başkan tarafından seçilmektedir.

Banka'nın başlangıç sermayesi 231 milyon \$'dır. Banka'nın sermayesi üye olmak isteyen yeni Arap ülkesi üyelerle artacaktır. 1994'ün sonunda bankanın sermayesi 1145,817 milyon \$ olmuştur. Bu artışın nedeni:

- a) Banka'nın Afrika için özel Arap fonundan aldığı 350 milyon \$;
- b) Banka'nın başlangıç sermayesinin artışı (154.817 milyon \$);

c) Ek finansal kaynaklar (250 milyon \$, Nisan 1983);

d) Ek finansal kaynaklar (60 milyon \$, Temmuz 1985);

e) Ek finansal kaynaklar (100 milyon \$, Nisan 1994).

ABEDA'nın açtığı krediler altyapı, imalat sanayi, tarım ve enerji sektörlerinde yoğunlaşmaktadır. Açılan krediler genellikle Batı ve Doğu Afrika ülkeleri arasında eşit bir dağılım göstermektedir. Banka Afrika Kalkınma Bankasıyla işbirliği içinde hareket etmektedir.

2.2.8. Afrika Kalkınma Bankası (AfDF)

BM Afrika için Ekonomik Komisyonunun (ECA) girişimlerinin de etkisiyle hazırlanan Afrika Kalkınma Bankası (African Development Bank) kuruluş anlaşması 4 Ağustos 1963'de imzalanmış ve 10 Eylül 1964'de yürürlüğe girerek banka kurulmuştur. İlk Governörler Kurulu toplantısı 7 Kasım 1964 tarihinde Nijerya'da toplanmıştır. Banka faaliyetlerine 1 Temmuz 1966 tarihinde başlamıştır. Başlangıçta, yalnızca bağımsız Afrika devletleri Banka üyesi olabilmişlerdir. Mayıs 1982'de yapılan değişiklik ile Banka'ya Afrika dışından da ülke kabulü mümkün hale gelmiştir.

Üyelik 1979 yılında bölge dışı ülkelere de açılmıştır. Bankanın 24'ü bölge dışından olmak üzere 77 üyesi bulunmaktadır. Bölge dışı 24 üye ülke ise şunlardır: Arjantin, Avusturya, Belçika, Kanada, Çin, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Hindistan, İtalya, Japonya, Kore, Kuveyt, Hollanda, Norveç, Portekiz, Norveç, Suudi Arabistan, İspanya, İsveç, İsviçre, İngiltere, ABD (Güran, 2001; 236)

Banka'nın en üst düzey organı olan Governörler Kurulu'nda üye ülkelerin her biri temsil edilmektedirler. Üye ülkelerin Governörleri ülkeleri tarafından göreve getirilirler. Governörler Kurulu Banka'nın politikalarına ilişkin genel uygulama esaslarını belirler.

Afrika ülkelerinin ekonomik kalkınmalarını ve bütünleşmelerini korumak amacıyla kurulan Afrika Kalkınma Bankası, bu amaca yönelik olarak öncelikle kalkınma projelerinin değerlendirilmesi, koordinasyonu ve finansmanına yönelik

çalışmalar yapmaktadır. Bankanın finansman kaynakları ise, sermaye ve borçlanmalardan oluşmaktadır. Bankanın sermayesi bölge dışından ülkelerin katılımına izin verilmesiyle zaman içinde belli ölçüde artmış; bu durum bankanın finansal faaliyetlerinin genişlenmesinde de etkili olmuştur. Ancak, bölge içindeki sermaye paylarının 2/3 olması şeklinde bir sınırlama getirilmiştir.

Afrika Kalkınma Bankası yardımcı kuruluşlarla birlikte sınırlı kaynaklarına rağmen Afrika ülkeleri açısından önem taşıyan bir bölgesel mali işbirliği kuruluşudur.

2.2.9. Afrika Kalkınma Fonu (AfDF)

1972 yılının Temmuz ayında Cezayir’de yapılan sekizinci Afrika Kalkınma Bankası Governörler kurulu yıllık toplantısında gerçekleştirilen bir anlaşma ile Afrika Kalkınma Fonu kurulmuştur. Anlaşma 30 Haziran 1973 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Fon faaliyetlerine 1 Ağustos 1973 tarihinde başlamış, ilk kredisini ise 16 Ocak 1974 tarihinde kullanmıştır. Fon’un finans gelirleri şunlardır:

- Banka’dan (Afrika Kalkınma Bankası) elde edilen gelirler,
- Üye ülkelerden elde edilen gelirler,
- Banka tarafından diğer kaynaklardan elde edilen gelirler,
- Fon faaliyetlerinden ve diğer faaliyetlerden elde edilen gelirler.

Fon faaliyetlerini Afrika Kalkınma Bankası’nın personel, bina ve diğer kaynaklarını kullanarak gerçekleştirmektedir. Afrika Kalkınma Bankası’nın 51 üyesi ve 26 katılımcı ülkeden oluşur. Banka Governörler Kurulu ve Yardımcı Governörler Kurulu üyeleri Fon’un eski Governörler Kurulu ve Alternate Governörler Kurulu üyeleridir. Buna ek olarak, Banka üyesi olmayan devletler birer Governör ve Governör Yardımcısı atama hakkına sahiptirler. Yönetim Kurulu 12 Üyeden oluşur. Bunlardan altı üye Banka Yönetim Kurulu tarafından, diğer altısı ise katılımcı devletler tarafından atanır.

2.2.10. Batı Afrika Kalkınma Bankası (BOAD)

Batı Afrika Kalkınma Bankası (BOAD) 14 Ekim 1973 yılında Batı Afrika Para Birliği'ne (UMOA) üye ülkeler tarafından imzalanan bir anlaşmayla kurulmuştur. BOAD'ın amacı Birlik üyelerinin dengeli kalkınmasını geliştirmek ve Batı Afrika Ekonomik Entegrasyonunu başarmaktır. 10 Haziran 1994 yılında imzalanan antlaşmayı takiben 1 Ağustos 1994 yılında Batı Afrika Para Birliği, Batı Afrika Ekonomi ve Para Birliği (UEMOA) haline geldi. Şu anda bankanın 7 üye ülkesi vardır: Benin, Burkina Faso, Fildişi Sahilleri, Mali, Nijerya, Senegal, Togo.

BOAD, Batı Afrika Para Birliği Bakanlar Konseyi direktifleri ve kontrolü altında bir başkan ve bir yönetim kurulu tarafından yönetilir. Yönetim kurulu başkanı da sayılan banka başkanına ilaveten Yönetim Kurulu Para Birliğine üye her ülkeden ve BCEAO'dan (Batı Afrika Ülkeleri Merkez Bankası) birer ve en fazla 5 kişi olmak üzere Banka'nın sermayesine para koyan Birlik dışı uluslararası kuruluşların ve ülkelerin temsilcilerinden oluşur. Başkan Birliğin Bakanlar Konseyi tarafından tekrarlanabilir 6 yıllık süre ile atanır. Yönetim kurulu tarafından 5 yıllık bir süre ile atanan bir başkan yardımcısı başkana çeşitli konularda yardımcı olur.

2.2.11. Asya Kalkınma Bankası (AsDB)

Çoğu bölgelerde olduğu gibi Asya bölgesi için bir kalkınma bankası oluşturulması girişimleri 1960'lı yıllardan başlayarak ortaya çıkmıştır. Asya Kalkınma Bankası (Asian Development Bank) Aralık 1963'te ilk Asya Ekonomik İşbirliği Konferansı'nda alınan karar ve 1965'te Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Komisyonu tarafından Asya Kalkınma Bankası üzerine alınan karar doğrultusunda kurulmuştur. Asya ekonomik kalkınması üzerine ikinci başkanlık konferansı 29 Kasım - 2 Aralık 1965 tarihleri arasında Manila'da yapılmıştır. Banka, Aralık 1966'da faaliyete geçmiş, 1968'te ise borç vermeye başlamıştır. Şu anda 55 üyesi vardı. Bu üyelerden 37'si bölge içinde diğerleri ise bölge dışındadır. Türkiye esas itibarı ile gelişmiş ülkelerden oluşan bölge dışı üyeler kategorisinde yer almaktadır. Bölge içi gelişmiş ülkeler Japonya, Avustralya ve Yeni Zelanda'dır. **Guvernörler Kurulu:** Her ülke, guvernörler kurulunda, bir guvernör ve bir yedek guvernör tarafından temsil edilmektedir .

Müdürler Kurulu 12 müdürden oluşmaktadır. Müdürlerin 8 tanesi bölgesel, 4 tanesi de bölge dışı üyeleri temsil etmek üzere guvernörler tarafından seçilmektedir. Müdürlerin görev süresi iki yıldır ve tekrar seçilebilmektedirler. Başkan müdürler kurulunun yöneticisidir. Bölge üyelerinin milliyetinden olması gereken başkan, guvernörlerin çoğunluğu tarafından seçilir ve görev süresi beş yıldır. Başkan yardımcıları müdürler kurulu tarafından başkanın tavsiyesiyle seçilmektedir.

Banka geliştirmekte olan üye ülkelere kredi vermekte ve sermaye yatırımı yapmakta; kalkınma proje ve programlarına teknik yardım ve danışmanlık hizmeti vermekte; kamu ve özel sektör sermayesini kalkınma yatırımları için kullanmakta; üye ülkelerden gelen, kalkınma politika ve planlama yardım isteklerine cevap vermektedir. Kredi sağlama, sermaye yatırımı ve teknik yardım dışında Banka'nın beş stratejik amacı vardır. Ekonomik büyümeyi artırma, fakirliği azaltma, kadınların konumunu yükseltme, insan kaynağını geliştirme (nüfus planlaması dahil) ve doğal kaynak ve çevrenin kullanılmasında yardım sağlamaktır. Temel amacı Asya ve Pasifik bölgesindeki geliştirmekte olan üye ülkelere finansman ve teknik yardım sağlamak ve yatırımları ve ekonomik büyümeyi teşvik edip hızlandırmak şeklinde özetlenebilir.

Bankanın kaynaklarını sermayesinin dışında borçlanma yoluyla sağlanan fonlar oluşturmaktadır. Bunun dışında, üyelerin katkıları ile biriken net gelirlerden oluşan özel fonlar bulunmaktadır. 31 Aralık 1994 tarihi itibarıyla bankanın toplam kayıtlı sermayesi 50,8 milyar dolar olup, bunun 30,2 milyar \$'lık kısmı bankanın 55 üye ülkesine ait katkı payıdır. Bankanın kayıtlı sermayesi SDR cinsinden açıklanmakta olup, her bir pay 10.000 SDR ve o tarih itibarıyla de SDR 1,45985 \$'dır. Banka sermaye kaynaklarını artırmak için Avusturya, Belçika, Almanya, Hong Kong, İtalya, Japonya, Kuveyt, Lüksemburg, Hollanda, Suudi Arabistan, İsviçre, Birleşik Arap Emirlikleri, İngiltere ve ABD sermaye piyasalarına borçlanmıştır. 1983'e kadar üye ülkelerin Merkez Bankaları ve para otoritelerine dolar bazında iki yıllık tahvil satmıştır. Banka yeni bir borçlanmaya gitmemiştir. 15 Ekim 1982'de banka, IMF tarafından SDR kullanabilecek kuruluşlardan biri olarak tanımlanarak, SDR'yi işlemlerinde kullanma hakkı kazanmıştır. Kredileri finanse eden bankanın kaynakları Asya Kalkınma Fonu'nda kayıtlıdır (Memmedov, 1997, 45).

Krediler bankanın gelişmekte olan daha fakir ülkelerine verilmektedir. Bu krediler 10, 35, 40 yıllığına verilmektedir. Bunun 10 yılı geri demesizdir, yıllık yüzde 1 faiz alınmaktadır. Asya Kalkınma Fonu'nda kayıtlı kaynakların miktarı 1994 sonunda 19,998 milyon \$ olmuştur. Banka aynı zamanda, Bankanın teknik yardım aktivitelerini finanse eden zel Teknik Yardım Fonu'nu da yönetmektedir. 29 ye Fon'a katkıda bulunmaktadır. Fon'un toplam kaynakları 1994'n sonunda 532,2 milyon \$ olup, bunun 330,7 milyon \$'ı kullanılmıştır. Bunlara ek olarak banka şimdi Japon zel Fonu'nu da yönetmektedir.

Bu fon 1988'de kurulmuş ve Japon Hkmeti fonlarından oluşmaktadır.

Japon zel Fonu :

- i) Teknik yardım projelerini;
- ii) zel sektör kalkınma projelerini finanse etmekte kullanılmaktadır.

1988-1994 arasında Japon hkmeti fona 53,1 milyar Yen katkıda bulunmuştur. Japon Hkmeti ayrıca seminer ve sempozyum türü projeler ve evre konulu aktiviteler için toplam 7,6 milyar Yen katkıda bulunmuştur.

2.2.12. İşlam Kalkınma Bankası (IsDB)

İşlam lkeleri arasında bir uluslararası kalkınma mali kuruluşunun oluşturulması fikri resmi olarak ilk kez 1970 yılında İşlam lkeleri Mali Bakanları Konferansında tartışılmıştır. İkinci İşlam lkeleri Maliye Bakanları Konferansı, 10 Ağustos 1974 tarihinde Suudi Arabistan'ın Cidde kentinde İşlam Kalkınma Bankası'nı (İşlam Development Bank- IsDB) kuran Anlaşma'yı imzaya açmıştır. Anlaşma 23 Nisan 1975 tarihinde yürürlüğe girmiştir. İlk Yönetim Kurulu Toplantısını ise 26 Temmuz 1975 tarihinde Suudi Arabistan'ın Cidde kentinde yapmıştır. Banka işlem yapmaya 20 Ekim 1975 tarihinde başlamıştır. Banka yeliği İşlam Konferansı rgt'ne ye olan tüm ülkelere açıktır .

Bankanın şu anda 48 yesi olmaktadır. Türkiye ve Azerbaycan yeleridir. Her ye lke, Governörler Kurulu'nda bir Governör ve Governör Yardımcısı tarafından temsil edilmektedir. Yönetim Kurulu en fazla hisseye sahip üyelerin

seçtiği beş delegeden ve diğer tüm Guvernörlerin seçeceği altı delegeden, bir başka deyişle 11 kişiden oluşmaktadır. Yönetim Kurulu'nun görev süresi üç yıldır, ancak bu süre yenilenebilir. Banka'nın Başkanı, Yönetim Kurulu'nun Başkanı olarak da görev yapar. Günlük işlemlerden sorumlu olan Başkan, yenilenebilir beş yıllık süre için Guvernörler Kurulu tarafından seçilir. Kendisine Yönetim Kurulu tarafından tavsiye üzerine atanmış üç Başkan Yardımcısı yardım eder. Şu anda bankada 700 dolayında toplam olarak personel çalışmaktadır.

Banka'nın temel amacı İslam prensipleri ışığında üye ülkelerin ve çeşitli ülkelerde yaşayan müslümanların ekonomik gelişmelerinin ve sosyal ilerlemelerinin sağlanmasıdır. Bankanın özel yardım hesabının başlıca amaçları arasında şunlar yer almaktadır:

- Üye ülkelerin ekonomilerini, mali ve bankacılık sistemlerini yeniden düzenlemelerine yardımcı olacak eğitim ve araştırmalar yapmak;

- Doğal afetlerden zarar gören üye ülkelere ve İslam topluluklarına gerekli mal ve hizmetin sağlanmasında yardımcı olmak;

- İslami düşüncenin artımına katkıda bulunmak üzere üye ülkelere mali yardım sağlamak;

- Üye olmayan ülkelerde müslüman toplulukların sosyo-ekonomik durumlarını iyileştirmek için mali yardım sağlamak.

Aynı zamanda Banka, üyeleri arasındaki ticaretin artırılmasını da teşvik etmektedir. Bu teşvik, İthalat Ticaret Finansman İşlemleri (ITFO), İslam Bankası Portföyü (IBP) ve Uzun Dönem Ticaret Finansmanı (LTTFS) yollarıyla yapılmaktadır. Bu çabaların desteklenmesi amacıyla Banka, İhracat Kredisi ve Yatırım Sigortası İçin İslami İşbirliği'ni (ICIEC) kurmuştur. İşbirliğinin amacı; ihracatın ve yatırımların Anlaşma'da öngörülen ticari ve politik risklere karşı sigorta edilmesini sağlamaktır. Banka üye ülkelerde İslami esaslara uygun bankacılığın geliştirilmesi için 1983 yılında faaliyete geçen İslami Araştırma ve Eğitim Enstitüsü'nü (IRTI) kurmuştur. Bu Enstitü araştırmalar yapmakta, eğitim programları düzenlemekte, yayınlar çıkarmakta bankacılık ve ekonomi alanlarında konferanslar

düzenlemektedir. Enstitü, İslami esaslara uygun bankacılığın ve ekonomik sistemin geliştirilmesi amacıyla bu alanlarda ödüller dağıtmaktadır.

2.2.13. Arap Para Fonu (AMF)

1960'lı yıllara kadar Arap ülkeleri arasında mali işbirliğine yönelik bir kurumun oluşturulması fikri bu ülkeler arasındaki farklı politik görüş ayrılıkları nedeniyle mümkün olmamıştır. Yalnız 1970'li yıllarda ortak bir fikrin oluşturulması mümkün olmuştur. Arap Para Fonu'nu (AMF) kuran anlaşma 27 Nisan 1976 tarihinde Arap Ülkeleri Ligi Ekonomik Konseyi tarafından onaylanmış, 13 Şubat 1977 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Başkanlar Konseyi ilk toplantısını 19 Nisan 1977 tarihinde gerçekleştirmiştir.

Merkezi Birleşik Arap Emirlikleri'nde (Abu Dabi) bulunan AMF 20 üye ülkeden oluşmaktadır: Cezair, Bahreyn, Mısır, Irak, Ürdün, Kuveyt, Lübnan, Libya, Fas, Umman, Filistin, Katar, Suudi Arabistan, Somali, Sudan, Suriye, Tunus, Birleşik Arap Emirlikleri, Yemen Cumhuriyeti. Governörler Kurulu en yüksek karar organıdır. Her bir ülke bir Governör tarafından temsil edilmektedir. Yönetim Kurulu sekiz direktörden oluşmaktadır. Üyeler Governörler Kurulu tarafından üç yıllığına seçilmektedir. Genel Başkan Yönetim Kuruluna başkanlık eder. Governörler Kurulu tarafından beş yıllığına seçilir. İkinci kez aynı göreve atanabilir. Fon işlemlerinin idaresinden ve personel atamalarından sorumludur.

AMF bölgesel ve hükümetler arası, bağımsız hukuksal yapısı olan bir kuruluştur. Kuruluşun amaçları ticaret ve ödemeler kısıtlamalarının ortadan kaldırılması, kısa ve orta vadeli fonlar ile ödemeler dengesizliklerinin telafi edilmesi, üye ülkeler arasında para politikalarının koordine edilmesi, para ve mal hareketlerinin serbestleştirilmesi ve üye ülkeler arasında sermaye hareketlerinin teşvik edilmesidir. Fon, 1978 yılında borç verme işlemine başlamıştır. Borçlanma faizleri sistem içinde belirlenmektedir, faiz oranları ve diğer maliyet unsurları homojen bir şekilde belirlenmektedir.

Yukarıda amaçları sayılırken ifade edildiği gibi AMF Arap ülkeleri arasında mali işbirliği çabasını yansıtmaktadır. Fonun temel finansman kaynağını sermayesi

oluşturmaktadır. AMF'nin ilk sermayesi 250 milyon Arap Hesap Dinarı (750 milyon SDR) olarak belirlenmiş, ancak daha sonra 600 milyon Arap Hesap Dinarına (1.800 milyon SDR) yükseltmiştir. Bu kayıtlı sermayenin belli bir kısmı üyelere zaman içinde ödenmiş olup finansal faaliyetlerdeki temel kaynağı bu kısım oluşturur. Fonun diğer bir kaynağını da kredi işlemlerinden sağladığı net gelirler oluşturmaktadır. AMF, açmış olduğu tüm kredilerden % 0,25 oranında hizmet ücreti almaktadır. AMF'nin 600 milyon Arap Hesap Dinarı (1,800 milyon SDR) kadar kullanılabilir sermayesi vardır. Başkanlar Kurulu kullanılabilir sermayeyi artırmak konusunda yetkiye sahiptir. Fon kullanılabilir sermayenin iki katına kadar kredi verebilmektedir. AMF kredileri vade, ödemesiz dönem ve faiz oranı itibarı ile kredi türlerine göre değişmektedir. Normal krediler 3.5 yıllık ödemesiz dönemi kapsamak üzere 5 yıl vadelidir. Fon ayrıca üyelerin kalkınma projeleri için kredi garantileri de verebilmektedir.

2.2.14. Karadeniz Ekonomik İşbirliği (BEC)

Eski çağlardan beri Karadeniz, çeşitli uygarlıkların beşiği olmuş, Asya ile Avrupa arasında değişik uyruklu, farklı mesleklere sahip ve değişik kültürlerden ve dinlerden gelen insanların birbirleriyle kaynaştığı konumunu muhafaza etmiştir. Ancak bu hiçbir zaman kolay bir süreç olmamış, barış ve huzur dönemlerini uzun çatışma ve savaşlar izlemiştir. Bu durumda bile, Karadeniz gelişmiş ticaret ilişkileri ve bağlantılarıyla tanınmıştır. Bölgedeki ülkeler arasında, barış köprüleri kurma çabaları eksik olmamıştır. Avrupa ve Asya'yı birleştiren meşhur İpek Yolu'ndan söz etmek bu konuda yeterlidir. İpek Yolu sayesinde iki kıtanın halkları arasında ilişki kurulması ve farklı kültürlerin yan yana yaşaması ve karşılıklı olarak zenginleşmesi şeklinde çok değerli deneyim kazanılmıştır.

Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) fikri, 1980'li yılların sonunda Doğu Avrupa Ülkeleri ve Sovyetler Birliği'ndeki değişim sürecinin hızlandığı bir dönemde doğmuştur. Hammadde ve enerji kaynakları yönünden çok zengin olan eski Sovyetler Birliği'nde savunma ve uzay sanayi gibi alanlara yatırım yapılmış, buna karşılık başta tüketim malları olmak üzere insana yönelik yatırımlar ihmal edilmiştir. Türkiye ise eski Sovyetler Birliği'nin çok fazla ihtiyaç duyduğu ve Batı ülkelerinde pazarlamada güçlük çekebileceği gıda ve tüketim mallarına sahip bulunmaktadır. Sanayileşmede

önemli bir aşama kaydeden ve yeni bir atılıma hazırlanan Türkiye yanı başındaki bu hammadde ve enerji kaynaklarına, eski Sovyetler Birliği ise gıda ve tüketim mallarına ihtiyaç duymaktadır. Bütün bu yeni koşullar Karadeniz Havzası'ndaki diğer ülkeler için de geçerlidir. Üstelik Sovyetler Birliği'nde birçok Türk Cumhuriyetleri'nin bulunması, ilişkilerin geliştirilmesinde temel etken olabilmektedir.

Değınilen tüm bu gelişmeler, Türkiye ile Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler arasında ekonomik işbirliği ve bölgesel bütünleşme girişimi için uygun bir ortam oluşturmuştur. KEİ fikri böyle bir ortamda ortaya atılmıştır. KEİ, dünyada küreselleşme ve bölgesel düzeyde uluslararası bütünleşme yönünde, siyasal ve ekonomik alanda yeniden yapılanma sürecinin bir ürünüdür. Doğu Avrupa'da, ekonomik boyutta serbest piyasa ekonomisine ve siyasal boyutta çoğulcu demokrasiye geçiş sürecinin yarattığı ortamda, konumunu ve zamanlamasını bulan KEİ fikri, öncülüğünü Türkiye'nin yaptığı bir bölgesel ekonomik işbirliği girişimidir.

Başlangıçta KEİ'nin amacının Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler arasında aşamalı olarak bir "serbest ticaret bölgesi" kurulması olduğu belirtilmiş, ancak daha sonra yapılan toplantılarda bu girişimin "ekonomik işbirliği" çerçevesinde değerlendirilmesi gereken bir girişim olarak nitelendirilmiştir. KEİ'nin ilk kurucu üyeleri Karadeniz'e kıyısı olan Türkiye, eski Sovyetler Birliği, Romanya ve Bulgaristan'dır. Sovyetler Birliği'nin dağılması üzerine, Bağımsız Devletler Topluluğu olarak Rusya Federasyonu, Ukrayna, Azerbaycan, Moldova, Gürcistan ve Ermenistan kurucu üye sıfatıyla katılmışlardır. Daha sonra Karadeniz'de kıyısı olmayan Yunanistan ve Arnavutluk kurucu üye olarak katılmıştır. Ayrıca Almanya , Fransa, Polonya, Tunus, İsrail, Mısır, Slovak Cumhuriyetleri, İtalya ve Avusturya KEİ'de gözlemci devlet sıfatıyla bulunmaktadır.

KEİ'nin kuruluş aşamasındaki hazırlık çalışmalarında temel amaç olarak Katılan Devletler'in coğrafi yakınlıklarından ve ekonomilerinin birbirlerini tamamlayıcı özelliklerinden yararlanılarak ticari, ekonomik, bilimsel ve teknolojik işbirliğini geliştirmeleri ve Karadeniz Bölgesi'nin bir barış, işbirliği ve refah bölgesi haline gelmesi öngörülmektedir. Bu temel amaç doğrultusunda kısa dönemde bölge ülkeleriyle işbirliği için uygun ortam oluşturulması ve taraflar arasında mal ve hizmet

ticaretinin arttırılması öngör÷lmüştür. Uzun dönemde ise amaç; bölge ülkeleri arasında ekonomik ilişkileri daha fazla geliştirebilmek için kişilerin, malların, sermayenin ve hizmetlerin serbest dolaşımını sağlamaktır. Bu amaçların gerçekleştirilmesi için uzun dönemde, aşamalı olarak Katılan Devletler arasında bir serbest ticaret bölgesinin kurulması amaçlanmıştır.

KEİ, eski Yugoslavya'da kurulan devletlerin dışında kalan, Balkanlardan Kafkaslara kadar uzanan, 20 milyon kilometrekarelik alanı kapsayan, petrol, doğalgaz, kömür, çeşitli mineraller ve ormancılık gibi doğal kaynaklar yönünden zengin olan 350 milyonu aşkın insanın yaşadığı bir coğrafyadır. Konumu itibariyle de Batı Avrupa ile Orta Asya ve Orta Doğu ülkelerine bir geçiş noktası teşkil etmektedir. Bu işbirliği, soğuk savaş sonrasında, bölgede daha istikrarlı ve siyasi diyaloga hazır bir ortamın oluşmasına katkıda bulunacaktır.

Nitekim KEİ'nin asıl vurgulanan amacı ekonomik olmakla birlikte, siyasi ilişkilere de olumlu katkılar sağlamıştır. Bu bağlamda KEİ, bölgedeki anlaşmazlıkların yumuşatılması ve siyasetçilerin birbirleriyle diyaloglarının artırılması için de elverişli bir zemin oluşturmaktadır.

Bundan böyle KEİ, parlamento desteği, özel sektör kurumlaşması, ekonomik bilgi ve istatistik veri değişimi koordinasyon merkezi, bankası, çalışma grupları, usulleri ve yöntemleriyle somut projeleri sonuçlandırabilecek temel unsurlara kavuşmuş olarak daha hızlı bir şekilde üye ülke halklarının refahına katkıda bulunacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AZERBAYCAN EKONOMİSİNİN GELİŞMESİNDE ULUSLARARASI MALİ KURULUŞLARIN KATKISI VE ETKİLERİ

3.1. Azerbaycan'ın Uluslararası Mali İlişkileri

Dış ekonomik ilişkiler, her devletin dünya ülkeleri arasında yerini ve nüfuzunu belirleyen faktörlerdendir. Bu ilişkilerin sağlam temeller üzerine kurulması ve genişlemesi bağımsızlığını yeni kazanan ülkeler açısından özellikle büyük önem arz etmektedir. Azerbaycan'da dış ekonomik ilişkiler, uzun süre "demir perdelerle" çevrilmiş Sovyetler Birliği döneminde ekonominin bağımsız bir alanı gibi mevcut olmamıştır. Merkezin izni olmadan dış dünyayla bağlantı kuramayan ülke, bağımsızlık sonrası yeni bir sistem oluşturma sürecine girmiştir.

Coğrafi bakımdan Azerbaycan'ın elverişli olması, büyük enerji tesisleri, petrol ve petrol ekipmanları sanayi, kimya, elektronik ve şarapçılık sanayi, ulaştırma altyapısı, hammadde kaynaklarının zenginliğine rağmen teknoloji potansiyelinin zayıflığı, üretimin yeterli düzeyde olmaması, ucuz işgücü gibi faktörler dış ekonomik ilişkiler sistemini yönlendiren esas etkenler olmuştur. Başlangıçta sadece BDT ülkeleri ile yoğun olan ilişkiler, zamanla diğer yabancı ülkeleri de kapsamış ve günümüzde ticari anlaşmalar, yabancı yatırımlar ve uluslararası finans kuruluşlarından alınan kredilerle birlikte gelişmekte olan bir sistem haline dönüşmüştür. Bu sistemin yönetimi, ilgili devlet kurumları (Ticaret Bakanlığı'na dönüştürülen Dış Ekonomik İlişkiler Bakanlığı, Devlet Gümrük Komitesi, Ekonomi Bakanlığı'na bağlı Yabancı Yatırımlar Müdürlüğü, Bakanlar Kurulu bünyesindeki Dış Kredi ve Yardımlar Ajansı) tarafından gerçekleştirilmektedir.

Dış ekonomik ilişkiler sisteminin esasını ise, Azerbaycan'ın dış ticaret rejimi oluşturmaktadır. 1993 yılından itibaren Dünya Ticaret Örgütüne gözlemci statüsünde katılarak dış ticaretini liberalleştirme yolunda ciddi mevzuat değişikliği gerçekleştiren Azerbaycan'ın dış ticaret hacmi artış hızını sürdürmektedir. Bağımsızlığının ilk yıllarında dış ticaretinin büyük bir payı BDT ülkelerine ait olmakla birlikte, sonraları diğer ülkelerle yapılan ticaret ağırlık kazanmıştır. 1999 yılı

itibariyle dünyanın 102 ülkesiyle ticari ilişkilerde bulunan ülkenin dış ticaret hacmi 1962088.7 bin \$ olmuştur. Ülke grupları itibariyle ise 1998 yılı verilerine göre ithalatın %50'si KEİT, %37'si BDT, %21'i AB ülkelerinden yapılmıştır (Nuriyev, 2000; 21).

Özellikle petrol anlaşmalarından sonra Azerbaycan'a yapılan yabancı sermaye yatırımlarında büyük artış kaydedilmiştir. 1995 yılında 375 mln.\$ olan yatırımlar, 1998 yılında 1.420 mln.\$'a yükselmiştir. En fazla yatırım yapan ülkeler arasında Türkiye, ABD, İngiltere, Almanya ve Rusya önde gelmektedir. Yatırımların %61'i petrol sektörüne, %31'i diğer sektörlerle yapılmış, %8'i ise mali kredilerden oluşmaktadır. Yatırımlar konusunda 15 Ocak 1992 tarihli Yabancı Sermayenin Korunması Hakkında Kanun hükümleri uygulanmaktadır (Süleymanov, 2003, 32).

Azerbaycan'da 1994 yılından itibaren cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in devamlı olarak gerçekleştirdiği dış ekonomi politikası ülkeni dünyanın tüm uluslararası mali kuruluşları ile ilişkilerinin genişlemesine yönelmiştir. Ekonominin dinamik olarak gelişmesine ulaşmak için aktif "açık kapı" politikasının gerçekleştirilmesi ve bu amaçla bir taraftan ülkeye yabancı yatırımların getirilmesi, diğer taraftan dış ilişkilerle beraber hukuki ticari ilişkilerin kurulması, ekonomik kalkınmayı hızlandırmak amacıyla uluslararası mali kuruluşlar ile olumlu ilişkilerin yapılması Azerbaycan'ın dış ekonomi politikasının çevresini oluşturur. Azerbaycan bağımsızlığını ilan ettikten sonra öncelikle uluslararası mali kuruluşlara üye olmuştur.

1992 yılında Azerbaycan İMF ve Dünya Bankasına başvurmuş ve aynı yılın eylül ayında bu kuruluşlara üye olmuştur. Azerbaycan İMF'ye üye olurken ülkenin iktisadi gelişimini karakterize eden göstericilere uygun şekilde onun kotası 117 milyon SDR (168 milyon ABD doları) miktarında onaylanmıştır. Ancak son yıllar Azerbaycan'da devam eden ekonomi kalkınma göz önünde bulundurularak İMF ülkenin kotasını yeniden incelenmiş ve 160,9 milyon SDR'e kadar artırılmıştır (o zaman 1 SDR=1,35 ABD doları). Bu da Azerbaycan'a aynı kurumun mali kaynaklarından daha fazla kullanmak hakkını vermiştir. 1993-1997 döneminde Azerbaycan uluslararası mali kuruluşlardan 910 milyon dolar tutarında para almıştır.

1995 yılından itibaren İMF'den Azerbaycan'a 368,1 milyon dolar tutarında kredi ayrılmıştır ve 1998 yılına kadar bu ödenekten 291,4 milyon doları kullanılmıştır. Şunu da belirtmek gerekiyor ki, ayrılmış olan kredilerin ödenilmesi için 4 yıl 6 ay , stand-by kredisi için ise 3 yıl 6 ay süre verilmiştir.

Azerbaycan aynı zamanda Dünya Bankası ile işbirliği etmektedir. 1997 yılına kadar Azerbaycan Dünya Bankası ile 252 milyon dolar tutarında 7 kredi antlaşması imzalamıştır (Selcuk, 90) . Bu krediler şunlardır:

- Reabilitasyon kredi 57,5 milyon dolar ,
- Yönetim kurulunda enstitüsü değişiklikler yapmak için 16 milyon dolar,
- Petrol sektörüne teknik yardım 19,7 milyon dolar,
- Baku'nün su rezervi için 53,5 milyon dolar,
- Gaz sistemi için 19,5 milyon dolar,
- Tarım sektörü için 14 milyon dolar,
- Diğer faaliyetler 71,8 milyon dolar.

Daha sonra ise Dünya Bankası kuruluşu olan Uluslararası Kalkınma Kurumu'nun (IDA) yönetim kurulu Azerbaycan'ın doğal gaz sisteminin kısmen restore edilmesi amacıyla Azerbaycan'a kredi ayrılması hakkında karar kabul etmiştir. Kredinin toplam miktarı 14,1 milyon SDR'dir (yaklaşık 20,2 milyon dolar).

Dünya Bankası'ndan alınan krediler çok önemlidir. Azerbaycan'ın yıllık kredi hakkı %0,75 olmakla ve ödenilmesi 10 yıl sonra süre verilmekle ödenilme süresi 3 yıldır. Bu kredilerden 1998 yılına kadar 117,5 milyon doları kullanılmıştır

Tablo 4: 1 Ocak 2006 yılına kadar Azerbaycan Ekonomisi ve Uluslararası Mali Kuruluşlar (mln. ABD doları).

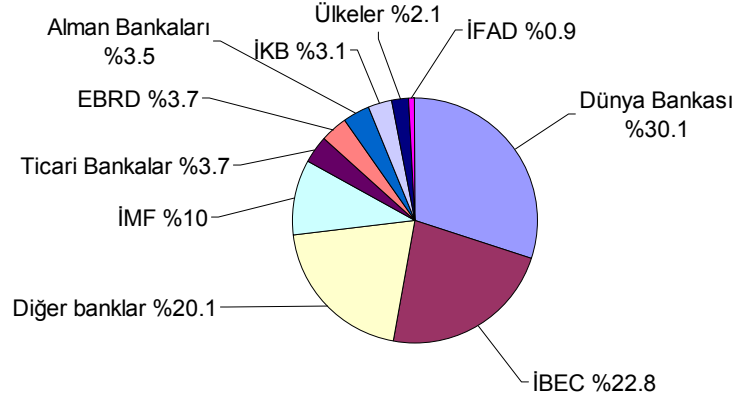
1.Ödenen Kredilerin Tutarı	1650,5
2.Ekonomi Kalkınmalar İçin Ayrılan Krediler	393,2 (%23,8)
İMF	164,6
Dünya Bankı	228,6
3. Uluslararası Kuruluşlara Üyelik İçin Ödenilen Para	6,3
Diğer Kuruluşlar	3,7
Uluslararası Mali Kuruluşlar	2,6

Kaynak: Eminbeyli, 2005; 11

Tablo 1’de görüldüğü üzere , 1 Ocak 2006 yılına kadar uluslararası mali kuruluşların ayırdığı kredilerin tutarı 1650,5 milyon ABD dolarıdır. Bu kredilerin %23,8 Azerbaycan ekonomisinin kalkınması için ayrılmıştır. Ayrıca görüldüğü gibi bu kalkınmalar için ayrılan kredilerde Dünya Bankası daha çok, yani 228,6 milyon dolar kredi vermiştir.

Aynı zamanda Azerbaycan ülkede yönetim alanlarının gelişimini finanse etmek için Avrupa Kalkınma Fonu ile (AB’nin) bir sıra antlaşmalar imzalamıştır. Bu antlaşmalardan Yenikend (53 milyon dolar) ve Mingçeçevir (22 milyon dolar) su elektrik istasyonunun inşası, Baku’nün “Büyük Su” projesinin gerçekleştirilmesi (23 milyon dolar) ve Bine Havaalanı’nın yeniden inşa edilmesi (13,7 milyon dolar) için toplam 111,7 milyon dolar civarında para ayrılması planlanmıştır. Avrupa Kalkınma Fonu ile yeni kredi antlaşmalarının bağlanması hala devam ediyor. Bu mali kuruluşlardan alınan kredilerin geri ödenilmesi kredi ayrıldıktan 5 yıl sonra 15 yıl süresinde ödenilmesi gerekir (Hesenli, 2003; 359).

Şekil 2: Azerbaycan'ın Kalkınması İçin Ayrılmış Kredilerin Bankalar Üzere Dağılımı

Kaynak: Azerbaycan Dış İşler Bakanlığı, Journal of Azerbaijan, N7, 2006;

18

Şekilde görüldüğü üzere, 2006 yılına kadar Azerbaycan ekonomisinin kalkınması için kredilerin büyük bir kısmını Dünya Bankası, İBEC, İMF gibi uluslararası mali kuruluşlar ayırtmıştır. Yukarıda gösterilen uluslararası mali kuruluşları ile beraber Azerbaycan bir sıra önemli bölgesel kuruluşlar ile sürekli ilişki kuruyor. İslam Kalkınma Bankası, Alman Bankaları , Asya Kalkınma Bankası ile Azerbaycan sıkı ilişkiler kurmuştur. Tüm uluslararası mali kuruluşlarla ilişkiler daha da detaylı bu bölümünde incelenecektir.

3.2. Azerbaycan ve İMF İlişkileri

3.2.1. Azerbaycan ve İMF ilişkilerinin İlk Yılları (1991-1994)

SSCB döneminde Azerbaycan ekonomisi merkezi planlı ekonominin bir alt sistemi niteliğini taşımakta ve ülkenin ekonomik organizasyonu ve işleyiş mekanizmaları SSCB'nin planlama stratejisi doğrultusunda biçimlenmekteydi. Sanayi tesislerinin tümü SSCB'nin ihtiyacına göre kurulmuş, dev tesislerden meydana gelmekteydi. Azerbaycan ekonomisinin itici gücü niteliğindeki sanayi öteden beri *petrol sanayi* olmuştu. İhracatın genellikle rafine petrol ürünleri, makine ve tekstil ürünleriyle, şaraptan oluşan çok önemli bir kısmı Rusya ve Ukrayna gibi

diğer Cumhuriyetlerde gerçekleştirilirken, ithalatın da büyük kısmı yine bu Cumhuriyetlerden alınan gıda ürünleriyle, rafine edilip yeniden ihraç edilmek üzere ithal edilen ham petrol ürünlerinden oluşmaktaydı (Azerbaijan, IMF Economic Review, 1992; 3).

Azerbaycan Cumhuriyeti bağımsızlığını kazandıktan sonraki süreçte (1991 sonrası) mevcut ekonomik yapının tavsiyesi nedeniyle çok önemli sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Merkezi planlamaya göre örgütlenme nedeniyle bir çok tesisin durması veya üretimin atıl seviyede kalması söz konusu olmuş; SSCB'deki işletmelerle ekonomik bağlantıların koparılması ve ülkenin diğer Cumhuriyetlerdeki pazar payını kaybetmesinin yanı sıra SSCB döneminde merkezden sağlanan sübvansiyonların da kesilmesiyle birlikte üretimde şok düşüşler yaşanmıştır. Bu süreç hiperenflasyon olarak yorumlanabilecek boyutlara varan enflasyon olgusuyla birleşince ekonomik yapının bozulmasına yol açılmıştır.

Buna ek olarak 1992/1993 yıllarında Ermenistan'ın müdahalesiyle kaybedilen toprakların getirdiği iç politik kriz ve iç savaş tehlikeleri ülkenin sosyo-ekonomik açıdan zayıflamasını beraberinde getirmiştir. Uygulanan yanlış para ve maliye politikaları sonucunda ciddi bütçe ve dış ticaret açıklarıyla karşılaşmıştır.

Azerbaycan Cumhuriyeti 1992 yılının Ocak ayında IMF'nin 170. üyesi olmuştur. Azerbaycan'a IMF' den 70.000.000 ECU (112.000.000 dolar) özel çekme hakkı (SDR) tanınmıştır. Azerbaycan'ın kotasının değeri 160.9 milyon SDR'dir. Uluslararası Para Fonu Azerbaycan'da beş projenin gerçekleştirilmesi için maliye yardımı ayırmıştır. Azerbaycan Uluslararası Para Fonu'na üye olarak kabul edildikten sonra, ülkede hayata geçirilen reformlara destek olmak amacıyla söz konusu örgüt tarafından bazı programlar hayata geçirilmiştir. Bu ülkeler IMF'ye katılırken bir miktar para yatırmaktadırlar. Bu paralar IMF'nin ülkelere vereceği borçları karşılamada kullanılır, aynı zamanda da üye ülkenin ne kadar borç alabileceğini belirler. Aynı zamanda ülke ne kadar çok para yatırmışsa o kadar çok oy hakkına sahip olmaktadır. Ancak ülkenin ne kadar yatırılabileceğini IMF belirlemektedir. Örneğin ABD toplam oyların %17,35'ine sahipken, Türkiye oyların 0,46'sına sahiptir. Azerbaycan içinse bu oran 0,27 olarak belirlenmiştir. Bu durum

zaten karar mekanizmasında güçlü oldukları için doğal olarak daha fazla söz sahibi olan ülkelerin bu konumunu meşru hale getirmektedir (Gürgen,1999;183)

1992 yılında ekonomik yapıda herhangi bir radikal değişikliğe gidilmeksizin gerçekleştirilen fiyat liberalizasyonu, enflasyonun 1994 yılında %1664'lük seviyelere gelmesinde önemli etken olmuştur. Geçiş döneminin başlangıcı olarak kabul edebileceğimiz 1991/1994 yılları arasındaki bazı makroekonomik göstergelere bakıldığında durumun vahameti açık bir şekilde kendini gösterecektir: 1990 yılına oranla 1994 yılında GSYİH %53, sanayi üretimi %62, tarımsal üretim %44, hane halkının tüketimi %75 ve tüm finansal kaynaklara yatırım anlamında gerçekleşen birikim %45 azalma göstermiştir. Bu ekonomik düşüşün sonucunda ne yazık ki, hane halkının yaşam seviyesi 3,6 oranında azalırken, ortalama aylık reel ücret seviyesi %60'lık bir düşüş göstermiştir. Bu veriler, geçiş döneminin ilk yıllarının aynı zamanda köklü bir *fakirleşme dönemi* olarak Azerbaycan iktisat tarihine geçtiğini göstermektedir.

3.2.2. Azerbaycan ve İMF ilişkilerinin İkinci Dönemi (1995 ve Sonrası)

Geçiş döneminin ilk yıllarında ekonomide yaşanan kötü gidişat 1995 yılının başından itibaren iktisat politikalarında köklü önlemlerin alınması gereğini ortaya çıkarmıştır. Aslında Azerbaycan ekonomik krizden çıkma arayışlarında dış yardıma daha önceki yıllarda da sıcak bakmış ve 18 Eylül 1992 tarihinde IMF'e üye olmuştur. Ancak IMF'den ilk krediyi 19 Nisan 1995 tarihinde kullanabilmiştir. Aynı şekilde Dünya Bankası ve Uluslararası Kalkınma Birliği'ne 1992'nin Eylül ayında katılmış olmasına rağmen Dünya Bankası tarafından finanse edilen ilk proje 1995'in Nisan ayında onaylamıştır. Bunda savaşın sona ermesi, 1995 yılında yapılan seçimlerle Azerbaycan'ın ilk parlamentosunun oluşturulması ve yeni iktidarın ekonomik krizle mücadelede kararlılık göstermesinin rollerinin olduğu söylenebilir. Ancak IMF'in ve Dünya Bankası'nın Azerbaycan'da böylesi bir kalkınma programına 1995 yılından itibaren destek vermesinin altında çok daha farklı bir gerekçenin aranması gerekir.

20 Eylül 1994 tarihinde dünyanın en önde gelen petrol şirketleri, *Asrın Mukavelesi* adı verilen petrol anlaşmasının imzalanmasını sağlamış ve bu durum ülkenin dünya ile entegrasyonu konusunda ilk ciddi adım olarak yorumlanmıştır

(Yusifzade, 1996). IMF, petrol kaynaklarıyla yabancı sermayenin iştahını kabartan böylesi bir petrol ülkesinin daha fazla ekonomik istikrarsızlık içinde bocalamasına seyirci kalamamış ve dış krediye yeşil ışık yakmıştır. Diğer taraftan Dünya Bankası'nın Azerbaycan'a yardım programının temel amacının da petrol kaynaklarını idare etmek için Hükümetin yapısal kapasitesini güçlendirmek yönünde teknik yardım sağlamak ve kalkınmayı hızlandırmak için esas ilkeleri belirlemek olduğu görülecektir. Sonuçta Azerbaycan hükümetinin teşviki ile dünyanın önemli ekonomik, finans kurumları ve bankalarıyla ilişkiler kurulması için tedbirler alınmış, onların danışmanlık ve teknik yardımıyla iki ekonomik paket 1995-1996 yıllarında uygulamaya konmuştur. Bu kalkınma politikalarının IMF tarafından desteklenmesine 2000'li yıllarda da devam edilmiştir (Aliyev, 2002).

Tablo 5: Azerbaycan-İMF İlişkilerinde İlk Kritik Krediler (1992-2001)

Kredilerin Verildiği Tarih	Kredilerin Hacmi ve Amacı
18 Eylül 1992	117 milyon SDR
Nisan 1995	46 milyon dolarlık katkıyla İMF uzmanları istikrar programını hazırladı.
Kasım 1995	İMF hükümetin 1995-1996 ekonomik kalkınma programını 132 milyon dolarlık krediyle destekledi.
Aralık 1997	Toplam 64 milyon dolarlık iki kredi daha onaylandı. Bu kredilerle enflasyonun düşürülmesi ve büyümenin yeniden başlatılması gibi makroekonomik istikrara yönelik amaçlar söz konusuydu.
Ocak 1999	112 milyon dolarlık kredi 1999 ekonomik ve finansal programın desteklemek ve 1998’de dünya petrol fiyatlarında yaşanan düşüşün ihracata yönelik olumsuz etkilerini gidermek için verildi.
Temmuz 2001	100 milyon dolar tutarında Azerbaycan hükümetinin ekonomik kalkınmanı desteklemeyi sürdürmek için Fakirliği Azaltma ve Büyüme Kolaylığı adı altında kredi verildi.

Kaynak: Aliyev, 2002; 24

Uygulamaya konan ekonomik paketlerin amaçları ise kısaca şunlardır:

-Finansal kesimde istikrarın sağlanması; devletin kurumları ve mali düzeninin güçlenmesi;

-Ekonomide yapısal değişikliklerin gerçekleştirilmesi ve özel mülkiyetin geliştirilmesi;

-Üretimin artırılması; ekonomide iç ve dış yatırımları özendirecek ortamın yaratılması;

-Hane halkının yaşam seviyesinin iyileştirilmesini amaçlayan ve çeşitli sosyal grupların durumlarını dikkate alan bir sosyal politikanın uygulanması.

Bu çerçevede IMF destekli para, maliye, döviz kuru ve dış ticaret politikasına yönelik düzenlemeler gerçekleştirilmiştir (Nesirova, 2002; 55).

3.2.3. Azerbaycan Ekonomisinde IMF Destekli Politikaların Bazı Sonuçları

1995 sonrası döneme büyüme ve enflasyon açısından bakıldığında olumlu bir trendle karşılaşılmaktadır. Uygulanan IMF destekli istikrar programıyla birlikte yeniden bir büyüme sürecinin başladığını söylemek mümkündür. 1991-95 döneminde büyüme açısından gerçekleşen negatif değerlerin ardından, 1996'da %1,3; 1998'de %10 ve 2000'de %11,4'ük büyüme oranları sağlanmıştır. Bu büyüme oranlarına rağmen enflasyon oranının giderek düştüğü, 1998 ve 1999'da negatif olduğu ve 2000 yılında TÜFE cinsinden %2,1'lik bir ortalama yıllık enflasyon yaşandığını belirtmek gerekir.

Uygulanan sıkı para politikalarının neticesinde bankacılık kesimi yeniden yapılanmış, sistemden bazı devlet bankaları da dahil bir çok banka çekilmek zorunda kalmıştır. Toplam banka sayısı 1995'de 210 iken 2000 yılında 59'a gerilemiş, toplam aktifler içerisinde kamu bankalarının payı azalarak, yabancı bankaların da ortak olduğu özel bankaların payında önemli bir artış yaşanmıştır. Bu noktada ekonominin *para ikamesi* sürecine girdiğinin altını çizmek gerekir. 2001 Eylül ayı sonunda banka mevduatlarının %81'i dolardan oluşmuştur. 1995 sonrasında uygulamaya konan IMF destekli sıkı para politikaları ve kontrollü dalgalı kur rejimi sonucunda, özellikle 1997

1998 yıllarında meydana gelen yüksek sermaye girişleriyle enflasyon kontrol altında tutulmaya çalışılırken, Manat aşırı değerlenmiş ve Rusya Krizi'nin etkisiyle ihracatta önemli düşüşler yaşanmıştır. 1999 yılında dalgalı kur rejimine

geçişle beraber Manat dolar karşısında değer kaybetmeye başlamış ve bu durum ihracata yansımıştır.

Dış ticaret verileri açısından bakıldığında 1994-1999 döneminde sürekli dış açık verilmesi söz konusu iken 2000 yılında uygulanan kur rejiminin de etkisiyle ilk defa fazla verilmiştir. IMF destekli politikaların dış ticaret alanındaki bir başka sonucu ise ülkenin dış ticaretinin ülkelere göre kompozisyonunda yaşanan değişimdir. Daha önceleri BDT ülkelerine yapılan ihracat artık önemli ölçüde Avrupa Birliği ülkelerine kaymıştır. Bu noktada özellikle İtalya ve Fransa'ya olan ihracatta bir artış yaşanmıştır. Toplam ihracatın çok önemli bir kısmının petrol ürünleri olduğu düşünüldüğünde *Asrın Mukavelesi*'nin sonuçları kendini göstermeye başlamıştır denilebilir.

2000 yılına gelindiğinde Azerbaycan'ın uluslararası ticaretteki uzmanlaşma sürecinde yaşanan değişimin sürdüğü görülmektedir. İhracatın petrol ve ürünlerine büyük ölçüde bağlı olması (2001'in ikinci çeyreğinde toplam ihracatın %93'ü) petrol dışı imalat sanayi ürünlerinin ihracatındaki düşüşlerin sebebini oluşturmaktadır. Hatta ithalatta imalat sanayi malları ağırlık teşkil etmeye başlamış (toplam ithalatın %70'i) ve bu durum 1990'ların başındaki pozisyonla uyumsuzluk göstermiştir. Dış ticaret yapısında yaşanan bu değişiklikler; imalat sanayisinde ortaya çıkan ciddi gerilemeye, petrol malzemesi ithalatının artmasına ve hane halkının ithal olunan yeni ürün çeşitlerine karşı artan eğilimine işaret etmektedir (Nesirova, 2002; 77).

IMF destekli sıkı maliye politikaları sonucunda kamu harcamalarında yaşanan azalmalara rağmen, kamu gelirlerinde de gerçekleşen düşüşler, kamu finansman açığının kapatılmasında dış kaynak kullanımının artmasına yol açmıştır. Bununla birlikte bütçe açığının finanse edilmesinde özelleştirmeden elde edilen gelir ve diğer benzeri iç kaynaklardan da yararlanılmıştır. 2000 yılına gelindiğinde devlet gelirleri içersinde en önemli gelir kaynağını KDV gelirleri oluşturmaktadır Cari açıkların finansmanında da yabancı kaynaklar kullanıldığından dış borç stoku 1993'de 50 milyon \$ civarında iken 2000 yılında 1.2 milyar dolara yaklaşmıştır. Hatta ihracat gelirlerindeki artıştan daha hızlı bir dış borçlanma süreci yaşanmaya başladığını vurgulamak gerekir.

Bu noktada Uluslararası Kalkınma Teşkilatı, Avrupa Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası, Japonya Uluslararası Ekonomik İşbirliği Fonu gibi kurumlardan da kredi alınmış olmasına karşın, alınan dış kredilerde üstünlüğün *IMF ve Dünya Bankası* 'nda olduğunu belirtmek gerekir. Bu aşamada bir hususa dikkat çekmek yerinde olacaktır: 1992-1994 döneminde sanayi üretimi petrol sanayi dahil tüm sanayi alanlarında 1990 yılına göre ortalama %50 azalmışken, bu düşüş IMF destekli politikaların uygulandığı 1995'ten sonra daha da hızlanarak 2000 yılında yine 1990'a göre %70 olarak gerçekleşmiştir. Tarım ve perakende ticaret sektöründe de durum farklı değildir (Hooper, 1999; 51-52). Reel değerlerle sınıı üretim azalmakla birlikte, GSYİH'nin içinde petrol sanayisinin payı 1995'te %16,4'ten, 2001'in ilk çeyreğinde %37'e ulaşmıştır. Aynı dönemde petrol dışı sanayilerin payı ise %13'den %6'ya gerilemiştir.

Yine 2001 yılında ihracat gelirlerinin yaklaşık % 90'ı petrol ürünlerinden oluşmaktadır. Sağlanan büyüme sürecinin en önemli itici gücünü petrol sanayi oluşturmuştur. Petrol sanayi ise önemli ölçüde yabancı sermayeye bağımlıdır. Yalnızca doğal kaynaklara dayalı petrol sanayisine dayalı büyüme süreci ve bu sektörün aşırı kullanımının getirdiği ekonomik yapı, diğer sanayilerin sağlıklı gelişmesini engellemektedir. Literatürde *Hollanda Hastalığı* olarak anılan bu durum, Azerbaycan'ın dengesiz iktisadi büyümesine işaret etmektedir. Hollanda Hastalığı ile birlikte makroekonomik istikrarın bozulmasına yönelik üç kanal işlemektedir:

Birincisi oil-boom ile birlikte ulusal paraya olan talep artmakta ve MB fiyat istikrarı adına reel döviz kurunun (*yabancı para karşısında ulusal paranın*) aşırı değerlenmesine göz yumabilmektedir.

İkincisi petrol gelirlerinin miktarı ve toplanmasına yönelik belirsizlikler ödemeler dengesinin sürdürülebilirliğini riske atabilmekte ve ayrıcalıklı olmayan dış borç sözleşmelerinin imzalanmasına ve dış borç yükünün artmasına yol açılabilmektedir.

Üçüncü olarak, beklenmeyen gelir akımları, hükümet harcamaları üzerine ülkenin mali politikasının istikrarına yönelik bir tehdide neden olabilmektedir. Buna ilaveten ülkeye giren petrol gelirleri; doğal kaynak zengini ülkeler iktisadi büyümeyi

olumsuz etkilese de geniş bir bürokratik yelpazeyi ve rüşvet mekanizmalarını koruyucu politikaları teşvik etmektedirler. *Klasik Hollanda Hastalığı argümanı petrol sektörü ve petrol dışı ticari sektörlerle, dış ticarete konu olmayan sektörler arasındaki dengesiz büyüme üzerine odaklanır.* Eğer petrol üretiminin yarattığı ek zenginlik dış ticarete konu olmayan mallara harcanırsa, ticari mallara göre dış ticarete konu olmayan malların fiyatları artar ve reel döviz kuru aşırı değerlenir. Sonuç olarak geleneksel ticari malların uluslararası rekabet gücü azalır. Azerbaycan örneğine bakıldığında dış ticarete konu olmayan sektörlerin (perakende ticaret, restoran ve otel gibi) GSYİH içindeki payının petrol üreticisi olmayan geçiş ülkelerinininkinden çok daha hızlı büyüdüğü görülecektir (Rosenberg, 1998).

Azerbaycan'da bir taraftan istikrar politikaları ve özelleştirme dayatmaları nedeniyle sanayileşme sürecinden uzaklaşan ekonomik yapı, diğer taraftan Hollanda Hastalığı nedeniyle rekabet gücü zayıflayan petrol dışı ticari sektörlerin varlığı; *herhangi bir nedenle petrol geliri düştüğünde ve yabancı sermaye girişi zayıfladığında,* sürdürülebilir büyüme sürecinin sağlanması ve cari işlemler ile kamu açıklarının finanse edilebilmesi için bir dış borç pompasının çalışmasını gerektirecektir. Nitekim 1998'den 1999'a yabancı sermaye girişinde gerçekleşen % 50'lik bir azalma, derhal dış borçlanmayla kompanse edilmiştir.

Dış borcu ihracat oranı 1993'de % 6,3'ten, 1999'da % 75,6'a yükselmiştir. Bu durumda özellikle petrol ihracat artış hızındaki bir yavaşlamanın, ülkenin dış borç sorunuyla karşı karşıya kalmasına zemin hazırlayacağına dikkat çekmek gerekir. Dış borçların GSMH' ya oranına bakıldığında, 1993'de %4 olan bu oranın 1999 yılında çok önemli bir artışla % 24,1'e yükselmiş olması, sürdürülebilir büyümenin kaynağına yönelik tehlike sinyallerinin çalması anlamına gelmektedir.

Azerbaycan ekonomisinde uygulanan IMF destekli kalkınma politikalarının sonuçları incelendiğinde, istikrar politikalarındaki başarıya karşın ekonomik yapıda bazı önemli bozulmaların gerçekleştiğini belirtmek gerekir. Petrol sektörüne dayalı bir ekonomik yapının birbiri içine geçmiş; ekonomik istikrarsızlık ve dengesiz büyüme, dışa bağımlılık, rant arayışına yol açma ve kaynak dağılımında etkinsizlik gibi temel sorunları çözümlenmeksizin Azerbaycan'ın sürdürülebilir bir büyüme süreci gerçekleştirebilmesi zordur. Bu çerçevede petrolden elde edilen gelirin nasıl

kullanılacağı önemli bir sorun haline gelmektedir. Bu bağlamda Azerbaycan deneyimindeki en temel sorun, *Ahbap-Çavuş Kapitalizminin* ortaya çıkması kadar kamu kesimindeki rüşvet ve suiistimalin de yüksek düzeyde oluşudur. Ülkeye yönelik petrol para akımı bu konudaki kalkınmaların yapılmasını güçleştirmektedir (Aliyev, 2002). Petrol gelirlerinin kolaylıkla elde edilmesi kamu harcama politikasının zayıflamasına da neden olabilmekte, petrol fiyatlarındaki ani değişim devlet bütçesini etkileyerek uzun vadeli dış borç ve faiz ödemelerinin artmasına yol açabilmektedir (WB Report, 1999; 11).

Bu nedenle IMF, ülkenin tüm petrol gelirlerinin toplanacağı ve kullanımının yönlendirileceği bir Petrol Fonu'nun kurulmasını desteklemiş ve Azerbaycan Petrol Fonu kurulmuştur. Petrol sektörünün istikrarsızlıklarını kompanse edici bir sistem olarak tasarlanmış olan bu fonun idare edilmesine yönelik zafiyet sergilenmesi, IMF ile olan ilişkilerin daha da köklü hale gelmesine neden olacaktır.

Sonuç olarak ülke ekonomisini yöneten kurumların petrol gelirlerini sürdürülebilir bir büyüme sürecini sağlayacak ve büyümenin niteliğini değiştirecek bir kaynak dağılımı mekanizmasıyla (petrol ve petrol dışı ticari sektörler ile dış ticarete konu olmayan sektörler arasında) yönlendirmeye özen göstermesi kaçınılmaz bir zorunluluktur. Finansal kurum ve piyasaların tam olarak gelişmediği bir ekonomide petrolden elde edilen gelir ve karların üretken yatırımlara yönlendirilmesi temel bir sorun teşkil etmektedir. Bu sorunun çözülebilmesi ise, sosyalistçe olmasa da bir iktisadi planlama süreciyle ilişkilidir.

3.3. Azerbaycan ve Dünya Bankası ilişkileri

3.3.1. Azerbaycan'ın Dünya Bankası'ndaki Konumu

Azerbaycan'da dış finans kaynaklarına, fonlarına ve teknoloji yardımına büyük ihtiyaç duyulmaktadır. Bunu göz önünde bulundurarak devlet bir sıra ülkelerin tecrübesine dayanarak bu tür problemlerin çözümünde çok önemli rol oynayan IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası mali kuruluşlarına üye olmak için müracaat etmiştir

Eski Sovyetler Birliği de 1944 yılında düzenlenen Bretoon-Woods konferansının aktif üyelerinden olmuştur ve IBRD ve IDA'nın kuruluş antlaşmasını imzalamıştır. Ancak, Sovyetler Birliği sonradan Dünya Bankası'nın çalışmalarına katılmadı. Sovyetler Birliği, Dünya Bankası'na katılsaydı ABD ve Birleşik Krallık'tan sonra hisse senetlerinin sayısına göre 3. sırada olurdu. Dünya Bankası'nda (IBRD) eski Sovyetler ülkeleri için ayrılmış hisse senetlerinin ve oylarının sayısı aşağıdaki gibidir:

Tablo 6. Eski Sovyet Cumhuriyetlerinin Dünya Bankası'ndaki Konumları

IBRD'deki konumları	Ülke adı	Hisse sayısı	Hisse sayı %'le	Oy sayı	Oy sayı %'le
7	Rusya Feder.	44795	2.99	45045	2.92
27	Ukrayna	10908	0.73	11158	0.72
60	Belarus	3323	0.22	3573	0.23
61	Kazakistan	2985	0.20	3235	0.21
69	Üzbekistan	2493	0.17	2743	0.18
81	Azerbaycan	1646	0.11	1896	0.12
82	Gürcistan	1584	0.11	1834	0.12
88	Litvanya	1507	0.10	1757	0.11
92	Letonya	1384	0.09	1634	0.11
93	Moldova	1368	0.09	1618	0.11
102	Ermenistan	1139	0.08	1389	0.09
103	Kırgızistan	1107	0.07	1357	0.09
111	Tacikistan	1060	0.07	1310	0.09
121	Türkmenistan	937	0.06	1187	0.08
124	Estonya	923	0.06	1173	0.08

Kaynak: Hesenov, 2003: 113

Tablodan görüldüğü gibi, Azerbaycan Dünya Bankası'ndaki konumuna göre eski Sovyet Cumhuriyetleri arasında 6.sırada yer almaktadır.

Azerbaycan 1992 yılının Eylül'ünde ise IBRD'nin, MIGA'nın, IDA'nın, Ekim ayında ise IFC'nin üyesi oldu. 1995 yılının Eylül Baku'de Dünya Bankası'nın ofisi kuruldu. 1995 yılından itibaren Dünya Bankası tarafından toplam tutarı 310 milyon dolar olan 9 proje onaylanmıştır. Buna ek olarak 0.2 milyon dolar dolayında yabancı yardımların idare edilmesi ve kamusal işlevler için grant esaslı para ayrılmıştır. Ayrıca, IFC 7 proje için 23.76 milyonluk kredi tahsis etmiştir (İbrahimova, 2002; 319).

Bildiğimiz gibi Dünya Bankasının kredilerinden yalnız üye devletler yararlanırlar. Krediler uzun süreli olup, talep eden ülkenin ekonomik gelişim programlarının ihtiyacına göre verilmektedir. Azerbaycan Milli Bankasının raporlarına göre Azerbaycan'da günlük 2,5 dolardan az olan insanlar fakir grubuna girer. Dünya Bankasının 1999 yılındaki raporuna göre ise Azerbaycan'da fakirlik sınırı 2,15 dolardır. 1997 yılında Dünya Bankası Gence-Gazah kara yolunun inşaatı için 40 milyon dolar kredi ayırtmıştır. Azerbaycan devlet işletmesine teknik yardım edilmesi için ihaleye 31 işletme katılmıştır. Dünya Bankasının 2 maddeden oluşan önerilerine uygun olarak, ihaleyi kazanan işletme Azeravtoyol devlet işletmesi ile birlikte devlet işletmesi grubunun kooperatif devlet kurulunun yaratılması veya özelleştirilmesini önemli gören yeni yapısını hazırlamak, yolların finansmanını sağlamak kararlaştırılmıştır. Bu projenin hazırlanması için Dünya Bankasından 1 milyar dolar para ayrılmıştır .

Dünya Bankası Azerbaycan'da Tarım Bakanlığının yaratılmasını önerir. Dünya Bankası Baku ve Sumgayıt şehirlerinin içecek su ihtiyaçlarını karşılamak Samur çayının suyundan kullanmak için ihale geçirmiştir. İhaleyi Azersutikinti ve Azerenerjitikinti birleşik işletmeleri kazanmıştır. Bu projeler için Dünya Bankasın 2 milyar dolar ayırmıştır. Dünya Bankası'nın maliyeleştirdiği projelerden biri de Şahdağ Milli parkıdır, proje Küçük Kafkaz'da yer alan parkları birleştirecek milli parkın yaratılması kapsamındadır. Dünya Bankası bu proje için 10-12 milyon dolar kredi ayırmağı planlamıştır.

3.3.2. Dünya Bankası'nın Azerbaycan'a Gelişi ve Ülke Ekonomisinin Genel Drumu

Azerbaycan Dünya Bankası'na ve Uluslararası Kalkınma Birliği'ne 1992 Eylül ayında katıldı. Dünya Bankası'nın programı çeşitli tanzim ve düzenleme, yatırım kredileriyle tavsiye nitelikli hizmetler sağlayarak Azerbaycan'ın yeni ekonomik sisteme geçişini desteklemeyi hedeflemektedir. Bankanın Azerbaycan'a yardım programının başlıca amacı petrol kaynaklarını yönetmek için devletin yapısal kapasitesinin güçlendirilmesine teknik yardım sağlamak ve kalkınmaları hızlandırmak için genel ilkeleri belirlemektir

Azerbaycan 1991 yılının Ağustos'unda bağımsızlığını ilan ettikten sonra ekonominin liberasyonu ve serbest pazar ekonomisi kurmak amacıyla bir takım önemli adımlar atmıştır. 1992 yılının sonlarında Azerbaycan devleti çeşitli politikalar ve programlarla devlet kontrolündeki kuruluşların değişime giderek özelleştirme işini başlatmıştır. Daha sonra 1993 yılının Ağustos'unda milli para birimi olan manat piyasaya sürülmüştür. 1994 yılının Mayıs'ında da Ermenistan'la ateşkes antlaşması yapıldıktan sonra ekonomik değişimlerin daha organizeli şekilde yapılması için uygun ortam olmuştur.

5 Aralık 1995 yılında Paris'te Dünya Bankası tarafından yapılan, dünyanın tüm bölgelerinden bank ve şirketlerinin 50 civarında temsilcisinin katıldığı yatırım konusundaki konferansında Azerbaycan'ın bir çok problemlerle karşı karşıya olduğu, ancak petrol zengini, 7.2 milyon nüfuslu bu ülkenin ekonomik değişimlerde kararlı tutum sergilediği ve bir çok sektörlerde yatırım olanakları sağladığı söylenmiştir. Ayrıca bu konferansta Dünya Bankası Azerbaycan'ın orta dönem için ekonomik beklentilerinin umut verici olduğunu, Azerbaycan devleti ve Dünya Bankası'nın işbirliği içinde çalışmalarını sonucu tarımsal sanayi, turizm ve kimya sektörlerinde yatırım imkanlarının artma eğilimi gösterdiği bildirilmiştir. Ülkenin çok büyük tarım potansiyeli, geniş petrol kaynakları ve potansiyel olarak güçlü olan sektörü yatırımcılara cazip olanaklar sunmaktadır. Ancak Azerbaycan'ın potansiyeli daha çok onun acil fiyat istikrarı, hızlandırılmış kurumsal değişimler ve ödemeler bilançosunu denetleme çabalarını içeren ekonomik değişimlerde kararlı olduğundan kaynaklanmaktadır. Hükümet IMF'nin yardımı ile 1995 yılından tam

anlamıyla makro ekonomik değişimler dizisine başlamıştır. Konferansta tartışılan başlıca konular ise şunlardır:

- Özelleştirme süreci altında istihdam esnekliği
- Toplumsal servetlerin dağıtılmasındaki tutumlar
- Vergi ve çifte vergilendirme sorunu
- Yatırım kayıtlarının lojistiği

Devlet her bir konuda olumlu sonuçlar göstermiştir. Dünya Bankası Azerbaycan devletinin değişimleri programları, özellikle yatırım ortamının geliştirilmesi yönünde kabul edilen ölçüler konusundaki işlemlerini tamamlamıştır. Dünya Bankası'nın Avrupa ve Orta Asya Bölgesi Kaynak Mobilizasyonu ve Özel Sektör Gelişimi Kurumunun başkanı Gasan El-Rifai konferansta şunları da belirtmiştir ki, bazı işlerin iyi yürümemesine rağmen, Dünya Bankası Azerbaycan devletinin yabancı yatırımcıları teşvik etme çabalarını desteklemektedir. Konferansa başkanlık yapan El-Rifai konferansa katılanları Azerbaycan'ın stratejik bölgede yer almasından dolayı "yakın" piyasaların da mevcudluğunun önemli olduğunu dikkate alarak, bu ülke ile uzun dönemli ilişkiler kurmanın kazançlı olacağını belirtmiştir.

Konferansa katılan Azerbaycan Cumhurbaşkanı H.Aliyev şunları önemle belirtmiştir ki, Azerbaycan kişisel özgürlüklerin ve demokratik kurumların oluşturulmasında kararlıdır. Aliyev daha sonra ek olarak belirtmiştir ki, Azerbaycan'ın ekonomik politikası; özel sektör, ülkenin en kısa zamanda serbest pazar ekonomisine taşımak doğrudur. Ayrıca, devlet son 2 yıl içinde politik ve ekonomik değişimler sürecini başarıyla tamamlamıştır ve bu sonuç yabancı yatırımın ülkeye gelmesini kolaylaştırmıştır. Bununla beraber yabancı yatırımcıların haklarını ve yükümlüklerini belirleyen yeni kanunlar kabul edilmiştir.

Başkan şunları belirtmiştir ki, Azerbaycan potansiyel yabancı yatırımcılar için çok büyük yatırım ortamları vardır. Ayrıca, istikrarlı politik ortam, düşük ücretli uzman ve işçiler, uygun coğrafi, stratejik konumda olmasından dolayı "yakın"

piyasalar olanaklarını içermektedir. Bundan başka, bağımsız, serbest ekonomik bölgelerin oluşturulması doğrultusunda da bazı adımlar atılmıştır.

Azerbaycan'ın orta dönem için beklentileri ülkenin zengin petrol kaynakları ve potansiyel olarak güçlü olan özel sektöründen dolayı olumludur. 1994 yılında devlet uluslararası petrol şirketleri ile ülkenin petrol yataklarının işletilmesi ve petrol üretimini artırılması konusunda imzalanmıştır. Petrol kaynaklarına ek olarak, Azerbaycan peşin parayla satılabilen pamuk servetine sahip zengin tarımsal topraklara ve çok büyük madensel kaynaklara sahiptir. Ayrıca, ülkenin iyi yapılı sanayi sektörü, düşük ücretli uzman işgücü, yararlı ve ucuz hammadde rezervleri vardır. Yabancı yatırımcılar için sağlık sektöründe, kimya ve turizm sektörlerinde iyi imkanlar, olumlu koşullar yaratılmıştır.

Hükümet geniş özelleştirme programını uygulamaya başlamıştır. Özelleştirme sürecinde yabancı yatırımcıların da katılımını sağlayan kanunlar kabul edilmiştir. Yabancı yatırımcılar yerli yatırımcılarla aynı koşullarla özelleştirmeye katılabilirler. Azerbaycan'ın MIGA'ya üye olması yabancı yatırımcılar için daha geniş imkanlar sunmuştur. Azerbaycan'ın IFC'ya üye olması ise yabancı yatırımcıların bu kuruluşlardan kredi alma imkanı sağladığından onların sayılarını artırmıştır.

Diğer taraftan, 1995 yılının ilk aylarında bir çok malların fiyatları serbest bırakılmıştır ve finans sektöründe bazı değişimler başlatılmıştır. 1995 yılının ortalarında devlet uluslararası alanda destek alan stabilizasyon ve yapısal değişiklikler çerçevesinde bir sıra önemli kararlar almıştır. Enflasyon hızının düşmesi, bütçe açığının azalması ve ülke para biriminin ABD doları karşısındaki kurunun sabit olması , stabilizasyon programı tüm hızıyla uygulamakta olduğunun göstergesidir ve artık bunun bazı olumlu sonuçları kendisini göstermektedir. Özelleştirme programının amacı ise devlet kuruluşlarının özel sektöre devredilmesidir. Açık artırımlar yoluyla küçük ölçekli kuruluşların özelleştirilmesi artık sona ermiştir. Orta ve büyük ölçekli kuruluşların özelleştirilmesi ise tüm hızıyla devam etmektedir.

Dış ticaretin liberazasyonu süreci çerçevesinde ise Azerbaycan devleti bir sıra gümrük ve ithal kotalarının iptal için kararlar almıştır. İhraç hacminin azalması ve Türkmenistan'dan ithal olunan doğal gazın fiyatlarının artması 1993 ve 1994 yıllarında dış ticaretin oluşmasına neden oldu. 1995 yılının ilk yarısı için dış ticaret açığı beklenenden az olmuştur ki, bunun da nedeni Türkmenistan ve Türkiye'ye olan borçlarının ertelendirilmesi olmuştur.

1994 yılının Eylül ayında Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi ve petrol şirketlerinin uluslararası konsorsiyumu arasında 7.5 milyar ABD doları tutarında ülke petrol kaynaklarının işletilmesi ve petrol üretiminin artırılması üzerinde antlaşma yapıldı. Anlaşma çerçevesinde ülkeye yapılacak yatırımlar ekonominin hareketlenmesine ve ödemeler dengesinin açığının azaltılmasına sebep olacaktır.

Stabilizasyon ve ekonomik yeniden yapılanma programının hükümetçe uygulamaya konulması iyi sonuçlar vermiştir. Hükümet tarafından uygulanmaya konan söz konusu bu program IMF ve Dünya Bankası tarafından destek görmüştür. Yapısal değişiklikler programını desteklemek amacıyla Dünya Bankası ile 65 milyon ABD doları tutarında kredi antlaşması imzalanmıştır. Kredi kalkınma programının başlangıç sürecindeki işlerin finanse edilmesi, özelleştirme çerçevesinde, kuruluşların yeniden yapılanması ve onların daha verimli işletilmesi, özel sektörün geliştirilmesi, monopollerin etkisinin azaltılması ve rekabetin gelişmesi için iyi ortamların oluşturulması ve aynı zamanda bankacılık sektörünün yeniden yapılması için kullanacaktır.

3.3.3. Dünya Bankası'nın Azerbaycan'daki Faaliyetleri

Dünya Bankası tarafından finanse edilen ilk proje 1995 yılının Nisan ayında onaylanmış 20.8 milyon ABD doları tutarındaki 'Petrol Sektörüne Teknik Yardım' projesidir. Petrol kaynaklarının en etkin biçimde işletilmesi ülkenin gelecek gelişmesinde büyük rol oynadığından Dünya Bankası devlete petrol sektörünün geliştirilmesi için gerekli politik önlemlerin alınması ve yapısal (hukuksal) ortamın hazırlanmasında yardım etmektedir. Söz konusu projenin amacı direkt yabancı sermayenin mobilizasyonu, petrol kaynaklarının işletilmesi işine yabancıların aktif katılımını sağlamak, petrol sektörü kuruluşlarının verimliliğinin artmasıdır. Uygun

koşullarla açılan bu kredi yeni yatırım hazırlanması zamanı teknik yardımı finanse etmek için kullanacaktır.

Dünya Bankası'nın 2. Operasyonu Kurumsal yapılanma işine teknik yardım projesi 18 milyon ABD dolardır ve 1995 yılının Temmuz ayında onaylanmıştır (Axundov,2001;32). Söz konusu projenin amacı ekonomik değişimler programının hazırlanması ve devletin makroekonomik politikasının uygulanmasından sorumlu olan devlet kurumlarının yeniden yapılanması işinde yardımcı olmaktır.

Proje çerçevesinde konsultant (tavsiye nitelikli hizmet sağlayan personel) finanse edilmesi, Devlet Emlak Komitesi (DEK) işçilerine hizmet içi eğitimin verilmesi, devlet kuruluşlarının özelleştirilmesi işinde yardım etmek amacıyla DEK için gerekli malzemelerin alınması, Maliye Bakanlığı'na devlet makroekonomik politikasının uygulanması işinde yardımcı olmak ve Milli Bankaya ve diğer özel bankalara mali kesimin geliştirilmesi çerçevesinde yardım etmek gibi işler yapmayı planlaştırılmıştır.

Enerji sektöründe Dünya Bankası doğal gaz sektörünün yeniden yapılanması projesini uygulamaktadır. Bu proje çerçevesinde bu sektörün temel kuruluşlarının verimliliğinin artırılması ve alt yapılarının geliştirilmesi işlerinde yardım sağlanacaktır. Enerji sektöründe atılan önemli adımların büyük faydası vardır, çünkü doğal gaz ülkede kullanılan başlıca yakıt türüdür, ithal olunan doğal gazın fiyatı ise durmadan yükselmektedir. Bu sektörün oldukça eskimiş, kötü durumda olan alt yapısının yeniden yapılanması için Banka tarafından hazırlanmış proje çerçevesinde doğal gaz depolarının, dağıtım makinelerinin modernleştirilmesi, 2 yeni yeraltı gaz deposunun kurulması, üretim ve ticaret kuruluşlarında gaz sayaçlarının yerleştirilmesi ve gaz hatlarının korunması daha cazip hala getirilmesi gibi önemli işler görülecektir (Memmedov, 2004; 45).

Tarım sektörüne gelince; Dünya Bankası sektörün analizine başlamıştır. Bu kapsamda kolhoz ve sovhozların yeniden yapılanması sürecinde yardımcı olmayı planlamaktadır. Bu amaçla tarım kuruluşlarının özelleştirilmesi projesi hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur .

Dünya Bankası Azerbaycan nüfusunun yaşam düzeyinin iyileştirilmesi yönünde de faaliyetlerde bulunmaktadır. Bağımsızlığının ilk yıllarında nüfusun belli bir kısmının yaşam düzeyi oldukça aşağı düzeyde idi. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan ekonomik kriz, Ermenistan'la süren savaş ve geleneksel ticari ilişkilerin kesilmesi mevcut durumu oldukça içinden çıkılmaz hale getirmiştir.

Dünya Bankası Azerbaycan devletine ülke nüfusunun yaşam düzeyinin yükseltilmesi ve bu kötü gidişin hemen önlenmesi için acele programların hazırlanıp uygulamaya konmasında yardım etmektedir. Savaş sonucu kendi yaşam yerlerinden göç etmiş göçmenlerin yaşam düzeylerinin yükseltilmesine yönelik kompleks stratejinin hazırlanması yönünde Banka hükümetle beraber çalışmaktadır ve bu amaçla 'İlkin Yeniden Yapılanma Projesi' üzere 20 milyon dolarlık kredi açmıştır.

Dünya Bankası'nın Azerbaycan üzerine tavsiye grubunun 1995 yılının Mayıs ayında yaptığı ilk toplantısında Azerbaycan devleti tarafından uygulanan ekonomik kalkınmalar tartışılmıştır ve bu sonuca varılmıştır ki, devlet son aylarda fiyatların serbest bırakılması, ticaretin serbestleştirilmesi ve mali sektörün yeniden yapılanması programlarının uygulanması bazı sırasında olumlu sonuçlar elde etmiştir. Tavsiye grubu genel kalkınma programı üzere ödemeler bilançosunun denkleştirilmesi, yatırımların teşvik edilmesi ve teknik yardımın finanse edilmesinde kullanılması planlanan 430 milyon ABD doları hacmindeki kredinin sağlanmasını desteklemiştir. 1998 yılının 30 Haziranına kadar Dünya Bankası ve IDA Azerbaycan'a 8 proje için 289.7 milyon Amerikan doları tutarında kredi ayırmıştır ki, bundan 130.9 milyon doları harcanmıştır. Bu güne kadar Uluslararası Kalkınma Birliği tarafından 22 proje 585 ABD doları tutarında kredi tahsis edilmiştir. Bunun 392 milyon ABD doları fazla projeler çerçevesinde kullanmıştır. Kalan 193 milyon ABD doları ise halen icrada olan projeler çerçevesinde kullanılır. Bundan başka icrası tamamlanmış 10 proje ile ilgili kredilerin genel tutarı 234,6 milyon ABD dolarını oluşturuyor (http://www.mfa.gov.az/az/foreign_policy/inter_affairs/econom/inter_regional/03. Erişim: 01.09.2006) .

Azerbaycan Cumhuriyeti Dünya Bankası grubuna dahil olan Uluslararası Maliye Korporasyonu (UMK) ile de işbirliği yapıyor. UMK'nin faaliyeti esasen özel

sektörde toplanmıştır ve tahsis ettiği kredilerin genel değeri 136,3 milyon ABD dolarını oluşturuyor. Bundan başka UMK Bakü-Tbilisi-Ceyhan petrol borusunun çekilişini maliyeleştirmek amacıyla 300 milyon ABD doları hacminde kredi tahsis etmiştir. UMK aynı zamanda Mikro maliyeleştirme Bankasının %23,75'lik payla hissedardır.

3.3.4. Dünya Bankası'nın Azerbaycan'daki Faaliyetlerine Yapılan Eleştiriler

Dünya Bankası'nın Azerbaycan'daki faaliyetlerine karşı yapılan eleştiriler genellikle devlete muhalif olanlar tarafından yapılmaktadır ve bunlardan bazıları direk olarak Bankanın faaliyetlerine, bazıları ise alınmış kredileri yatırımlara yöneten devlete yöneliktir. Bunlar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

1. Bazılarına göre Dünya Bankası emperyalist bir kuruluştur ve asıl amacı Azerbaycan gibi az gelişmiş ülkeleri ekonomik baskı altında tutmaktır. Bu nedenle de Bankanın sağladığı krediler ne kadar cazip olsa da, onunla işbirliği yapmaktan kaçınılmalıdır. Azerbaycan'da şu anki tüm sosyal ekonomik problemlerin nedeni Dünya Bankası ve bu gibi uluslararası kuruluşların faaliyetleri ve kredi verdikleri zaman öne sürdükleri koşullardır.

2. Yapılan bir başka eleştiriye göre ise Azerbaycan ekonomisi direk olarak Dünya Bankası ve IMF tarafından yönetilmektedir ve bu nedenle de söz konusu kuruluşlar istedikleri anda ekonomik karışıklıklar çıkarabilirler, yani yetkilerini siyasal amaçlar için kullanabilirler. Bunun en büyük örneği Rusya olayında görülmüştür. ABD ve diğer büyük devletler Rusya'yı zayıflatmak için söz ettiğimiz kuruluşlar aracılığı ile ekonomik bunalıma soktular ve sağladıkları kredileri siyasal amaçlar için kullandılar. Buna benzer olaylar ilerde Azerbaycan'ın başına da gelebilir.

3. Şu anki devlete muhalif olan siyasiler hükümetin Banka tarafından sağlanan kredilerin ülke ekonomisinin sürmektedirler. Hükümet alınan krediler ziyade bütçenin denkleştirilmesi için kullanmak düşüncesindedir.

4. Muhalefet tarafından en sert eleştiriler alınan kredilerin kullanılmasına ilişkin yapılmaktadır. Onlara göre krediler devlet memurları tarafından benimsenmektedir.

5. Bazılarına göre ise şu anki dönemde alınmış krediler ileride ülke ekonomisi için ağır bir yük oluşturacaktır ve alınmış kredilerin zamanında geri ödenmemesi ülkeyi zor duruma sokacaktır.

3.3.5. Dünya Bankası'nın Azerbaycan'la ilgili Gelecek Planları

Dünya Bankası 1992-1998 yılları arasında Azerbaycan'daki faaliyetleri sırasında Azerbaycan Hükümeti ile sıkı işbirliği içinde olmuştur. Hükümet üyeleri ile yapılan çeşitli görüşmelerde Azerbaycan ve Dünya Bankası arasındaki son yıllardaki işbirliğinden memnun kalındığını bildirilmiş, Azerbaycan'da ekonomik kalkınmaların yapılmasında ve ülke ekonomisinde olumlu değişikliklerin elde edilmesi için krediler ayrılmasında Dünya Bankası'nın sağladığı yardıma yüksek değer verilmiş ve Banka ile olan ilişkilerin gelişmesine ayrı bir önem verildiği söylenmiştir. Maliye Bakanı Fikret Yusifov bu konuda şunları söylemiştir.

“1995 yılının ilk aylarında ülke büyük çaplı ekonomik istikrar programının uygulanmasına başlamıştır. Dünya Bankası'nın kalkınma programının gerçekleştirilmesi işine yardım ederek bu işte büyük katkısı olmuştur. Ülkemiz Dünya Bankası tarafından sağlanan teknik ve mali yardımlara büyük değer veriyor ve ümit ediliyor ki, bizim işbirliğimiz devam edecektir.”

Azerbaycan Hükümeti'nin bu dönemde olumlu tutum sergilemesi Dünya Bankası'nın Azerbaycan üzere bankacılık programını geliştirmek fırsatını vermektedir. Dünya Bankası'nın Azerbaycan için 1996 yılını Ağustos ayında belirlenmiş kılavuz niteliğindeki yardım stratejisi 1997-1999 mali yıllarını kapsamaktadır ve ülkenin acil ihtiyaçlarının karşılanması amacını taşımaktadır. Ülke yardım stratejisinin başlıca amacı hükümetin istikrarlı gelişimini sağlamak ve fakirlik düzeyini aşağı indirmek için petrol kaynaklarından yararlanma ile ilgili program ve projelerin hazırlanmasını ve uygulanmasını hızlandırmak çabalarını desteklemektir.

Gelecek yıllar içinde Dünya Bankası tarafından Azerbaycan'a sağlanacak teknik yardımın amacı serbest pazar ekonomisine geçit sürecinde kaçınılmaz olarak ortaya çıkan ekonomik, sosyal ve kurumsal problemlerin çözülmesine yardım etmektir. Esas dikkat edilecek kurumsal yapının modernizasyonu ve geliştirilmesi amacıyla sağlanan teknik yardımdır.

Yapısal değişikliklerin desteklenmesi için sağlanan krediler devlet bütçesinin denkleştirilmesine yardımcı olacaktır. Aynı projeler sosyalist ekonomik sistemin yıkılması ve savaş sonucunda ortaya çıkan fakirlik probleminin çözümüne yönlendirilmiştir. Bununla birlikte Banka hem tüm ekonominin, hem de onun ayrı-ayrı sektörlerinin durumlarının genel analizlerin yapılması sırasında ekonomik politikanın uygulanması hakkında kendi önerileri vermekte devam edecektir. Sonuçta Banka devlete kaynakların mobilizasyonu ve yabancı yardımın koordinasyonu işinde yardım edecektir. Kalkınmaların yapılması süreci hızlandıkça daha sistematik yardım programı hazırlanacaktır. Gelecek dönemler için Azerbaycan üzerinde Dünya Bankası'nın yardım programı esas olarak dört başlıkta yer almaktadır.

1-Ülkede etkili ve adil, tarafsız özel sektörün istikrarlı, devamlı gelişmesine yönelik siyasal ve kurumsal çevrenin oluşturulması.

2-Sorunlu ekonomik yaşam sektörlerde, özellikle tarım sektöründe, rekabetin artırılması.

3-Ülke nüfusunun yaşam düzeyinin yükseltilmesi. Bu amaca ulaşmak için sosyal yardımların amacına uygun yapılması, sosyal hizmetlerin etkinliğinin artırılması ve nüfusun yaşam düzeyinin yükseltilmesi için devlet stratejisinin hazırlanıp uygulanması konuları üzerinde özenle durulacaktır.

4-Ülke içi üretimin artırılması.

Yukarıdakilere ek olarak çevre sorunu da Banka tarafından üzerinde durulması gereken zorunlu konulardan biridir.

Programda belirtilen ilkeler IDA'nın 4 kredi operasyonunda ve IBRD 1 operasyonunda 1997-99 yılları için planda olan 170 milyon ABD doları tutarındaki

kredisi içinde uygulanmıştır. Ülkenin ekonomik göstergelerinde bir artış görüldüğü takdirde kredi projelerinin sayıları artırılacaktır.

1999 yılı için ekonomik rapor ve devlet sektöründe kalkınma stratejileri artık planlanmıştır. 1998 yılında başlatılmış ticaretin desteklenmesi programının tamamlanması beklenmektedir. Bununla birlikte emeklilik reformu ve altyapının geliştirilmesi konuları üzerinde de resmi olmayan bazı işlemler yapılmıştır.

Ayrıca eğitim sektörü ile ilgili, tarım sektörünün geliştirilmesi ve tarifi yapıtların onarımı projeleri üzerinde son çalışmalar yapılmaktadır.

Uluslararası mali kurumların en esası IMF'dir. Bilindiği gibi, IMF 1930-40 yıllarında altın standartlar sisteminin dağılması ile ilgili olarak ülkelerarası Döviz ilişkilerinde yaşanan bozulmalar sonunda meydana gelen ve global özellik taşıyan sorunlu yıllarda oluşmuştur. Bu fon uluslararası döviz sisteminin üye ülkeler arasındaki döviz-kredi ilişkilerinin düzenlenmesi gerçekleştiren üye ülkeleri genel bilançosunda görülen geçici eksiklikleri yok etmek amacıyla krediler veren ve onlara teknolojik yardım gösteren mali kuruluşlarıdır

Bağımsız siyaset yürüten ülkemiz bağımsız bir devlet gibi fonun üyesi olduktan sonra ekonomik durumun sabitlenmesi ve değişimler yapılması için fonun kullanmak yardımının elde etti.

Yalnız bu hukukun kullanılması için aşağıdaki şartlar dikkate alınır.

1. Fiyatların ve ticaretin liberalleştirilmesi.
2. Mali sabitliğin temin olunması.
3. Devlet mülkiyetinin ve toprağın özelleştirilmesi.
4. Ekonomiye devlet müdahalesinin minimum seviyeye indirilmesi ve devlet mülkiyetinde olan zararlı işleyen kuruluşlara devlet yardımından imtina olunması.

3.4. Azerbaycan'ın Diğer Mali Kuruluşlarla İlişkileri

3.4.1. Azerbaycan ve Asya Kalkınma Bankası İlişkileri

İkinci bölümde belirttiğim gibi Asya Kalkınma Bankası 1966 yılında kurulmuştur. AKB'nin önemli amacı Bankanın üyesi olan bölgesel ülkelerin iktisadi kalkınması ve işbirliği desteklemektir. Bankanın esas faaliyet bölgesinin kalkınmakta olan ülkelerin iktisadi kalkınmasının desteklenmesine yönelik, subregional ve Milli projelerin maliyeleştirilmesi; kalkınma projelerinin planlaştırılması ve gerçekleştirilmesi amacıyla teknik yardım gösterilmesi; üye ülkelere yatırımların teşvik edilmesi; üye ülkelerin kalkınma politikalarının ilişkilendirilmesi ve bölgede yoksulluğun azaltılmasıdır.

Azerbaycan AKB'nin karşılıklı ilişkilerin tarihi 1992 yılından başlanmıştır. Sadece 1992 yılının Nisanında Azerbaycan bölgesinin üyesi gibi ESCAP'a kabul olduktan sonra AKB'e başvurarak Azerbaycan'ın AKB üyeliğine kabul olunması meselesine bakılmasını rica etmiştir. AKB tarafından Azerbaycan'ın Avrupa Yeniden kurma ve Kalkınma Bankasının üye olması meselesi hakkında görüşmeler yapılmış ve bildirilmiştir ki, aynı bir ülke aynı zamanda iki bölgesel kalkınma bankasının yardımını alan üye ülke olamaz.

Fakat sonradan 1992 yılının mayıs ayında AKB Honkonkta yapılmış 25. toplantısında Bankanın üyesi olan Bankanın üyesi olan ülkeler ESCAP'ın üyesi olan bağımsız devletlerin Bankanı üyeliğine kabul edilmesine onay vermiştir. Bununla ilgili olarak 1992 yılın sonbaharında Azerbaycan'ın iktisadi potansiyelini kesinleştirmek ve ülkenin AKB'nin üyesi olması şartlarını belirlemek için ESCAP'ın AKB'nin temsilcisi Azerbaycan'a geldi. Şartların sonucuna göre Asya Kalkınma Bankası Azerbaycan'a Bankanın hisselerine abone olmayı önerdi ki, bu da Azerbaycan'ın 4 yıl içinde her eşit paylarla yaklaşık 6 milyon ABD dolarından fazla üyelik hakkını öngörürdü. Uygun olarak, iktisadi potansiyeline göre Azerbaycan orta derecede kalkınmış ülkeler grubuna ait edilmiştir.

1993 yılının Şubat ayında Pakistan hükümetinin yardımı ile Merkezi Asya ülkelerinin ve Azerbaycan temsilcileri ile Bankanın o zamanki sekreterleri sayın

Dong Fuk Linin katılımı ile müşavere yapılmıştır. Görüşmeler zamanı Azerbaycan'ın temsilcileri ÜMM'nin geçmiş SSCCB Devlet İstatistik Komitesinin verilerine uygun olarak öngören Azerbaycan Cumhuriyetinin üyelik hakkının değiştirilmesi meselesi hakkında konuşmalar yapılmıştır. Aynı zamanda Azerbaycan AKB'in tavizli kredilerine izni olan ülkeler kategorisine ait edilmesi meselesi hakkında konuşmalar yapılmış. Asya Kalkınma Bankası gösterilen problemlerde taviz vermeğe razı olmadı. Sonuçta Azerbaycan'da politik durum sabit olmadığından bu mesele geçici olarak gündelikten çıkarıldı.

1995 yılının Ocak ayında İsviçre'nin Davos şehrinde yapılmış Umum dünya İktisadi Forum çerçevesinde Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev AKB'nin Başkanı sayın M.Sato ile görüştü. Görüş zamanı Azerbaycan'ın AKB'e kabul edilişi müzakere edildi. Sonra, 1995 yılın Mayısında Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev Asya Kalkınma Bankasının Başkanı sayın M. Satoya gönderdiği mektupta Azerbaycan'ın AKB'na kabul olunması olanağına bir daha bakmasını rica etti. Fakat, AKB'in üyesi olan bazı ülkelerin tutumu bakımından problemin çözümü uzandı. AKB'nin üyesi olan tüm ülkelere diplomatik yollarla ricalar edildi ve AKB'in üyeliğine kabul olunmak için Azerbaycan'ın adaylığını savunmak için rica edildi.

1996 yılında AKB'nin ikametgahında Azerbaycan Milli Bankasının temsilcileri ile AKB'in üyesi olan ülkeleri temsil eden icracı müdürler arasında görüşmeler yapıldı. Görüşmeler sonucunda AKB için geleneksel olan “çay toplantısı” denilen toplantısı zamanı başkan Sato Bankanın icracı müdürüne hitap ederek, Azerbaycan'ın AKB'nin üyesi olması meselesine onların ettiği ülkelerin ilişkilerini Bankanın Sekreterliğine bildirmesi rica ettiği anlaşıldı. Bankanın belirlenmiş işlemlere uygun olarak, Bankanın üyeleri yeni ülkenin üyeliğine kabul olunmasına itiraz etmedikte, sekreterlik belirli bir ülkenin Bankaya kabul olunması için önemli olan şartların listesini düzenler ve orada Bankanın paylarına abonenin aynı zamanda gerekli devlet dahili işlemleri gösterir. Bankanın üyesi olan ülkenin başvuruları ve ikametgahta yapılmış görüşmeler sonucunda ülkelerin birçoğu Azerbaycan Banka'nın üyeliğine kabul olunmasına taraftar çıktığını bildirdi. Fakat, Bankanın iki en büyük hissedarları Japonya ve ABD Bankanın üyesi olması hakkında Azerbaycan'ın başvurusunu reddettiler.

ABD ise Japonya' nı tek karşıt ülke gibi kötü durumda bırakmak istemiyor ve onun tutumu tüm ülkelere aynı münasebet göstermeğin ve aynı zamanda hem EBRD, hem de AKB' in üyesi olan ülkelerin mevcudluğunun öngörülmesinin önemliliğini bildirdi.

Problemin zorluluğu öngörülerek ve Japonya ve Amerika temsilcilerinin lehine değişmek amacıyla onlarla en çeşitli düzeylerde danışmalar yapılmış ve problemin olumlu şekilde çözümüne nail olmak için Azerbaycan Cumhuriyetinin Cumhurbaşkanı sayın Aliyev probleme şahsen müdahale etmiştir. Böyle ki, Cumhurbaşkanı Haydar Aliyevin 1997 yılının Ağustos ayında ABD seferi zamanı Azerbaycan' ın savunulacağı hakkında ABD hükümetinin teminatı elde edilmiştir.

Bundan sonra, 1998 yılında Azerbaycan Bankaya üye olmasını desteklediğini beyan etmiştir. Bundan sonra, 1998 yılında Azerbaycan Cumhuriyetinin Cumhurbaşkanı Japonya' ya resmi seferi zamanı Japonya' nın o zamanki Başkanı sayın R. Khaşimodo Japonya' nın Azerbaycan' ın Bankaya üye olmasını desteklediğini resmi beyan vermiştir. Aynı zamanda, Azerbaycan Milli Bankasının temsilcileri AKB yönetimine üyelik ile ilgili teknik problemleri müzakere etmişlerdir.

Bankanın Yönetmenler Konseyi Azerbaycan Cumhuriyetinin AKB' e üye kabul edilmesi hakkında 13 Haziran 1999 yıl tarihli 265' lu Kararname kabul etmiştir.

Kararnameye uygun olarak, Azerbaycan Cumhuriyetinin AKB' e üyeliğinin yasal olarak yürürlüğe girmesi için 1999 yılı Aralık ayının 31' den geç olmayarak aşağıdaki şartların yerine getirmesi talep olunur:

1. Azerbaycan AKB' in kurulması Sözleşmesini kabul ettiğini onaylayan kararnameyi bankanın depozitine sunmalıdır;

2. Kararnamenin Azerbaycan Cumhuriyetinin mevzuata uygun olması hakkında ülkenin ilgili yetkili makamı tarafından Bankaya yasal öneri sunulmalıdır;

3. Azerbaycan tarafından AKB' nin paylarında abone yazılışına uygun olarak ile üyelik hakkı ile ilgili ödeme gerçekleştirilmelidir. Bu yüzden Banka 1,6 bin. ABD

doları nakit olarak yatırmalı ve Bankanın yararına 1,9 bin ABD dolarına eşit olan manatla borç belgesi açılarak, Azerbaycan Milli Bankasında yerleştirilmelidir. Aynı zamanda, Azerbaycan Cumhuriyetinin Bankayla ilişkilerinde aracı gibi devlet kurumu, Bankanın Yönetmenler Konseyinde Azerbaycan'ı temsil edecek Yönetmen ve onun yardımcısı atanarak Bankaya bildirilmelidir.

Şimdiye karar AKB Azerbaycan'da 2.652 bin ABD doları tutarında 6 Teknik Yardım Projesi ve Japonya'nın Yoksulluğu Azaltılması Vakfı hesabına 3.000.000 ABD doları tutarında 2 büyük projesi gerçekleştirmiştir. 2004-2005 yılları için Üç yıllık ülke programında 6 bin ABD doları tutarında 12 projesi ve 106 bin. ABD doları tutarında kredi projesi (projelerin genel tutarı 168,5 bin. ABD dolarıdır) öngörülmüştür (http://www.mfa.gov.az/az/foreign_policy/inter_affairs/econom/inter_regional/01.shtml. Erişim: 01.09.2006) .

3.4.2. Azerbaycan ve İslam Bankası İlişkileri

Azerbaycan Cumhuriyeti İKB'e 4 Temmuz 1992 yılında üyeliğe kabul edilmiştir. 2003 yılının Aralık ayına olan bilgiye esasen İKM Azerbaycan'a yaklaşan 98 milyon ABD doları tutarında paranın tahsis edilmesini onaylamıştır. Bu tutara 1 Süreli satış, 6 Kredi, 7 Teknik yardım ve 4 Özel yardım işlemleri şartları ile gerçekleştirilen projeler (toplam 19 proje) dahildir. Bundan başka İKB'le 2004/2007 yıllarını kapsayan Üçlük Faaliyet Programı 150 milyon ABD doları tutarında vesaitin Banka tarafından tahsis edileceğini öngörür.

İKB enerji, yol-nakliye, su teçhizatı ve bir takım diğer sektörlerde gerçekleştiği projelerle birlikte özel sektörde de projenin gerçekleştirilmesi ile ilgilidir.

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin uluslararası ve bölgesel maliye kurumları ve işbirliği ilişkilerinin daha da genişlendirilmesi yönünde amaca uygun olarak işin yapılması ile ilgili ülkemizin şimdiki durumda işbirliği yaptığı kurumlarla birlikte diğer mevcut maliye kurumları ile de ilişkilerin kurulması yönünde de uygun işleri gerçekleştirir.

3.4.3. Azerbaycan ile Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD) İlişkileri

Bu güne kadar Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası Azerbaycan'da genel değeri 3,20 milyon olan 21 projeye 325 milyon Euro vesaitle katılmıştır. Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası Azerbaycan'da alt yapı, nakliye, doğal enerjinin kullanılması ve üretilmesi, maliye, doğal kaynakların hasılatı gibi alanların kalkınmasına faal olarak katılır (http://www.mfa.gov.az/az/foreign_policy/inter_affairs/econom/inter_regional/02.shtml. Erişim: 01.09.2006).

Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası Azerbaycan'da Uluslararası Bankanın özelleştirilmesine çıkarları olduğunu bildirmiştir. Bu amaçla 4 Haziran 2003 yıl tarihinde Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası ile İktisadi Kalkınma Bakanlığı arasında Azerbaycan Uluslararası Bankasının Yeniden sermayeleştirilmesine ve özelleştirilmesi ile ilgili Anlaşma Memorandumu imzalanmıştır.

Aynı zamanda Azerbaycan Cumhuriyeti ve Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası arasında AZDRES'in yeniden kurulması ve Gazi Memmed-Kürdemir yolunun yeniden kurulması projesinin gerçekleşmesi ile ilgili görüşmeler yapılır. Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası % 23,75'lik payla Mikro maliyeleştirme Bankasının hissedarıdır.

3.4.4. Azerbaycan ve KfW Bankası İlişkileri

2003/2004 yıllarında Almanya Hükümetinin KfW bankası aracılığıyla uygun projelerin belirlenmesine ilişkin tahsis ettiği vesait 111 milyon Euro hacmine ulaşmıştır.

Bunlardan 96,5 milyon Euro hacminde vesait tavizli kredi şeklinde 14.5 milyon Euro hacminde vesait ise prim şeklinde ayrılmıştır.

Genellikle, Azerbaycan'da KfW bankası tarafından 8 proje tamamlanmıştır, 1 proje yerine getirilmektedir ve 8 proje yakın zamanlarda gerçekleştirilecek. KfW bankası hem de Mikro maliyeleştirme Bankasının %23,75'lik payla hissedarıdır.

3.4.5. Azerbaycan ve Karadeniz Ticaret ve Kalkınma Bankası

KDTKB 1998 yılında Kara Deniz bölgesine dahil olan 11 ülke tarafından kurulmuştur. Bankanın tüzük sermayesi 1 milyar SDR'i oluşturuyor ki, bunun %2'si yani 20 bin. SDR'i Azerbaycan'a aittir.

Banka tarafından Azerbaycan Uluslararası Bankasına 6,5 milyon ABD doları tutarında kredi hattı açılmıştır. KDTKB da Mikro maliyeleştirme Bankasının %23,75' lik payla hissedarıdır.

3.5. Azerbaycan Ekonomisinde Uluslararası Mali Kurumların Yeri ve Dış Açılmada Katkıları

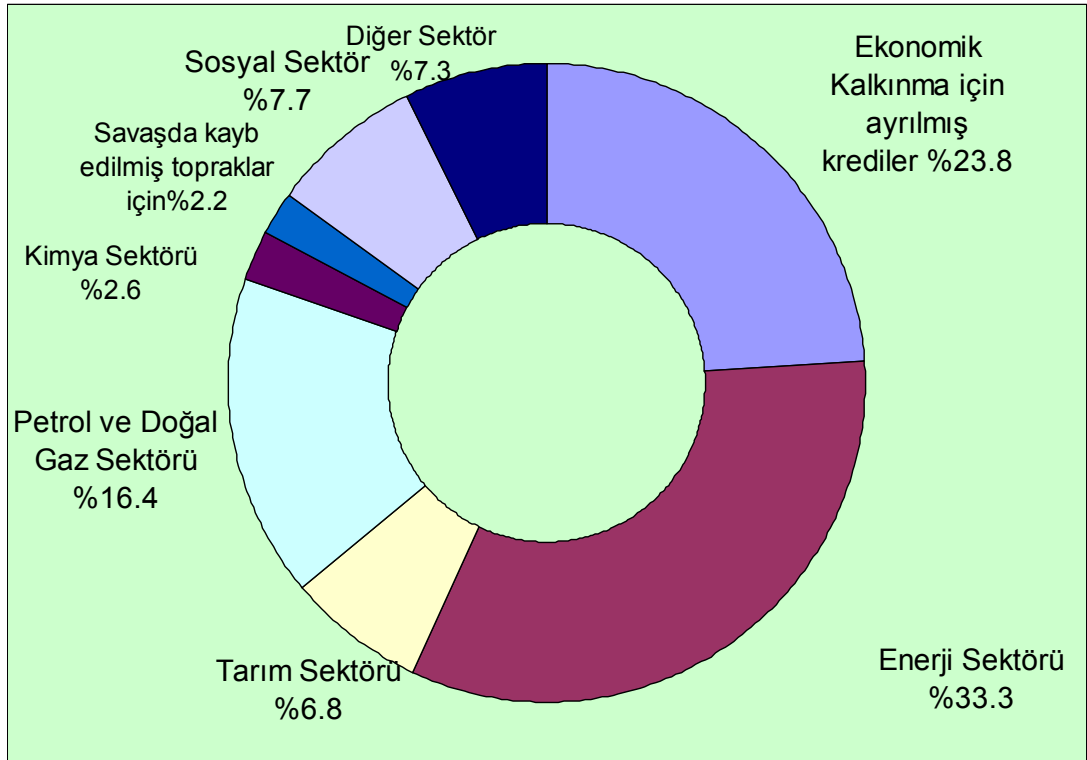
Azerbaycan'ın dış ekonomik ilişkiler sisteminde yeni olan hususlarından biri de bazı uluslararası ekonomik örgütlere üyelik ve bunlardan alınan kredilerdir. Azerbaycan'a kredi veren kuruluşların başında IMF, Dünya Bankası, Uluslararası Kalkınma Örgütü, EBRD, IBRD, Türk Eximbank'ı ve İslam Kalkınma Bankası gelmektedir. Söz konusu krediler, pazar ekonomisine geçişi kolaylaştırmak amacıyla açılan proje kredileridir. Dış kredileri kullanma sonucunda Azerbaycan'ın 21 Ocak 1998 itibariyle 1.123,24 mln. \$ tutarında dış borcu oluşmuştur. Diğer taraftan uluslararası kuruluşlar tarafından yapılan yardımlar da önemli boyutlara ulaşmıştır. Bunların içinde, Avrupa Birliği tarafından yapılan yardımların özel bir yeri bulunmaktadır.

Azerbaycan'da aynı zamanda bazı bölgesel örgütlerin de üyesi bulunmakta ve ekonomik entegrasyon denemelerine girişmektedir. Bunların en önemlileri Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, Bağımsız Devletler Topluluğu, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO) ve GUÖAM (Gürcistan-Ukrayna-Özbekistan-Azerbaycan-Moldova) çerçevesinde yürütülmektedir.

Bugün BM üyesi olan ve dünya birliği ile bağımsız ilişkiler kuran Azerbaycan'ın jeopolitik konumuna yine büyük önem verilmektedir. Bu önemin esasında, ülkenin stratejik coğrafi konumuyla birlikte, sahip olduğu enerji kaynaklarından büyük güçlerin yararlanma isteği de yatmaktadır.

Avrupa ile Asya'nın kavşağında bulunan Azerbaycan, tedricen Avrupa-Kafkasya-Asya nakliye koridorunu oluşturabilme ve tarihte olduğu gibi güçlü iletişim merkezine dönüşebilme olanağına sahiptir. Her türlü ulaşım araçlarının hareketini sağlayacak böyle bir koridorun oluşmasına Avrupa ve Asya'nın güçlü devletleri son derece ilgi duymaktadır. Bu ilgi, öncelikle Hazar Denizinin ve Hazar kıyısındaki arazilerin petrol ve gaz rezervi ile zengin olmasından kaynaklanmaktadır.

Şekil 3: Ayrılan Kredilerin Sektörlere göre dağılımı

Kaynak: Azerbaycan Dış İşler Bakanlığı, Journal of Azerbaijan, 2006; 17

Şekilden görüldüğü gibi 2006 yılına kadar ayrılan kredilerin sektörler üzere dağılımında enerji, petrol ve doğal gaz sektörleri için olan harcamalardır. Ayrıca, Azerbaycan ekonomisinin ekonomik kalkınması için, tarım, sosyal, kimya sektörleri için de kredilerin ayrıldığı görülmektedir.

Enerji kaynakları açısından zengin olmakla birlikte, Azerbaycan için enerjinin uluslararası pazarlara nakli sorunu da önem arz etmektedir. S.S.C.B. döneminden kalan Novorossiysk boru hattının Rusya'dan (özellikle istikrarsız Kuzey Kafkasya'dan) geçmesi Azerbaycan'ı alternatif hat arayışına itmiştir. Bu seçimin

ekonomik olduğu kadar, politik içeriğinin de bulunmasından dolayı bazı zorlukları mevcuttur. Batısında Ermenistan, kuzeyinde Rusya, gúneyinde İran'ın bulunduğu Azerbaycan, güvenli güzergah olarak kuzey batısındaki Gürcistan ve gúneybatısındaki Türkiye alanını tercih etmiş ve Batı'nın dev petrol şirketlerine bu seçimi benimsetmeye çalışmıştır. Ayrıca petrol üretimi ve naklinin hukuki zeminini oluşturmak amacıyla çok sayıda anlaşma yapmıştır. Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti dünyanın 14 ülkesinden 30 büyük petrol şirketi ile 19 adet petrol anlaşması imzalamıştır. Bu çerçevede yapılacak toplam yatırım tutarı yaklaşık 60.9 milyar ABD doları, toplam rezerv ise 1,6 milyar ton petrol, 1,3 trilyon m³ doğal gazdır. Her yıl ortalama 50-60 milyon ton petrol, 14-15 milyar m³ doğal gaz üretilecektir. Azerbaycan'ın uluslararası petrol şirketleri ile yapmış olduğu petrol anlaşmalarının birincisi 1994'de, ikincisi 1995'de, üçüncüsü 1996'da imzalanmış olup; 1997'de 6, 1998'de 7, 1999'un 30 Nisan tarihi itibarıyla 3 petrol anlaşması yapılmıştır.

Bunlardan en önemlisi olan birinci petrol anlaşması, Azerbaycan'ın Hazar Denizinde bulunan Azeri, Çırak ve Güneşli yataklarını kapsamakta olup, 20 Eylül 1994 tarihinde imzalanmıştır. “Asrın Kontratı” olarak adlandırılan proje 12 Aralık 1994 tarihinde Azerbaycan Milli Meclisi tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Projeyi yürütmek için 21.11.1994 tarihinde ortak bir Konsorsiyum (“*AIOC-Azerbaijan International Operating Company*”) kurulmuştur. Projenin anlaşma süresi 30 yıl, üretilebilir toplam petrol rezervi 4,2 milyar varil, gaz rezervi ise 70 milyar m³ ve projenin toplam yatırım maliyeti 11,5 milyar \$'dır.

Dünya Bankasının ayırdığı kredilerden yararlanarak 21. yüzyılın başında Azerbaycan sadece kendi petrolünü uluslararası piyasaya sunmakla kalmayacak, aynı zamanda Kazak ve Türkmen petrol ve doğal gazını Avrasya Ulaştırma Koridoru ile uluslararası pazara nakledecektir. Bu konuda ilk adım, 7-8 Eylül 1998 tarihinde 32 devlet ve 13 uluslararası örgütün katılımı ve Avrupa Birliği'nin yardımı ile Bakü'de yapılan “Tarihi İpek Yolunun Yeniden Oluşturulması” Konferansında Avrupa-Kafkasya-Asya koridorunun geliştirilmesine ilişkin kararın alınmasıyla atılmıştır (Muradov,1998; 23)

İMF'nin Azerbaycan'a ön gördüğü kalkınma programının Dış Ticaret ile ilgili kısmında bazı hukuki anlamda öneriler de vardır. Dış ticaretin hukuki çerçevesini oluşturan düzenlemeler ise iki grup halinde incelenebilir: Tarife dışı düzenlemeler ve tarife düzenlemeleri. Tarife dışı düzenlemelerin esasını aşağıdaki Cumhurbaşkanı kararnameleleri oluşturmaktadır:

1. 1 Ocak 1994 tarihli "Azerbaycan Cumhuriyeti'nde dış ticaretin verimliliğinin artırılması hakkında";

2. 5 Nisan 1994 tarihli "Azerbaycan Cumhuriyeti'nde dış ticaretin serbestleştirilmesi hakkında";

3. 17 Aralık 1996 tarihli "Azerbaycan Cumhuriyeti'nde dış ticaret düzenlemelerinin iyileştirilmesi hakkında".

Bu düzenlemelerle dış ticaret rejimini liberalleştirme yolunda önemli adımlar atılmıştır. Bazı mallar dışında Azerbaycan'da üretilen malların ihracatı için izin aranmamakta, bunların gümrük makamlarına beyan edilmesi yeterli bulunmaktadır. İhracatı özel kurallara tabi olan mallar grubuna ise petrol ve petrol ürünleri, elektrik enerjisi, kıymetli metaller ve pamuk dahil edilmiştir. İthalatta bazı kota ve lisansların kısmen iptali yoluna gidilmiş, fiyatların serbestleştirilmesi için önlemler alınmıştır. Özel sektöre daha fazla serbesti tanınmış, devlet kurumlarının yaptığı ticaret anlaşmaları ise Ticaret Bakanlığı'nda tutulan sicile tescil şartına bağlanmıştır. Bütün bunlarla birlikte, bazı malların (alkol, tütün gibi) ithalatı için lisans alınması, anti dumping önlemlerinin öngörülmesi, trampa işlemlerinde tescil ve süre koşulunun aranması gibi tarife dışı sınırlamalar da varlığını sürdürmektedir.

2000 yıldan başlayarak Milli Banka banklar arası kredi piyasasının alt yapısının geliştirilmesi yönünde çalışmalarına hız verdi. Bu yönde Milli Bankanın yanı sıra banka sektörüne ait olan diğer kurumlar da amaca uygun çalışmalar yürütmektedirler. Sonuç itibariyle müteşekkil banklar arası kredi piyasasının esasını teşkil eden kolektif anlaşma hazırlanmıştır. Bu anlaşmaya ülkemizin 20'den fazla bankası katılmıştır. 2002 yılında bu piyasanın aktif faaliyete başlaması planlanıyor.

1995 yılında Milli Banka tarafından “Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşları tarafından döviz ile işlemlerin yapılması Kanunları” onaylandı.

Azerbaycan Cumhuriyetinin “Banka ve banka faaliyeti hakkında” Azerbaycan Cumhuriyeti Kanununun (14 Haziran, 1996 yılı, 123) birinci maddesinde banka anlayışının ve onunla bağlı kelimelerin yorumu yer almaktadır.

Avrupa Ekonomi Birliğinden 1994 yılında ilaç ve malzeme alınması için ayrılmış 50.8 milyon Euro değerinde kredi 1997 yılın Eylülünde ödenmiştir.

Hatırlatalım ki, Azerbaycan Cumhuriyeti tarafından alınmış kredilerin çoğu indirimli kredilerdir (yıllık %0.75, 30-35 yıllık zaman) ve ülkenin ödeme kapasitesine zarar vermiyor. Genellikle Azerbaycan Cumhuriyeti dış borçlanmanın durumuna ve GSMH’a göre Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkeleri arasında iyi duruma sahiptir.

1995 yılından başlayarak 5 yıllık zamanda Azerbaycan Cumhuriyeti ile Uluslararası Para Fonu arasında ilk anlaşmaların sonucunda kurumdan %0.5-5’le 462.5 milyon ABD doları değerinde uzun vadeli kredi verilmiştir.

Azerbaycan Cumhuriyeti Uluslararası Para Fonu ile beraber son yıllarda Dünya Bankası ile anlaşmalar yaparak, 1996-2000 yıllarında bu kurumdan 356.6 milyon ABD doları değerinde kredi alınmış ve ondan 220 milyon ABD doları değerinde kullanmıştır.

Ekonominin kalkınması , altyapı değişiklikleri, banka sisteminin gelişmesi petrol sektörünün, tarım sektörünün gelişmesine teknolojik yardım ve diğer programların gerçekleştirilmesi için gerekli krediler çok uygun şartlarla verilmiştir.Yıllık kredi hakkı %0.75 olmakla ödeme vadesi 10 yıl olan 35 yıllık dönemi kapsar.

Şu anda alınan kredilerin %43.2 Uluslararası Para Fonunun, %20.2 Dünya Bankasının, %7.3 EBRD’nin , %2.8 Almanya Kalkınma Kredi Bankasının, %20.3 ise diğer bankaların payına düşüyor.

EBRD Yenikend ve Mingecevir SES'in inşası, Büyük Bakü'nün su ile teçhizi projesinin gerçekleştirilmesi, Bine hava alanının modernleştirilmesine, Bakü Deniz Portu'nun yeniden yapılandırılmasına, Trans Kafkas Deniz yolunun kurulması projesinin, girişimciliğin geliştirilmesinde Uluslararası Bankayla işbirliği projelerinin finanse edilmesine genellikle 141.3 milyon ABD değerinde kredi ayrılmıştır. Bu krediler 15 yıl sürecinde geri ödenmelidir.

Azerbaycan Cumhuriyeti Türkiye'nin Exim Bankası'nın, Japonya'nın Exim Bankası'nın, Almanya'nın Kalkınma Kredi Bankası'nın, İngiltere Bankalar Kurumunun ve diğerlerinin finansal fırsatlarını kullanmaya çalışıyor.

BDB'nin Kalkınma programının Azerbaycan'da gerçekleştirilen projede girişimciye yardım merkezi yaratılmıştır. Merkez tarafından 2000 yılda ücretsiz olarak 150 girişimciye çeşitli ticari tavsiye hizmeti sunulmuştur. 220 girişimcinin katılımı ile 20 seminer verilmiştir. 2000 yılında "Azerbaycan Sahibkarlar Teşkilatı Milli Konfederasyonu" yaratılmıştır. Bu kurum özel sektörün gelişimine engel olan problemlerin çözülmesinde yardımcı olmaktadır.

Azerbaycan Cumhuriyetinin 2000 yılda yabancı ülkelerle 2796 milyon ABD doları değerinde ticaret işlemleri yapmıştır. Onun %74.8 petrol ve petrol malzemeleri içeriyor. Bu ülkenin gelecek yıllarda dış ticarete petrol malzemelerinin önemli yer tutacağına göstergesidir.

Azerbaycan Cumhurbaşkanı'nın Londra seferi sırasında Azerbaycan Uluslararası Bankası ile EBRD arasında sözleşme imzalanmıştır. Bu sözleşmeye uygun EBRD Azerbaycan'ın özel sektörünün gelişmesine 10 milyon ABD doları kredi ayırmıştır. Kredinin yıllık faiz oranı %10-12 kapsar ve 4 yıllık bir dönem için verilen bu kredi 3 milyon dolar değerinde ilk bu anlaşma ile ayrılmıştır .

Azerbaycan Cumhuriyeti Bakü Uluslararası Deniz Portu'nun yeniden inşası ve geliştirilmesi projesinde değerini 36 milyon ABD dolarından 22 milyona indirmiştir. Bu projenin gerçekleştirilmesi için EBRD 17.8 milyon ABD doları değerinde kredi ayırmıştır.

Dünya Bankası Azerbaycan'ın 4 tarihi anıtını yapılandırılması için 7.5 milyon dolar değerinde kredi ayırması konusunda anlaşma imzalamıştır.

29 Haziran 2000 yıl probleminin çözümü için Dünya Bankası tarafından 100 milyon dolar değerinde grant ayrılması için Dünya Bankası ile Azerbaycan Cumhuriyeti arasında anlaşma imzalanmıştır.

Avrupa Birliği kurtarılmış toprakların yeniden yapılandırılması projesine 13 milyon Euro değerinde yardım ayırmıştır.

Dünya Bankası Samur-Abşeron kanalının 50 km'lik bölümünün inşasına 576 milyon ABD doları değerinde vesait ayırmıştır.

1995 yılın başlarından 1 Temmuz 2000 yıla kadar ülkenin uluslararası finans-kredi kurumlarından ve yabancı ülkelerden aldığı kredilerin genel hacmi 1,046.98 milyon ABD doları olmuştur ki, bunun da 69.07 milyon ABD doları 1999 yılı'nın önlerinden başlayarak geri ödenmiştir. Bu kredilerin %61'i genellikle ülkede ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi için devlete verilen, %18 kamuya ve icracıya verilen, %21 ise devletin sorumluluğu ile verilen kredilerdir.

Alınmış kredilerin 587 milyon ABD dolarlık kısmı ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesine, 434.75 milyon ABD doları indirimli ve ticari şartları ile yatırım projelerinin finansmanı zamanı yönlendirilmiş, 25.23 milyon ABD doları ise BDT ülkelerinden alınmış kredilerdir (Araz, 2003; 118).

Önce bahsettiğimiz gibi alınmış kredilerin 69.07 milyon ABD doları geri ödenmiştir ki, bunun da yarısından çoğu (34.87 milyon ABD doları) 2000 yılın 1. yarısında olmuştur. Ödenilecek miktar 977.91 milyon doları değerindedir ki, bu da GSMH'nin %23-ü kadardır. Şu miktarın %40.5-i veya 395.6 milyon ABD doları Uluslararası Para Fonundan (tüm krediler ülkede ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi için kamuya verilmiştir) %22.2 veya 217.01 milyon ABD doları ise BİA-dan alınmıştır (bu miktar %68.5'i ülkede ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi için kamuya verilmiştir, %91.5'i ise indirimli şartlarla yatırım projelerinin finanse edilmesine yöneltilmiştir).

2003 yılının Şubat ayında Dünya Bankası tarafından Azerbaycan üzere 2003-2005 yılları için Ülkeye Yardım Stratejisi onaylanmıştır. Bu strateji ile ilgili öngörülen projeler 65 milyon ABD doları tutarında kredi anlaşması imzalanmış ve onaylanmıştır. Bundan başka stratejide öngörülen projelerden biride “Yoksulluğun Azalmasına Yardım Kredisi”dir. Bu proje Yoksulluğun Azaltılması ve İktisat ile ilgili Devlet Programında öngörülen işleri belirlemek ve yapmak amacıyla ayrılmıştır. Kredinin tutarı 60 milyon ABD doları oluşturur ve 3 yıl içinde her 20 milyon ABD doları olmakla tahsis edilmiştir.

SONUÇ

Uluslararası mali kuruluşların Azerbaycan ekonomisinin gelişmesinde çok büyük katkıları bulunmaktadır. Ayrıca, ekonominin dışında eğitim, teknik ve sosyal sektörlerle ilişkin katkıları da büyüktür. Dışa açılmada, yabancı sermayenin gelişiminde İMF'nin ve Dünya Bankası'nın destekleri büyük yarar sağlamıştır. Böylece, çok kısa süreçte Azerbaycan ekonomisi sadece petrole dayalı olmaktan ziyade diğer alanların da gelişiminde daha dengeli ve istikrarlı yapıya kavuşmuştur.

Yeniliklere hızla adapte olan Azerbaycan, SSCB'nin dağılması ile uzmanlaşma ve işbölümüne dayalı ekonomik yapılanmanın sona ermesine, Ermenistan savaşı ve Çeçenistan sorunu nedeniyle, ülke sanayi için gereken ara mallarının ithalat yollarının kapanmasına rağmen bütün bu darboğazları aşmayı başarmıştır. Yani, Ermenistan ile yapılan savaş sadece Azerbaycan'ın ekonomik dönüşüm sürecini etkilemekle kalmamış, söz konusu savaşın etkisinde şekillenen uluslararası ilişkiler de ekonomik dönüşüm süreci üzerinde etkili olmuştur.

Avrupa ile Asya'nın kavşağında bulunan Azerbaycan, tedricen Avrupa-Kafkasya-Asya nakliye koridorunu oluşturabilme ve tarihte olduğu gibi güçlü iletişim merkezine dönüşebilme olanağına sahiptir. Her türlü ulaşım araçlarının hareketini sağlayacak böyle bir koridorun oluşmasına Avrupa ve Asya'nın güçlü devletleri son derece ilgi duymaktadır. Bu ilgi, öncelikle Hazar Denizinin ve Hazar kıyısındaki arazilerin petrol ve gaz rezervi ile zengin olmasından kaynaklanmaktadır.

Bağımsızlığını kazandıktan sonra pek çok ekonomik reformları gerçekleştiren Azerbaycan bir takım sorunlarla karşılaştı. Bu sorunların temelinde ise siyasi ve ekonomik istikrarsızlık, savaş, ekonomik buhran ve mali yetersizlikler yatmaktaydı. Bu problemlerin çözümünde uluslararası ekonomik örgütlerin yardımı inkar edilemezdir.

Azerbaycan'da bir taraftan istikrar politikaları ve özelleştirme dayatmaları nedeniyle sanayileşme sürecinden uzaklaşan ekonomik yapı, diğer taraftan Hollanda Hastalığı nedeniyle rekabet gücü zayıflayan petrol-dışı ticari sektörlerin varlığı; herhangi bir nedenle petrol geliri düştüğünde ve yabancı sermaye girişi

zayıfladığında, sürdürülebilir büyüme sürecinin sağlanması ve cari işlemler ile kamu açıklarının finanse edilebilmesi için bir dış borç pompasının çalışmasını gerektirecektir.

Azerbaycan ekonomisinde uygulanan IMF destekli kalkınma politikalarının sonuçları incelendiğinde, istikrar politikalarındaki başarıya karşın ekonomik yapıda bazı önemli bozulmaların gerçekleştiğini belirtmek gerekir. Petrol sektörüne dayalı bir ekonomik yapının birbiri içine geçmiş; ekonomik istikrarsızlık ve dengesiz büyüme, dışa bağımlılık, rant arayışına yol açma ve kaynak dağılımında etkinsizlik gibi temel sorunları çözümlenmeksizin Azerbaycan'ın sürdürülebilir bir büyüme süreci gerçekleştirebilmesi zordur.

Azerbaycan geleneksel olarak dış ticarete bağımlı bir ekonomiye sahiptir. İhracat ve ithalatın GSYİH'daki payı 1980'lerin ikinci yarısı boyunca sırasıyla %37 ve %46 olmuştur. 1996'dan bu yana ülkenin ithalat talebi petrol sektöründeki yatırımlar nedeniyle ve tüketim mallarına artan talep nedeniyle artış göstermiştir. 2000-01 yılında dış ticaretin fazla vermesi artan petrol ihracatı ve petrol fiyatlarındaki yükselme sayesinde olmuştur. 1994 yılında ateşkesin ilan edilmesi ile birlikte, iş istikrarına yönelik çalışmaların hızlandırılması, petrol anlaşmalarının imzalanması, pazar ekonomisine yönelik hukuki altyapının oluşturulması ve dış ticaretin serbestleştirilmesi yönündeki uygulamalar, Azerbaycan dış ticaretinde engellerin kalkacağı ve artış meydana geleceği anlamına gelmektedir.

Ancak genel olarak bakıldığında ekonomideki yapısal sorunlar mevcudiyetini korumaktadır.

- Sanayi tesislerinin özelleştirilmesinde yaşanan tıkanıklığın aşılammaması gibi yapısal sorunlar nedeniyle üretim yapılamaması ve dolayısıyla ihracatın katma değeri düşük hammadde ve yarı mamul mallar üzerinde yoğunlaşması,

- Ulusal para birimi Manat'ın ABD \$'ına karşı değer kazanması sonucu ithalatın cazip hale gelmesi (2004'de %0,4 değer kazanmıştır)

Azerbaycan'ın dış ekonomik ilişkiler sisteminde yeni olan hususlardan biri de bazı uluslararası ekonomik örgütlere üyelik ve bunlardan alınan kredilerdir. Azerbaycan'a kredi veren kuruluşların başında IMF, Dünya Bankası, Uluslararası Kalkınma Örgütü, EBRD, IBRD, Türk Eximbank'ı ve İslam Kalkınma Bankası gelmektedir. Söz konusu krediler, pazar ekonomisine geçişi kolaylaştırmak amacıyla açılan proje kredileridir.

Bu örgütlerden en önemlisi olan IMF ve Dünya Bankası, Azerbaycan'da piyasa ekonomisinin yerleşmesi ile ilgili kanunların hazırlanması , piyasa birimlerinin hukuk ve vazifelerinin belirlenmesi, piyasa ekonomik sisteminin oluşturulmasını temin edecek fiyat, vergi, rekabet ve kredi mekanizmasının gerçekleştirilmesi, devletin ekonomiye müdahalesinin sınırlandırılması ve sorunun çözümlenmesi, ülkenin para-kredi politikasının sistematüğini düzenlemesi gibi işlerde çok önemli görevler üstlenmiştir. Ve bu nedenden dolayıdır ki, yıldan yıla Azerbaycan'da yatırım yapmak isteyen yabancı şirketlerin sayısı artmaktadır.

Azerbaycan'ın dışa açılmasında önemli katkısı olan bölgelerin potansiyelinin ve doğal zenginliklerinin verimli bir şekilde değerlendirilmesi ile tarımsal üretimi canlandırmak, petrol dışı sektörler olan sanayi, hizmet, ticaret, turizm gibi diğer alanları geliştirmek, istihdamı artırmak ve halkın refah düzeyini iyileştirmek amacıyla bazı kalkınma programlarının olması gerekir. Azerbaycan'ın dışa açılması için kalkınma programının hazırlanmasında en önemli amaç, Azerbaycan bölgelerinin mevcut potansiyelinin verimli bir şekilde değerlendirmek, ekonominin farklı alanlarının geliştirilmesini sağlamak, sanayi kuruluşlarının faaliyetlerini genişlemesini sağlamak, ihracata dayalı üretimi desteklemek, yerli girişimcilik faaliyetlerinin desteklenmesi suretiyle, halkın refah düzeyini iyileştirmek, istihdamı artırmak ve ülke ekonomisinin dinamik bir şekilde gelişmesini temin etmek olmalıdır.

İMF'nin de belirttiği gibi bu amaçlara ulaşmak için ise, bölgesel kalkınma planı çerçevesinde:

- Şirketlerin üretim faaliyetlerini artırmak ve yeni sanayi birimlerini oluşturmak;

- Yerli kaynakların verimli bir şekilde değerlendirilmesini sağlamak;
- Tarım sektöründe reform çalışmalarını hızlandırmak için, bölgelerde çiftçiler ve diğer tarımsal üretim yapan birimlere destek maksadıyla danışmanlık merkezleri kurmak, tohumculuk piyasasını geliştirmek, teknolojik destek birimleri oluşturmak ve diğer zaruri tedbirleri gerçekleştirmek;
- İşadamlarının bölgelere yatırım yapmaları için uygun koşulların oluşturulmasını sağlamak;
- Büyük Bakü deniz limanının yeniden yapılandırılması ve dışa açılma için yeni projelerin ön görülmelidir.

Ülkede uluslararası finans kuruluşları tarafından hayata geçirilen yatırım programlarının verimli şekilde çalıştırılması için kamu daha çok sorumlu olmalıdır. Yatırım programının öncelikleri; altyapının geliştirilmesi, sosyal refahın artırılması, üretim alanlarının geliştirilmesi, ihrac potansiyelinin artırılmasıdır. Petrol ve Gaz Gelirlerinin Uzun Süreli Kullanılması Stratejisi 2008 yılından itibaren artması beklenen petrol ve gaz gelirlerinin bir yandan eninde sonunda tükenecek olması, öte yandan gelecek nesillerin de bu zenginliklerden faydalanmasının temini, ekonomik istikrarın sürdürülmesi, refahın artırılması için uzun vadeli bir strateji oluşturulmasını zorunlu hale getirmiştir.

Çalışmamın sonuç kısmında Azerbaycan'ın uluslararası mali kuruluşlarla daha yakın işbirliği oluşmasını öneriyorum. Ayrıca, İMF'nin projelerinden yararlanmakta büyük bir fayda olması fikrindeyim. Bunun için Azerbaycan ekonominin kalkınması için diğer projeleri de daha derinden incelemeli ve kadroların eğitimi için bu kuruluşlarda staj yapması önemlidir.

KAYNAKÇA

- ABBASOV, E. (2003). “Bank İşi ve Bankacılık”. Bakü: Qanun Yayınevi
- ALİYEV, F. (2002). “*The International Monetary Fund and Reforms in Azerbaijan*”. Budapest Hungary: February.
- ALTUĞ, O. (2000). “Banka İşlemleri ve Mühasebesi”. İstanbul.
- ARAZ, N. (2003). “Azerbaycan Ekonomisi ve Değişim Süreci”. Bakü: Qafqaz Üniversitesi Yayınevi.
- AXUNDOV, Ş .(2001). “Bazar İqtisadiyyatının Esasları”. Bakü: Ebil Yayınevi.
- AYDIN, N. KOPARAL,C. ŞABİN, M. (2004). “ Uluslararası İşletmecilik” Eskişehir: Anadolu Üniversitesinin Yayını.
- Azerbaycan Dış İşler Bakanlığı. (2006) . “Journal of Azerbaijan” N7. Bakü
- BAYRAMOV, A.İ. (1997). “Requionalnoe ekonomičeskoe integracie : teorie i praktika ”. Baku : Azernesr .
- BOR , M. Z. (2000). “İstoriya Mirovoy Ekonomiki” Moskva: Delo i servis.
- DOĞUKANLI, H. (2001). “Uluslararası Finans”. Adana: Nobel Kitabevi
- DOLQOV, S. İ. (1998). “Qlobalizaciya Ekonomiki”. Moskva: Novoe yavlanie.
- EMİNBEYLİ, N. (2005). “ Beynelxalq Teşkilatlar”. Bakü: Azernesr Yayınevi
- FEYZULLABEYLİ, İ. (2001). “Beynelxalq Ticaret İşi”. Bakü: İktisat Yayınevi.
- GENCİYEV, G. (2005). “ Beynelxalq İqtisadi Münasibetler: Müasir Veziyyet ve İnkişaf problemleri”. Bakü: Elm Yayınevi.

- GÜRAN, N. (2001). “Uluslararası İktisadi Kuruluşlar”. Isparta: Tuğra Yayınevi.
- GÜRAN, N. (2002). “Uluslararası Ekonomik Bütünleşme ve Avrupa Birliği”. İzmir: Anadolu Matbaacılık.
- GÜRGEN, H. (1999). “Economic Reforms in Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyz Republic, Tajikistan, Turkmenistan, and Uzbekistan”. International Monetary Fund Occasional Paper 183. Washington D.C.: IMF
- HESENLİ, Y. (2003). “Qarşılaşma Ticareti ve Xarici İqtisadi Elaqler”. Bakü: Elm Yayınevi.
- HESENOV, N. (2003). “İnvestisiya Stategiyasının Formalaşması”. Bakü: İktisat Yayınevi.
- HOOPER, M. (1999). “*Azerbaijan Investment Guide*” . US-Azerbaijan Chamber of Commerce. Washington DC, 20006. USA.
- İBRAHİMOVA, X. (2002). “Bazar Münasibetleri Şeraitinde Xarici İqtisadi Elaqler”. Bakü: Elm Yayınevi.
- KUDROV, V. M. (2003). “Mirovae Ekonomika”. Moskva.
- KARLUK, R.(1998). “Uluslararası Ekonomi”. İstanbul: Beta Yayınları
- KROZE, İ. (2001). “Mirovaya Ekonomika”. Moskva: Yabloko İzdatelstvo.
- KOLOSEVA, V. (2000) .“Mirovoe Ekonomika. Ekonomika zarubecnix stran”. Moskva: Flinta.
- LAİDİ, Z. (1989). “Enquete Sur La Banca Mondiale”. Paris: P İzdatelstvo.

MASLAKOVSKIY, V.P. (2002) “ Qeoqrafiçeskoe kartina mira”. Yaroslavl: Atlas.

MEMMEDOV, S. (1997). “ Banka Sektoru ve Bankirin Stolüstü Kitabı”. Bakü: Ayulduz Yayınevi.

MEMMEDOV, Z. (2001). “Beynelxalq valyuta kredit münasibetleri ve xarici ölkelerin kredit sistemi”. Bakü: Qanun Yayınevi.

MEMMEDOV, Z. (2002). “En Yeni İqtisadiyyat”. Bakü: Qanun Yayınevi.

MEMMEDOV, Z. (2004). “Azerbaycan Respublikasının Xarici İqtisadi Elaqleri”. Bakü: Kooperasiya Yayınevi.

MURADOV, Ş.(1998). “Azerbaycan'da Demografik İnkişaf ve Ahalinin Meşgüllüğü”. Bakü: Kanun Neşriyatı.

NESIROVA, Z. (2002). “ Sovyetler Birliğı Dağıldıktan Sonra Azerbaycan'da Ekonomik Gelişme”. Yüksek Lisans Tezi. M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul

NURİYEV, C. (2000). “Beynelxalq İqtisadi Elaqlerin Hükuki Tenzimlenmesi”. Bakü: İktisat Yayınevi.

OBMİNSKIY G.E. (1990). “Qlobalnıe interesi ” Moskva: MO .

RIBALKİNA, V (2000). “Mejdunarodnaya Ekonomiceskoye Otnosheniya”. Moskva İzdatelstvo.

ROSENBERG, C. B. (1998). “Dealing with Azerbaijan's Oil Boom”. *Finance and Development*. Vol.35, N3.

SEYİDOĞLU, H. (1996). “Uluslararası İktisat”. İstanbul: Güzem Yayınları.

SEYMEN, A.O. (2005). “Küreselleşme ve Çok Uluslu İşletmecilik”. Ankara: Nobel Yayınevi

SPRİDİNOV, A.(2000). “Mirovae Ekonomika”. Moskva.

SOYAK, A. (2002). “Küreselleşme: İktisadi Yöntemler ve Sosyopolitik Karşıtlıklar”. İstanbul: Om Yayınevi.

SOYAK, A. BAHÇEKAPALI, C. (1998). “İktisadi Krizler ve İMF Politikaları” . İktisat, İşletme ve Finans Dergisi. İstanbul: Sayı144.

SÖNMEZ, S. (1998). “Dünya Ekonomisinde Dönüşüm”. Ankara: İmge Yayınevi.

STİGLİTZ, J. (2002). “Küreselleşme: Büyük Hayal Kırıklığı”. Çevri: Taşçıoğlu. İstanbul: Plan B Yayınevi.

SÜLEMANOV, E. (2003). “Azerbaycan ve Avrupa Yenidenqurma Bankı Münasibetleri”. Bakü Yayınevi

ŞEKERELİYEV, A. (2002). “ Bazar İqtisadiyyatına Keçid, Dövlətin İqtisadi Siyaseti”. Bakü: Universitet Yayınevi.

The World Bank Report. (1999). “*Country Assistance Strategy For The Azerbaijan Republic*” No:19892-AZ.

WORLD BANK. (2000-a). “Annual Report 2000”. Washington D.C

YUSİFZADE, K. “The Development of the Oil and Gas Industry in Azerbaijan”.

ERİŞİM KAYNAKLARI

http://www.mfa.gov.az/az/foreign_policy/inter_affairs/econom/inter_regional/03.

Erişim: 1.09.2006

http://www.mfa.gov.az/az/foreign_policy/inter_affairs/econom/inter_regional/01.shtml

Erişim: 1.09.2006

http://www.mfa.gov.az/az/foreign_policy/inter_affairs/econom/inter_regional/02.shtml

Erişim: 1.09.2006